

BIULETYN BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH

ISSN 1426-3777

Rok 26 • 2020 • Nr 1 (50)

BIULETYN BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH

ISSN 1426–3777

Rok 26 • 2020 • Nr 1 (50)

**Federacja Bibliotek Kościelnych „Fides”
Warszawa**

RADA NAUKOWA

ks. dr Anton Babják, Katolicki Uniwersytet w Ružomberku
dr hab. Henryka Ilgiewicz, Uniwersytet Wileński
dr hab. Maria Kocójowa, prof. UJ, Uniwersytet Jagielloński
dr hab. Swietłana Krawczenko, Narodowy Uniwersytet w Łucku
prof. dr hab. Maria Piđłypczak-Majerowicz, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
prof. dr hab. Roland Prejs OFMCap, Katolicki Uniwersytet Lubelski
bp prof. dr hab. Andrzej Siemienieński, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu
prof. dr hab. Irena Socha, Uniwersytet Śląski
ks. dr Stanisław Zimniak SDB, Papieski Uniwersytet Salezjański w Rzymie

**Lista recenzentów numeru 1 i 2 z 2020 roku
będzie zamieszczona w nr 2/2020**

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

ks. Bogusław Dygdała, Grzegorz Filipiuk OFMCap,
ks. Tomasz Garwoliński – sekretarz redakcji, ks. Joachim Giela (Münster),
ks. Piotr Tylec, Viktorija Vaitkevičiūtė (Wilno),
Bogumiła Warzachowska – redaktor naczelny, ks. Jerzy Witczak

REDAKCJA JĘZYKOWA

Aleksandra Kowal (język polski), dr Anna Seweryn (język angielski)

Wersją pierwotną czasopisma „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”
jest wersja papierowa

ADRES REDAKCJI

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
ul. Bankowa 14, 40-007 Katowice
e-mail: bogumila.warzachowska@us.edu.pl

SEKRETARIAT FEDERACJI „FIDES”

Biblioteka PWT i MWSD
plac Katedralny 14, 50-329 Wrocław

DRUK I OPRAWA

Drukarnia J. i J. Maciejewscy, ul. Gdańska 1, 06-300 Przasnysz
Druk 2020 – nakład 150 egz.

S P I S T R E Ś C I

Artykuły

Piotr Mroczkowski Historia Biblioteki Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie	9
Ewa Poleszak Biblioteka Bobolanum w Warszawie	25
Ks. Kamil Zadrozny Zarys dziejów i charakterystyka księgozbioru Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej i Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie	39
Ks. Michał Studnik Biblioteka Misyjnego Seminarium Duchownego Księzy Werbistów w Pieniężnie	55
Maria Snopkowska Biblioteka i Archiwum Diecezjalne w Bielsku-Białej	67
Danuta Gurdak Szukanie wartości dodanej, czyli czasopisma pod lupą. Diagnoza w praktyce działań bibliotecznych i jej efekty w Bibliotece Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie	79
Danuta Rebech, Marta Wójtowicz-Kowalska Zabezpieczenie i kontrola zbiorów w wolnym dostępie z wykorzystaniem technologii RFID w Bibliotece Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie	103

Komunikaty

Barbara Rucińska Biblioteka parafialna przy parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Strzelinie	131
--	-----

Recenzje

Ks. Henryk Olszar

Józef Gawlina, *In viam pacis. Dziennik Biskupa Polowego Wojska Polskiego 1939-1945*, wstęp i red. Jerzy Myszor, Fundacja Centrum Badań nad Historią Kościoła im. ks. Wincentego Myszoza, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2019, ss. 728, ISBN 978-83-9551-780-8 135

Lucyna Sadzikowska

Materiały źródłowe do biografii naukowej ks. prof. Wincentego Myszoza (Wybór korespondencji), wstęp i red. Katarzyna Tałuc, Fundacja Centrum Badań nad Historią Kościoła im. ks. Wincentego Myszoza, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2019, ss. 309, ISBN 978-83-8099-073-9 ... 139

Sprawozdania

Anna Seweryn

Winning more clients for better libraries: challenges and solutions. 48. Zgromadzenie Ogólne stowarzyszenia BETH – Europejskie Biblioteki Teologiczne (Oksford, 7-11 września 2019 roku) 143

Aleksandra Kłos-Skrzypczak, Bogumiła Warząchowska

Ogólnopolska konferencja naukowa *Obraz powstań śląskich i plebiscytu w edukacji, historiografii, kulturze i przestrzeni publicznej*. Podsumowanie pierwszego etapu prac projektu *Panteon Górnośląski – badania naukowe* (Katowice, 18 listopada 2019 roku) 157

Dorota Rejman

Stare druki & „Szaleństwo katalogowania”. Sprawozdanie z sesji w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego (Warszawa, 22 października 2019 roku) 163

Z życia Federacji

Ks. Jerzy Witczak

Sprawozdanie z działalności Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” i Zarządu Federacji za okres od 5 września 2018 do 3 września 2019 r. 169

Ks. Tomasz Garwoliński Protokół z posiedzenia Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” (Sandomierz, 2-3 września 2019 roku)	174
Ks. Tomasz Garwoliński Protokół z posiedzenia Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” (Sandomierz, 5 września 2019 roku)	178
Ks. Tomasz Garwoliński Biogramy nowych członków honorowych Federacji Bibliotek Kościel- nych „Fides”	179
Ks. Tomasz Garwoliński Protokół z XXV Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościel- nych „Fides” (Sandomierz, 3-5 września 2019 roku)	180
Ks. Piotr Tylec Sprawozdanie z XXV Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Ko- ścielnych „Fides” (Sandomierz, 3-5 września 2019 roku)	184

TABLE OF CONTENTS

Articles

Piotr Mroczkowski	
History of the Library of the Primate Higher Seminary in Gniezno . .	9
Ewa Poleszak	
The Bobolanum Library in Warsaw	25
Fr. Kamil Zadrożny	
Outline of the History and Characteristics of the Book Collection of the Library of the Theological Seminary of the Archdiocese of Często- chowa and the Higher Theological Institute in Częstochowa	39
Fr. Michał Studnik	
The Library of the Divine Word Missionaries Seminary in Pieniężno	55
Maria Snopkowska	
The Diocesan Library and Archive in Bielsko-Biała	67
Danuta Gurdak	
Looking for Added Value, or the Journals under the Magnifying Glass. A Diagnosis in Practice of Library Activities and Its Results in the Library of the Pontifical University of John Paul II in Cracow	79
Danuta Rebech, Marta Wójtowicz-Kowalska	
The Use of RFID Technology to Secure and Control Open Stacks Collections in the Library of the Pontifical University of John Paul II in Cracow	103

Notes

Barbara Rucińska	
The Parish Library of the Elevation of the Holy Cross Church in Strzelin	131

Discussions and reviews

Fr. Henryk Olszar

Józef Gawlina, *In viam pacis. The Diary of the Field Bishop of the Polish Army 1939-1945*, intro and ed. by Jerzy Myszor, Rev. Wincenty Myszor Church History Research Centre Foundation, Saint Hyacinth Bookshop, Katowice 2019, pp. 728, ISBN 978-83-9551-780-8 135

Lucyna Sadzikowska

Sources for a Scientific Biography of Rev. Prof. Wincenty Myszor (A Selection of Correspondence), intro and ed. by Katarzyna Tałuc, Rev. Wincenty Myszor Church History Research Centre Foundation, Saint Hyacinth Bookshop, Katowice 2019, ss. 309, ISBN 978-83-8099-073-9 139

Reports

Anna Seweryn

Winning More Clients for Better Libraries: Challenges and Solutions. 48th General Assembly of BETH – European Theological Libraries (Oxford, September 7-11, 2019) 143

Dorota Rejman

Old Prints & „Cataloguing Madness”. A Report on a Session at the University of Warsaw Library (Warsaw, October 22, 2019) 157

Aleksandra Kłos-Skrzypczak, Bogumiła Warząchowska

Polish National Scientific Conference *Image of the Silesian Uprisings and Plebiscite in Education, Historiography, Culture and Public Space.* A Summary of the First Phase of the Project *Upper Silesian Pantheon – Scientific Research* (Katowice, November 18, 2019) 163

Chronicle of the Federation

Fr. Jerzy Witczak

Report on the Work of the Federation of the Church Libraries „Fides” and the Board of the Federation for the Period from September 5, 2018 to September 3, 2019 169

Fr. Tomasz Garwoliński	
Minutes of the Board Meeting of the Federation of the Church Libraries „Fides” (Sandomierz, September 2-3, 2019)	174
Fr. Tomasz Garwoliński	
Minutes of the Board Meeting of the Federation of the Church Libraries „Fides” (Sandomierz, September 5, 2019)	178
Fr. Tomasz Garwoliński	
Biographies of New Honorary Members of the Federation of the Church Libraries „Fides”	179
Fr. Tomasz Garwoliński	
Minutes of the 25th Plenary Assembly of the Federation of the Church Libraries „Fides” (Sandomierz, September 3-5, 2019)	180
Fr. Piotr Tylec	
Report on the 25th Plenary Assembly of the Federation of the Church Libraries „Fides” (Sandomierz, September 3-5, 2019)	184

ARTYKUŁY

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Rok 26 (2020) nr 1 (50), s. 9-23
ISSN 1426-3777

PIOTR MROCZKOWSKI¹

HISTORIA BIBLIOTEKI PRYMASOWSKIEGO WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO W GNIEŹNIE

Początki działalności

Działalność Biblioteki Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie jest ściśle związana z funkcjonowaniem seminarium, które powołano do istnienia 26 listopada 1602 roku na mocy aktu erekcyjnego podpisanego przez abp. Stanisława Karnkowskiego, prymasa Polski². W październiku 1603 roku nastąpiło otwarcie nowej placówki, do której dostarczono pierwsze księgi zakupione w maju 1604 roku z funduszy Kapituły Metropolitarnej. Kolejne woluminy nabyto w latach: 1605, 1609 i 1632. W 1606 roku kupiono druki tekstów prawniczych potrzebne do nauczania alumnów. Następne odnotowane nabytki przypadają dopiero na lata 1797 i 1798. Od 1866 roku transakcje te zaczęto dokumentować bardziej szczegółowo. Odnotowywano już nie tylko tytuł i cenę, lecz również miejscowość, nazwę księgarni, w której książki zostały nabyte, oraz potwierdzenie dostarczenia przesyłki i uiszczenia opłaty. Dodatkowo pojawiły się również pierwsze zanotowane numery katalogu bibliotecznego. Od 1866 roku do końca XIX wieku zakupiono ponad 100 dzieł.

¹ Prymasowskie Wyższe Seminarium Duchowne w Gnieźnie.

² G. Iwiński, P. Podeszwa, W. Polak, *Prymasowskie Wyższe Seminarium Duchowne w Gnieźnie (1602-2002)*, Inowrocław 2002, s. 11.

Biblioteka jednak wzbogacała swoje zasoby głównie za sprawą darowizn. Tą drogą w 1613 roku, spełniając wolę zmarłego prymasa Polski, abp. Bernarda Maciejowskiego, przekazano cały jego księgozbiór na rzecz gnieźnieńskiego seminarium³.

W czasie potopu szwedzkiego w 1655 roku doszło do niemal całkowitego zniszczenia majątku seminaryjnego, przez co uczelnia przez kolejne lata borykała się z poważnymi problemami socjalnymi i finansowymi.

XVIII i XIX wiek

W 1718 roku, gdy abp. Stanisław Szembek powierzył seminarium opiece Zgromadzenia Misjonarzy św. Wincentego à Paulo, rozpoczął się nowy okres świetności gnieźnieńskiej uczelni⁴.

Z tego czasu pochodzi krótki zapis wspominający o pierwszym odnotowanym bibliotekarzu, ks. Andrzeju Prusieckim CM, ówczesnym profesorem seminarium. W 1754 roku na prośbę Kapituły Metropolitarnej uporządkował i skatalogował on Bibliotekę Katedralną, w zamian zaś za wykonaną pracę mógł nabyć dla seminarium książki, które powtarzały się w katedralnym zbiorze. Według woli zawartej w testamencie w 1770 roku przekazano również księgozbiór ks. kan. Macieja Łubieńskiego, a w 1778 roku 246 woluminów po ks. kan. Józefie Ryczywolskim. Książki ofiarowane w 1831 roku przez bp. Marcina Siemieńskiego (w liczbie 141) i w 1839 roku przez ks. kan. Jana Zienkiewicza wzbogaciły księżnicę, która znajdowała się już w nowym budynku z 1783 roku, będącym obecnie najstarszą częścią archidiecezjalnej uczelni. Biblioteka cieszyła się zainteresowaniem i troską nie tylko mieszkańców Gniezna, lecz również całej archidiecezji gnieźnieńskiej, czego dowodem są przekazane dla niej w 1897 roku zbiory z Wągrowca i w 1904 roku z Witkowa⁵.

Z korespondencji prowadzonej przez bibliotekę seminaryjną wiadomo, że w XIX wieku jeszcze wielokrotnie otrzymała ona darowizny

³ J. Rył, *Biblioteka Seminarium Duchownego w Gnieźnie*, w: *Księga jubileuszowa Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie 1602-2002*, red. P. Podeszwa, W. Polak, Gnieźno 2002, s. 110-111.

⁴ G. Iwiński, P. Podeszwa, W. Polak, *Prymasowskie Wyższe Seminarium*, s. 15-16.

⁵ J. Rył, *Biblioteka Seminarium*, s. 114-116.

od poszczególnych osób. Te najważniejsze i najliczniejsze pochodziły z klasztorów dotkniętych przymusową kasatą pruską. Księgi pochodziły od benedyktynów z Kościelnej Wsi, Lubinia i Mogilna, od bernardynów z Kalisza, Kościana i Poznania, od cystersów z Paradyża, od dominikanów z Poznania, Sochaczewa i Żnina, od franciszkanów z Kalisza, Gniezna, Górki Klasztornej, Lubawy, Osiecznej i Pakości, od kanoników regularnych z Trzemeszna i karmelitów z Poznania, a także od misjonarzy św. Wincentego z Gniezna. Zostały one podzielone między pięć bibliotek: seminaryjne w Gnieźnie i Poznaniu, uniwersytecką i królewską w Berlinie oraz kapitulną w Gnieźnie⁶.

Fot. 1. Dziewiętnastowieczny budynek seminarium

W czasie zaborów rząd pruski wielokrotnie podejmował próby zamknięcia seminarium. Po likwidacji Księstwa Warszawskiego zabórca udało się usunąć pracujących tu od ponad 100 lat misjonarzy św. Wincentego i w 1875 roku zamknąć placówkę. Zgodnie z pruską ustawą po jedenastu latach instytucja mogła zostać reaktywowana. Na jej czele stanął ks. rektor Antoni Andrzejewicz, który został jed-

⁶ Tenże, *Katalog inkunabułów zespołu seminaryjnego Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie*, Lublin 1972, s. 1-2.

nocześnie dyrektorem biblioteki do chwili otrzymania sakry biskupiej w 1890 roku⁷.

XX wiek

Od XX stulecia zachowały się coraz liczniejsze informacje dotyczące funkcjonowania biblioteki. Dzięki temu wiadomo, że jej kierownikiem został ks. Tadeusz Trzciński, który swoją posługę pełnił do 1908 roku. Wtedy to księgozbiór poszerzono o prawie 560 dzieł po biskupie Andrzejewiczu, byłym dyrektorz, oraz o inne dary z całej archidiecezji. Przy pomocy kilku bibliotekarzy, kapłanów i alumnów odbyła się szczegółowa inwentaryzacja⁸.

Od 1908 do 1919 roku biblioteką kierował ks. Teodor Taczak, który kontynuował prace porządkowe. Wprowadził urząd prefekta biblioteki, którym na czas roku akademickiego zostawał jeden z profesorów. Kilka miesięcy po objęciu kierownictwa nad biblioteką ksiądz Taczak zorganizował pierwszą licytację dzieł zużytych, dubletów lub rzadko wypożyczanych. Dzięki temu pozyskał fundusze na rozwój biblioteki. W 1910 roku powstała czytelnia, która nieustannie się rozwijała. Zostały w niej skatalogowane wszystkie czasopisma, których prenumerowano w roku 1922 aż pięćdziesiąt siedem tytułów. Osobą odpowiedzialną za bibliotekę był główny prefekt, kleryk, którego wybierał kierownik biblioteki⁹.

Po księdzu Taczaku funkcję kierownika biblioteki przejął seminaryjny wykładowca teologii moralnej i prawa kanonicznego, ks. Arkadiusz Lisiecki, który za czasów księdza Trzcińskiego przyczynił się znacznie do stworzenia katalogu chronologicznego. Jednak gdy księżnica została powierzona jego opiece, nie cieszyła się odpowiednim zainteresowaniem, przez co panował w niej coraz większy bałagan. Najprawdopodobniej było to wynikiem pełnienia przez niego licznych funkcji w środowisku kościelnym i politycznym. Ksiądz Lisiecki pozostał dyrektorem biblioteki do 24 czerwca 1926 roku, gdy mia-

⁷ C. Pest, *Rektorzy Seminarium Duchownego w Gnieźnie 1602-2005*, Gniezno 2005, s. 50.

⁸ Archiwum Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie (dalej: APWSD), *Kronika Biblioteki Seminaryjnej w Gnieźnie 1904-1983*, b. sygn., s. 39-48.

⁹ APWSD, *Kronika Czytelni Seminaryjnej w Gnieźnie 1910-1922*, b. sygn., s. 30-44.

nowano go biskupem ordynariuszem diecezji katowickiej na miejsce ustępującego bp. Augusta Hlonda.

W 1927 roku funkcję kierownika przejął rektor seminarium, ks. Aleksander Żychliński, który przeprowadził nową inwentaryzację, utworzył katalog alfabetyczny oraz autorski. Nadzorował również pracę rozbudowy seminarium, której inicjatorem był kard. August Hlond, ówczesny prymas Polski. W rezultacie zyskano nowe pomieszczenia, które wykorzystano również na zbiory biblioteczne.

W 1929 rokurektorem seminarium został ks. Michał Kozal, który poświęcił dużo uwagi bibliotece. Klerycy pracowali w niej nie tylko w czasie regulaminowym, lecz również podczas przerwy bożonarodzeniowej i w wakacje. Zmieniono wtedy system znakowania egzemplarzy bibliotecznych. Odstąpiono od żółtych nalepek umieszczanych na grzbiecie książki, zastąpiwszy je podłużnymi numerami katalogowymi przyklejanymi wewnątrz książki na tylnej okładce. Wymieniono półki, uaktualniono katalog i wprowadzono osiem działów tematycznych wraz z poddziałami, które nosiły następujące nazwy: Filozofia (Historia filozofii, Filozofia teoretyczna, Socjologia); Teologia (Apologetyka, Dogmatyka, Moralna, Teologia pozytywna, Biblistyka, Liturgika, Historia Kościoła, Patrologia, Teologia ascetyczna i mistyczna, Teologia pastoralna), Prawo kanoniczne, Beletrystyka (Poezja, Proza), Literatura, Encyklopedie, słowniki, języki oraz Sztuka i Varia. Bibliotekę rozlokowano w siedmiu pomieszczeniach. W pierwszym, nad kaplicą, znajdowały się inkunabuły i najstarsze księgi, w drugim, najnowszym – księgi oczekujące na skatalogowanie, w trzecim czytelnia profesorska, w czwartym czytelnia kleryków, w piątym książki o tematyce filozoficznej, w szóstym i siódmym pozostałe woluminy. Sprawozdania z tego okresu zostały szczegółowo i przejrzysto spisane¹⁰.

Ważną rolę w uporządkowaniu biblioteki odegrał ks. Leon Formanowicz. Przeprowadził on prace dotyczące oczyszczenia książek z powstałych zabrudzeń i dokonał wymiany potrzebnych tytułów z biblioteką seminarium poznańskiego, które tworzyło wraz z Gnieznem pełen cykl studiów filozoficzno-teologicznych przygotowujących do kapłaństwa. Księgi zabytkowe, wymagające większej tro-

¹⁰ APWSD, *Kronika Biblioteki*, b. sygn., s. 84-95.

ski, przeniesiono do Biblioteki Kapitulnej. Liczba skatalogowanych dzieł wyniosła około 20 tys. Dzięki księdzu Formanowiczowi, który chciał, aby zabytki nadal pozostawały w zbiorach seminaryjnych, zaplanowano podczas budowy nowego gmachu Biblioteki Kapitulnej pomieszczenie dla księgozbioru seminaryjnego. Niestety na skutek wybuchu wojny pomysł nie został zrealizowany¹¹.

W czasie drugiej wojny światowej hitlerowcy zajęli gmach seminarium, zniszczyli jego zabytkowe wyposażenie i urządzili w nim szkołę policyjną. Zgodnie z nakazem Heinricha Himmlera zbiory Biblioteki Kapitulnej wraz z przekazanymi wcześniej seminaryjnymi inkunabułami wywieziono do jego prywatnej rezydencji w Sławie Śląskiej, natomiast księgozbiór seminaryjny trafił do kościoła św. Michała w Poznaniu, w którym składowano zarekwirowane zbiory z okolicznych bibliotek. Część z nich została rozkradziona przez okolicznych mieszkańców, którzy doświadczeni ciężkimi warunkami okupacji byli zmuszeni do poszukiwania jakiegokolwiek opału. Po zakończeniu wojny w podziemiach zrujnowanego kościoła odnaleziono książki, które w większości były mocno uszkodzone lub zabrudzone. Część z nich leżała na podłodze zalanej wodą, inne zaś, choć znajdowały się na półkach, były zapleśniałe i zniszczone. Za zgodą konserwatora alumni pod nadzorem ks. Edwarda Jankiewicza udali się do Poznania w celu odzyskania księgozbioru. Po kilkugodzinnych poszukiwaniach w podziemiach kościoła, gdzie panował przykry zaduch, wszystkie książki rozpoznane jako własność archidiecezji gnieźnieńskiej, bez względu na ich stan, umieścili w koszach i przenieśli na samochody ciężarowe, którymi przetransportowali je do Gniezna. Przystąpiono do ich uporządkowania. W pierwszej kolejności książki podzielono na zbiory seminaryjne, kapitulne i te, które ze względu na krytyczny stan nadawały się jedynie do utylizacji. Zaczęto instalować nowe regały, przenosić książki do przedwojennych pomieszczeń i je katalogować. Zmieniono również oznakowanie książek. Sygnatury, które umieszczano od 1930 roku wewnątrz egzemplarza, zaczęto naklejać na okładce w lewym górnym rogu, co stało się praktyką aż do dnia dzisiejszego. Dzięki ofiarnej pracy kleryków już od września 1946 roku umożliwiono księżom

¹¹ J. Rył, *Biblioteka Seminarium*, s. 118-119.

i alumnom korzystanie ze zbiorów biblioteki, czytelnia zaś rozpoczęła prenumeratę piętnastu tytułów czasopism¹².

Pod koniec 1948 roku biblioteka seminaryjna posiadała około 7 tys. skatalogowanych książek, 5 tys. oczekujących na inwentaryzację i około 3 tys. rękopisów¹³.

Fot. 2. Biblioteka seminaryjna w 1951 roku

Około 1960 roku kard. Stefan Wyszyński zarządził, aby Biblioteka Katedralna przechowywała dzieła archiwalne, w przeciwieństwie do biblioteki seminaryjnej, która miała gromadzić dzieła nowsze. Seminarium przekazało rękopisy w 1960 i starodruki w 1969 roku w liczbie 12 164 woluminów, otrzymawszy w zamian z Biblioteki Katedralnej dzieła nowsze¹⁴. Wypożyczając książki w tym czasie, wpisywano się jedynie do odpowiedniego zeszytu, co z czasem prowadziło do coraz większego chaosu. Biblioteka nadal nie miała stałego dyrektora, który mógłby zainicjować gruntowne zmiany usprawniające działalność placówki. Problem uwidocznił się w 1960

¹² APWSD, *Kronika Biblioteki*, b. sygn., s. 106.

¹³ Ł. Twarużek, *Dzieje Arcybiskupiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie w latach 1945-1953*, Poznań 2007, s. 37.

¹⁴ J. Rył, *Biblioteka Seminarium*, s. 121.

roku podczas kontroli państwowej, która chciała zarekwirować księgozbiór i przekazać go bibliotekom miejskim w Gnieźnie. Chcąc zapobiec takim decyzjom, rektor seminarium w 1962 roku mianował dyrektorem biblioteki ks. Stanisława Fiutaka, który po roku ustąpił ze stanowiska. Na jego miejsce ustanowiono ks. Ludwika Gładyszewskiego, który kontynuował porządkowanie zbiorów do roku 1967¹⁵.

W latach 1967-1983 stanowisko dyrektora biblioteki piastował ks. Kazimierz Śmigiel. Za jego kadencji przeprowadzono wiele kluczowych zmian. Główne pomieszczenie biblioteki, które wcześniej służyło również za salę wykładową i miejsce spotkań, pogłębiono o 2 metry, dzięki czemu uzyskano dwukondygnacyjny magazyn. Umieszczono w nim wszystkie książki z wcześniejszych siedmiu pomieszczeń, w czytelni zaś, którą przeniesiono do dwóch pokoi sąsiadujących z magazynem, znalazły się wszystkie czasopisma¹⁶. Następnie książki otrzymały nowe oznaczenia i zostały skatalogowane w kolejności alfabetycznej. Pozycje powtarzające się w księgozbiorze przekazano księżom i siostram zakonnym.

Kiedy reorganizacja dobiegła końca, 16 listopada 1970 roku ks. kard. Stefan Wyszyński osobiście sprawdził stan przeprowadzonych prac, które cieszyły się od początku jego aprobatą. Pozostawił po sobie następujące słowa: „*Verbum Dei non est alligatum...* niechaj z regałów często dostaje się do rąk Czytelników, i w życiu ich Słowo – niech Ciałem się staje. Wszystkim tu wchodzącym z serca błogosławię”¹⁷.

Choć ks. Kazimierz Śmigiel przyjął zasadę wypożyczania książek tylko podczas urzędowania bibliotekarzy, to jednak pełen regulamin funkcjonowania biblioteki ukazał się za kadencji nowego dyrektora, ks. Tadeusza Hanelta, urzędującego w latach 1983-1994. Wprowadził on możliwość korzystania ze zbiorów dla osób spoza seminarium, stworzył katalog działowy, zwiększył udział kleryków w pracy na rzecz biblioteki oraz umożliwił wypożyczanie dzieł między biblio-

¹⁵ *Tamże*, s. 135.

¹⁶ Ł. Krucki, *Prymasowskie Wyższe Seminarium Duchowne w Gnieźnie (1953-1992)*, Gniezno 2015, s. 292-293.

¹⁷ APWSD, *Złota księga*, b. sygn., s. 1.

tekami wyższych uczelni. Gdy w 1990 roku ukończono budowę nowego gmachu seminarium, przeniósł do obszernego pomieszczenia czytelnię mieszczącą siedemdziesiąt pięć stanowisk do pracy naukowej. W dotychczasowych pokojach zorganizowano zaplecze biurowe, w którym od 1989 roku rozpoczęła pracę Bogumiła Swat, nowy pracownik biblioteki. W 1991 roku księżnica posiadała 26 tys. woluminów. Biblioteka, idąc z duchem czasu, wzbogaciła się o kserokopiarkę, dwa komputery i drukarkę, a dane katalogowe zaczęto wpisywać na nośnik komputerowy.

W 1994 roku stanowisko dyrektora objął ks. Maciej Lisiecki. Udało mu się nawiązać współpracę z Federacją Bibliotek Kościelnych „Fides”, dzięki czemu dane z seminaryjnej biblioteki trafiają do Katalogu Centralnego „Fides”. Od tego czasu dyrektor biblioteki, jako jej przedstawiciel, ma możliwość uczestniczenia w spotkaniach komisji, naradach i konferencjach ogólnopolskich. W 1994 roku ksiądz Lisiecki został wybrany na trzyletnią kadencję przewodniczącego Komisji Rewizyjnej Federacji „Fides”. W 1995 roku dodatkowo została zatrudniona bibliotekarka Barbara Hrab. W 1998 roku, kierując się względami praktycznymi, wydzielono z głównego zbioru dział literatury pięknej z możliwością wolnego dostępu. Z powodu wciąż poszerzającego się księgozbioru udało się wygospodarować w 1999 roku w piwnicy nowego budynku dodatkowe pomieszczenia magazynowe na zbiory biblioteczne¹⁸.

XXI wiek

Od 1 stycznia 2001 roku stanowisko dyrektora biblioteki objął ks. Paweł Podeszwa. Stworzono wówczas bazę danych czytelników, a od 2005 roku rozpoczęto wypożyczanie książek za pomocą systemu komputerowego z wykorzystaniem kodów kreskowych. Klerycy aktywnie włączyli się w pracę, która polegała na naklejeniu na wszystkie książki kodów kreskowych i wprowadzeniu ich do programu MAK.

¹⁸ J. Rył, *Biblioteka Seminarium*, s. 137-140.

Fot. 3. Czytelnia

Do księgozbioru dołączono część książek po kard. Stefanie Wyszyńskim, kard. Józefie Glempie i bp. Janie Czerniaku, jak też po innych księżach, którzy zgromadzone przez siebie książki przekazywali w testamencie na rzecz biblioteki. W tym czasie zrezygnowano również z podziału książek na działy w magazynie centralnym i wprowadzono sygnatury ciągłe dla zgromadzonych tam publikacji.

Początek lat dziewięćdziesiątych XX wieku przyniósł zmiany organizacyjne w polskim Kościele. Gnieźnieńskie seminarium wsparło nowo powstałe diecezję, ofiarując książki powstającym tam bibliotekom seminaryjnym, m.in. w Kaliszu i Bydgoszczy.

W 2010 roku w bibliotece seminaryjnej została zatrudniona Bożena Mrówczyńska, która wraz z Bogumiłą Swat dba o jej prawidłowe funkcjonowanie.

Dwudziestego drugiego października 2018 roku abp Wojciech Polak, prymas Polski, mianował ks. Tomasza Krzysztofiaka nowym dyrektorem Biblioteki PWSD w Gnieźnie¹⁹. W ciągu ostatniego roku

¹⁹ Ks. Tomasz Krzysztofiak, mgr lic. nauk biblijnych, absolwent Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie, doktorant Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, prefekt ds. studiów w Prymasowskim Wyższym Seminarium Duchownym w Gnieźnie; Sekretariat Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie, segregator *Nominacje, Dekrety*.

Fot. 4. Magazyn główny

udało się umieścić dodatkowe regały w czytelnicy i w magazynie głównym, również pomieszczenia biurowe otrzymały nowe wyposażenie komputerowe i techniczne. Czytelnia wzbogaciła się o profesjonalny skaner, który pozwala skanować książki, nie uszkadzając ich. Rozpoczęto uporządkowywanie magazynów bibliotecznych w obecnym budynku Centrum Edukacyjno-Formacyjnego (byłym gmachu semi-

narium). Od listopada 2018 do października 2019 roku trwały prace nad przygotowaniem do zmiany oprogramowania komputerowego z systemu MAK na program Koha, co stało się faktem 17 października 2019 roku, gdy symbol Biblioteki PWSd w Gnieźnie został dodany do pierwszego rekordu NUKAT.

Na początku października 2019 roku personel biblioteczny przeszedł szkolenie dotyczące nawiązania współpracy z katalogiem centralnym NUKAT, które zakończyło się podpisaniem umowy o współpracy. Gnieźnieńska biblioteka znalazła się w gronie 182 bibliotek naukowych i akademickich w Polsce, które tworzą wspólny katalog centralny²⁰. Obecnie jest to współpraca bierna, podjęta jednak z myślą o nawiązaniu współpracy czynnej w ciągu kilku najbliższych lat. W połowie października, dzięki obecności Katarzyny Mituś²¹, bibliotekarze mogli uczyć się obsługi systemu Koha. Przyglądali się również niezwykle sprawnemu przeniesieniu danych przez o. Janusza Kaczmarka OP²². Dzięki tej pracy udało się zaimportować ok. 43 tys. rekordów. Scalono też około 18 tys. rekordów, do scalenia pozostało więc 25 tys. rekordów, co powinno być zrealizowane w bieżącym roku akademickim.

Obecnie księgozbiór składa się z około 55 tys. książek umieszczonych w magazynie głównym i 5 tys. woluminów uporządkowanych tematycznie w czytelni. Biblioteka oferuje ponad 800 tytułów czasopism, z czego siedemdziesiąt nadal jest prenumerowanych. Zbiory nieustannie poszerzają się o nowe publikacje, w czytelni zaś tworzone są nowe działy tematyczne. Katalogi biblioteki można przeglądać poprzez stronę seminaryjną²³ lub Centralny Katalog Bibliotek „Fides”²⁴. Po skonsolidowaniu bazy książek ma zostać przeniesiona do katalogu centralnego baza czasopism i prac dyplomo-

²⁰ Biblioteki NUKAT, https://centrum.nukat.edu.pl/pl/biblioteki?locale=pl&send=1&sort=bbl_data&start=180,02.12.2019.

²¹ Katarzyna Mituś jest pracownikiem Biblioteki Księży Misjonarzy w Krakowie.

²² Janusz Kaczmarek OP jest inicjatorem zastosowania systemu bibliotecznego Koha najpierw w bibliotekach dominikańskich, a potem również w bibliotekach Federacji „Fides”; J. Witzczak, J. Kaczmarek, *Centralny Katalog Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w systemie Koha*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1 (2017), s. 145-166.

²³ Biblioteka Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie, <http://www.pwsd.archidiecezja.pl/biblioteka>, 10.03.2020.

²⁴ Centralny Katalog Bibliotek „Fides”, katalog.fides.org.pl, 10.03.2020.

wych. Z biblioteki mogą korzystać nie tylko osoby duchowne i zakonne, lecz także studenci Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, uczelni gnieźnieńskich oraz mieszkańcy archidiecezji gnieźnieńskiej.

Do pracy w bibliotece wyznaczono trzech bibliotekarzy z grona kleryków, którzy są odpowiedzialni m.in. za wypożyczanie książek i utrzymywanie porządku, a w dodatkowych pracach wspierają ich w razie potrzeby pozostali klerycy.

Zakończenie

Praca w bibliotece pomimo trudności daje wielką satysfakcję, zwłaszcza przy świadomości, że buduje się dziedzictwo kulturowe i naukowe oraz pomaga się studentom znaleźć materiały do prac naukowych, a także wspiera się tych, którzy chcą poszerzać swoją wiedzę. Z nadzieją zatem można patrzeć w przyszłość!

Bibliografia

- Archiwum Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie, *Kronika Biblioteki Seminaryjnej w Gnieźnie 1904-1983*, b. sygn.
- Archiwum Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie, *Kronika Czytelni Seminaryjnej w Gnieźnie 1910-1922*, b. sygn.
- Archiwum Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie, *Złota księga*, b. sygn.
- Iwiński Grzegorz, Podeszwa Paweł, Polak Wojciech, *Prymasowskie Wyższe Seminarium Duchowne w Gnieźnie (1602-2002)*, Inowrocław 2002.
- Krucki Łukasz, *Prymasowskie Wyższe Seminarium Duchowne w Gnieźnie (1953-1992)*, Gnieźno 2015.
- Pest Czesław, *Rektorzy Seminarium Duchownego w Gnieźnie 1602-2005*, Gnieźno 2005.
- Rył Jadwiga, *Biblioteka Seminarium Duchownego w Gnieźnie*, w: *Księga jubileuszowa Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie 1602-2002*, red. P. Podeszwa, W. Polak, Gnieźno 2002, s. 109-142.
- Rył Jadwiga, *Katalog inkunabułów zespołu seminaryjnego Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie*, Lublin 1972.

Sekretariat Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie, segregator *Nominacje, Dekrety*.

Twarużek Łukasz, *Dzieje Arcybiskupiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie w latach 1945-1953*, Poznań 2007.

Witczak Jerzy, Kaczmarek Janusz, *Centralny Katalog Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w systemie Koha*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1 (2017), s. 145-166.

Streszczenie

Działalność Biblioteki Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie jest ściśle związana z funkcjonowaniem seminarium, które powołano do istnienia 26 listopada 1602 roku na mocy aktu erekcyjnego podpisanego przez abp. Stanisława Karnkowskiego, prymasa Polski. W początkach działalności biblioteki seminaryjnej głównym źródłem poszerzania zasobów były przede wszystkim darowizny kolejnych prymasów Polski, księży biskupów, jak również kanoników kapituły prymasowskiej.

Na przestrzeni wieków biblioteka przechodziła etapy rozwoju związanego z zakupami nowych książek, zmianami lokalizacyjnymi i porządkowaniem zbiorów, ale również i trudne chwile (m.in. biblioteka została niemal całkowicie zniszczona w czasie potopu szwedzkiego w 1655 roku, z kolei w czasie drugiej wojny światowej hitlerowcy zajęli seminarium i urządzili w nim szkołę policyjną).

Obecnie księgozbiór składa się z około 55 tys. książek umieszczonych w magazynie głównym i 5 tys. woluminów uporządkowanych tematycznie w czytelni. Biblioteka posiada ponad 800 tytułów czasopism, z czego siedemdziesiąt jest nadal prenumerowanych.

Słowa kluczowe

Biblioteka Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie, Prymasowskie Wyższe Seminarium Duchowne w Gnieźnie, prymas Polski, biblioteki kościelne, historia, gromadzenie zbiorów

HISTORY OF THE LIBRARY OF THE PRIMATE HIGHER SEMINARY IN GNIEZNO

Summary

The activity of the Library of the Primate Higher Seminary in Gniezno is closely connected to the functioning of the Theological Seminary, which was established on November 26, 1602 by the foundation act issued by Archbishop Stanisław Karnkowski, Primate of Poland. At the beginning of the seminary library activity its collections were developed mainly through donations of successive Primates of Poland, bishops and canon priests of the Primate Chapter. Throughout the centuries, the library faced moments of development, related to the purchase of new books, changes in location and collections rearrangements, but it also challenged moments of difficulties (i.a., the library was almost completely destroyed during the Swedish Deluge in 1655, and during World War II the Nazis occupied the seminary, setting up a police school in its premises). Nowadays, the book collection consists of approximately 55,000 books stored in the main stacks and 5,000 volumes arranged thematically in the reading room. The library has over 800 journal titles, 70 of which are still subscribed.

Keywords

Library of the Primate Higher Seminary in Gniezno, Primate Higher Seminary in Gniezno, Primate of Poland, church libraries, history, acquisitions

EWA POLESZAK¹

BIBLIOTEKA BOBOLANUM W WARSZAWIE

Biblioteka Bobolanum należy do dzieł apostolskich Prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej Towarzystwa Jezusowego. Jest biblioteką naukową Sekcji św. Andrzeja Boboli Collegium Bobolanum i Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie. Nazwa Bobolanum ma związek z jezuickim męczennikiem, św. Andrzejem Bobolą, który od początku patronował zarówno uczelni, jak i bibliotece².

Biblioteka Bobolanum powstała z połączenia w 2004 roku dwóch odrębnych bibliotek jezuickich: Biblioteki Teologicznej Bobolanum oraz Biblioteki Pisarzy.

Historia biblioteki

Biblioteka Teologiczna Bobolanum wywodzi się z biblioteki Akademii Połockiej założonej przez jezuitów w 1812 roku³. Zaczątkiem biblioteki teologicznej był księgozbiór benedyktyński, gdy w 1826 roku w klasztorze pobenedyktyńskim w Tyńcu jezuita otworzyli swoje kolegium. Księgozbiór ten wzbogaciły cenne książki z Tarnopola i Starej Wsi. Potem włączono doń starodruki z XVII i XVIII wieku z pojezuickich kolegiów w Lublinie i Krasnymstawie. W ten sposób

¹ Biblioteka Bobolanum w Warszawie.

² J. Bolewski, *50 lat Bobolanum w Warszawie*, Warszawa 2002, s. 9-35.

³ *Akademia Połocka, w: Materiały do dziejów Akademii Połockiej i szkół od niej zależnych*, zebrał J.M.A. Giżycki, Kraków 1905, s. 57-142.

zgrupowano zbiory z teologii i filozofii, które służyły pracownikom i studentom tej uczelni.

Akademia wraz z biblioteką przenosiła się z miejsca na miejsce w związku z nowymi możliwościami pracy apostolskiej jezuitów. W swojej historii zarówno Wydział Teologiczny, jak i biblioteka wielokrotnie zmieniały swoją lokalizację. Kolejne miejsca działalności księżnicy to Stara Wieś koło Brzozowa, Tyniec, Nowy Sącz oraz Lublin. Wydział Teologiczny Bobolanum rozpoczął działalność naukowo-dydaktyczną w Lublinie w 1926 roku⁴. W czasie drugiej wojny światowej budynek Bobolanum został zarekwirowany przez okupacyjne władze niemieckie, a po wojnie przez władze komunistyczne PRL. Uczelnia przeniosła się w 1948 roku do Krakowa, a w 1952 roku do Warszawy, gdzie do dziś przy ulicy Rakowieckiej 61 ma swoją siedzibę. Księgozbiór biblioteki zdeponowano na pewien czas w Bibliotece KUL w Lublinie, a w 1964 roku przewieziono do Warszawy.

Dyrektorami Biblioteki Teologicznej Bobolanum byli po drugiej wojnie światowej następujący jezuici⁵: Bogusław Waczyński (1947-1950), Stanisław Styś (1946, 1951-1959), Jan Szymusiak (1960-1961), Marian Aleksander Żurowski (1962-1967), Stanisław Głowa (1968-1976), Franciszek Sieg (1977-1992), Felician Paluszkiewicz (1992-1993), Stanisław Głowa (1993-1994) i Ryszard Otowicz (1994-2003) jako ostatni przed formalnym połączeniem z Biblioteką Pisarzy.

Biblioteka Pisarzy została założona w grudniu 1935 roku przy Domu Pisarzy Towarzystwa Jezusowego w Warszawie⁶. W 1935 roku papież Pius XI ufundował Dom Pisarzy Jezuitów, który zgodnie z jego intencją miał prowadzić apostolat wydawniczy. Wydawnictwo Księży Jezuitów drukowało książki promujące naukę katolicką. Wydawało takie czasopisma, jak: „Misje Katolickie”, „Moderator”, „Myśl Rekolekcyjna”, „Oriens”, „Przegląd Powszechny”, „Sodalis Marianus” oraz „Wiara i Życie”⁷. Biblioteka stanowiła więc niezbędne zaplecze pracy pisarskiej i wydawniczej jezuitów. Przed drugą wojną świa-

⁴ F. Paluszkiewicz, *Wydział Teologiczny Towarzystwa Jezusowego*, w: *50 lat Prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej Towarzystwa Jezusowego*, red. tenże, Rzym 1976, s. 159-164.

⁵ *Catalogus Proviciae Poloniae Maioris et Mazoviae Societatis Iesu, anni 1946-1967; Catalogus Provicarum Poloniae Societatis Iesu, anni 1968-2016*.

⁶ R. Nir, *Biblioteka Pisarzy Towarzystwa Jezusowego w Warszawie*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 31 (1977), s. 177-180.

⁷ F. Paluszkiewicz, *Jezuici w Warszawie*, Warszawa 1998, s. 84-89.

ową biblioteka liczyła około 8 tys. woluminów. Niestety księgozbiór w dużym stopniu uległ zniszczeniu w czasie Powstania Warszawskiego. Spłonęła część księgozbioru w magazynie oraz w pokojach redaktorów.

W latach powojennych Biblioteka Pisarzy dwukrotnie przechodziła rewizję, podczas której skonfiskowano wiele cennych książek. Rewizja w 1950 roku była prowadzona przez Dzielnicową Radę Narodową, a w 1960 roku przez Główny Urząd Kontroli Prasy przy udziale pracowników Kuratorium i Urzędu Bezpieczeństwa⁸. W wyniku rewizji w 1960 roku zabrano 265 książek dotyczących Akcji Katolickiej, historii polskiej, stosunków między Kościołem i państwem, masonerii, a z czasopism skonfiskowano cały nakład „Przeglądu Powszechnego” z okresu, gdy jego redaktorem był Edward Kosibowicz⁹. Wielokrotnie konfiskowano też przesyłki zawierające literaturę emigracyjną. Mimo tych szykan udało się zgromadzić cenną literaturę polonijną, również z drugiego obiegu. W okresie stanu wojennego z introligatorni znajdującej się w bibliotece korzystało wydawnictwo CDN¹⁰ oraz sporadycznie inne oficyny konspiracyjne.

W 1946 roku przy Bibliotece Pisarzy otwarto wypożyczalnię książek dla szerokiego kręgu czytelników. Do 1992 roku podlegała bibliotece, a potem została przekazana pod opiekę Sanktuarium św. Andrzeja Boboli i nadal służy czytelnikom nie tylko parafii, ale całej Warszawy¹¹. Wypożyczalnię książek prowadzą wolontariusze.

W 1975 roku przy Bibliotece Pisarzy utworzono Punkt Konsultacyjny Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych jako filię instytutu rzymskiego¹². Jest to miejsce, gdzie gromadzi się kopie znajdujących się w Rzymie źródeł archiwalnych (głównie mikrofilmów i fotoko-

⁸ *Sprawozdania Biblioteki Pisarzy za lata 1950-1960*.

⁹ Edward Kosibowicz (1895-1944) – polski duchowny katolicki, aktywny kaznodzieja, współpracownik wielu pism katolickich, w latach 1936-1944 przełożony klasztoru jezuitów na warszawskim Mokotowie; *Edward Kosibowicz*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Edward_Kosibowicz, 10.03.2020.

¹⁰ CDN – niezależne polskie wydawnictwo podziemne działające poza zasięgiem cenzury w latach 1982-1990, *CDN (wydawnictwo)*, [https://pl.wikipedia.org/wiki/CDN_\(wydawnictwo\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/CDN_(wydawnictwo)), 10.03.2020.

¹¹ F. Paluszkiewicz, *Jezuici w Warszawie*, s. 85.

¹² Papieski Instytut Studiów Kościelnych powstał w Rzymie w 1958 roku; J. Kopiec, *Papieski Instytut Studiów Kościelnych*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 14, red. E. Gigilewicz, Lublin 2010, k. 1270-1271.

pii poloniców z archiwów watykańskich), repertoriów, katalogów i kartotek, a także zbiór wydawnictw źródłowych innych rzymskich ośrodków naukowych. Oprócz udostępniania mikrofilmów zadaniem punktu konsultacyjnego jest informowanie o wynikach prowadzonych kwerend i prac Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych oraz innych polskich ośrodków naukowych działających w Rzymie.

Funkcję dyrektora Biblioteki Pisarzy po drugiej wojnie światowej pełnili następujący jezuici¹³: Stanisław Wawryn (1946-1956 i 1963-1976), Leon Mońko (1957-1960), Jan Rosiak (1961-1962) oraz Felicjan Paluszkiewicz (1977-1993). Na etapie łączenia Biblioteki Teologicznej z Biblioteką Pisarzy dyrektorami byli Stanisław Głowa (1993-1994) i Ryszard Otowicz (1994-2003), po połączeniu zaś: Jerzy Seremak (2003-2007), Dariusz Gardocki (2008-2019) i od października 2019 roku Maciej Tomaszewski.

Fot 1. Obecny budynek Biblioteki Bobolanum

Jerzy Seremak pełnił też funkcję zastępcy dyrektora biblioteki w latach 1994-2002 i od 2008 roku do chwili obecnej. Trzeba pod-

¹³ *Catalogus Provinciae Poloniae Maioris et Mazoviae Societatis Iesu, anni 1946-1967; Catalogus Provinciae Poloniae Societatis Iesu, anni 1968-2016; Catalogus Provinciae Poloniae et Regionis Independentis Russicae Societatis Iesu, anni 2017-2019.*

kreślić ogromne zaangażowanie księdza Seremaka w prace związane z budową nowych pomieszczeń biblioteki oraz ich przystosowaniem do celów magazynowych i czytelniczych.

Formalne połączenie Biblioteki Teologicznej Bobolanum i Biblioteki Pisarzy nastąpiło w 2004 roku. W latach 2008-2010 trwało przenoszenie księgozbioru Biblioteki Bobolanum z magazynów w starszej części kolegium do nowego budynku. W 2011 roku w przystosowanych do tego celu pomieszczeniach otwarto czytelnię oraz pracownię. W efekcie przeprowadzki do czteropiętrowego budynku użytko- skano ponad 2 tys. m² powierzchni magazynowej.

Charakterystyka i udostępnianie księgozbioru

Biblioteka Bobolanum zachowała dwa odrębne księgozbiory: teologiczny (sygnatury z prefiksem TEO) i pisarski (sygnatury z prefiksem PIS). W księgozbiorze teologicznym gromadzi się pozycje z zakresu teologii i nauk pomocniczych, natomiast w księgozbiorze pisarskim z filozofii, historii, politologii, pedagogiki i ogólnie pojętej humanistyki.

Księgozbiór biblioteki liczy około 278 tys. woluminów. W ramach zgromadzonego zasobu należy wymienić: stare druki (12 tys. woluminów), druki i rękopisy muzyczne (ok. 1,3 tys. woluminów). Z kolei czasopism w bibliotece znajduje się 3 750 tytułów, czyli 55 tys. woluminów, w tym 1 590 tytułów zagranicznych, czyli 25 tys. woluminów¹⁴.

W sumie cały opracowany i dostępny księgozbiór Biblioteki Bobolanum zawiera 333 tys. woluminów druków zwartych oraz czasopism i pod względem liczby woluminów należy do przodujących bibliotek kościelnych w Polsce. Książki pochodzą głównie z darowizn (ok. 70 proc.), następnie z zakupów (ok. 25 proc.) oraz z wymiany (5 proc.). Największym źródłem darowizn są ośrodki jezuickie w Polsce i za granicą.

Podstawowym źródłem nabywania czasopism jest prenumerata, z której wpływa aktualnie osiemdziesiąt pięć tytułów zagranicznych oraz dziewięćdziesiąt pięć krajowych periodyków. Dalszymi źródłami

¹⁴ *Sprawozdania Biblioteki Pisarzy i Biblioteki Bobolanum za lata 1991-2018.*

są dary (dwadzieścia pięć tytułów zagranicznych i dwadzieścia tytułów krajowych) oraz wymiana (siedemnaście tytułów zagranicznych i siedemdziesiąt tytułów krajowych). Trzeba zaznaczyć, że w bibliotece są dostępne wszystkie numery ważniejszych czasopism polskich oraz obcojęzycznych z dziedziny biblistyki, teologii i filozofii.

Fot. 2. Fragment magazynu czasopism

Wśród czasopism pochodzących z prenumeraty są tytuły włoskie, takie jak: „Acta Apostolicae Sedis”, „Acta Philosophica”, „Annuario Pontificio”, „Apollinaris”, „Biblica”, „Gregorianum”, „Lateranum”, „Rassegna di Teologia”, „Rivista Liturgica”, „Studi Ecumenici”, „Studia Moralia”; francuskie: „Archives de Philosophie”, „Études Philosophiques”, „Revue Biblique”, „Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques”, „Revue Thomiste”; niemieckie: „Bibische Zeitschrift”, „Concilium”, „Geist und Leben”, „Liturgisches Jahrbuch”, „Theologie und Philosophie”, „Theologische Revue”, „Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft”, „Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft”; angielskie: „Early Christianity”, „New Testament Studies”, „Old Testament Abstracts”, „Theological Studies”.

Od roku 1993 księgozbiór biblioteki katalogowano elektronicznie w programie MAK (system Biblioteki Narodowej), a od 2015 roku

w systemie Koha (system typu *open source*, oparty na systemie operacyjnym Linux). W 2015 roku podpisano formalne porozumienie o współpracy pomiędzy Biblioteką Bobolanum i Centrum NUKAT, co umożliwiło dostęp do rekordów bazy NUKAT. Korzystając z bazy Katalogu Zbiorów Polskich Bibliotek Naukowych NUKAT, do połowy 2019 roku skopiowano około 37 tys. rekordów książek oraz 840 tytułów czasopism. W ramach współpracy wprowadzono do bazy NUKAT 1 290 nowych haseł KHW, samodzielnie opracowano 2 770 druków zwartych oraz czterdzieści sześć tytułów czasopism z katalogu kartkowego Biblioteki Bobolanum, które jeszcze nie były opracowane przez inne biblioteki¹⁵.

W katalogu elektronicznym znajduje się obecnie ponad 150 tys. rekordów, co stanowi blisko połowę całego księgozbioru biblioteki¹⁶. Skatalogowano elektronicznie również 1 610 tytułów czasopism, czyli wszystkie periodyki zbioru teologicznego oraz około 30 proc. tytułów pism zbioru pisarskiego.

Czytelnicy mają dostęp do katalogów oraz baz komputerowych na miejscu i przez Internet (sześć stanowisk), mogą też zamawiać książki online¹⁷. Z zasobów bibliotecznych w czytelni, gdzie przygotowano osiemnaście miejsc do pracy, mogą korzystać wszyscy zainteresowani. Użytkownicy mają dostęp do bieżących numerów czasopism polskich i zagranicznych, encyklopedii, słowników i większości przydatnych pomocy naukowych. Czytelnikom umożliwiono też wykonywanie kserokopii. Na zewnątrz mogą wypożyczać wykładowcy i studenci Collegium Bobolanum oraz jezuici i upoważnieni czytelnicy. Na Papieskim Wydziale Teologicznym Collegium Bobolanum oprócz kleryków studiują także księża i osoby zakonne oraz świeccy, którzy mają możliwość uzyskania stopni naukowych, licencjatu i doktoratu.

W zgromadzonym księgozborze uwzględniono przede wszystkim teologię oraz nauki związane z teologią, takie jak: duchowość, chrystologia, homiletyka, liturgika, katechetyka, sakramentologia, mariologia, eklezjologia, patrologia, bibliografie teologii i nauk pokrewnych, katolicka nauka społeczna, ekumenizm. Ponadto istnieje obszerny dział

¹⁵ Centrum NUKAT, Statystyki, <https://centrum.nukat.edu.pl/pl/statystyki?view=indywidualne>, 01.07.2019.

¹⁶ *Sprawozdania Biblioteki Pisarzy i Biblioteki Bobolanum za lata 1991-2018*.

¹⁷ Biblioteka Bobolanum, www.bbob.pl, 10.03.2020.

bibliistyki: archeologia i historia biblijna oraz Biblia i komentarze, konkordancje. Dziedzina filozofii i nauk pokrewnych to przede wszystkim: antropologia, etyka, logika, metafizyka, teodycea, teoria poznania itd. Odrębnymi działami są: politologia, prawo kanoniczne, pedagogia, historia, w tym historia Kościoła i zakonów, sztuka sakralna, literatura i szeroko pojęta humanistyka oraz wszystko, co może służyć jako pomoc do studiów lub pracy redakcyjnej lub naukowej.

Starodruki w Bibliotece Bobolanum

Cennym zbiorem biblioteki są stare druki. Pochodzą one głównie z klasztoru jezuickiego w Świętej Lipce, częściowo z innych domów. Są to przeważnie edycje z obcych oficyn, które zawierają różne wydania Biblii, dzieła ojców Kościoła i pisarzy jezuickich. Bogato są też reprezentowane druki innowiercze, zwłaszcza protestanckie.

Biblioteka Bobolanum zgromadziła do tej pory prawie 10,2 tys. woluminów starych druków, w tym czterdzieści dwa inkunabuły. Warto wśród nich wymienić następujące: Jacobus de Voragine, *Sermones de tempore et de sanctis*, Basel 1485; Ambrosius, *Opera*, Basel 1492; Richardus de Sancto Victore, *De arca mystica*, Basel 1494; Ioannes de Verdena, *Sermones Dormi secure...*, 1489; *Vocabularius ex quo, Lat.-Germ.*, [Strasburg ok. 1480]; *De natura et immortalitate animae, cum commento. Epitaphium Alberti Magni*, Nürnberg 1493.

Z poloniców z XVI wieku należy wspomnieć statuty i konstytucje: *Constitutie y przywileje koronne od 1550 do 1569 roku*, Kraków 1569; M. Scharffenberger, Jan Herbut, *Statuta y przywileje koronne* w wersji łacińskiej (1567) i polskiej (1570) oraz *Ustawy prawa polskiego* z 1563 roku. Z kronik warto odnotować: *Chronica Polonorum* z 1585 roku Macieja Miechowity oraz tekst polski Marcina Bielskiego *Kronika Polaków* z 1597 roku. Ten ostatni druk jest bogato ilustrowany wieloma drzeworytami ze scenami bitewnymi, herbami i portretami królów. Jest też kilka prac Stanisława Okrzyca Orzechowskiego z końca XVI wieku.

W 1996 roku Biblioteka Bobolanum wzbogaciła się o ciekawy zbiór starodruków sprowadzony ze Świętej Lipki¹⁸. Przekazany księ-

¹⁸ L. Zielińska, *Księgozbiór starodruków świętolipskich w Bibliotece Bobolanum w Warszawie*, w: *Święta Lipka – perła na pograniczu ziem, kultur i wyznań*, red. A. Jacyniak, Warszawa 2008, s. 88-91.

gozbiór liczył około 1,5 tys. woluminów. Dom jezuitów w Świętej Lipce nie był przystosowany do przechowywania takich dokumentów. Wiele cennych starodruków uległo uszkodzeniu z powodu wilgoci lub korników.

Starodruki były gromadzone przez cały czas pobytu jezuitów w Świętej Lipce, a więc od 1631 roku, w 1773 roku zbiór liczył mniej więcej 2 tys. tomów. Obejmował dzieła wydawane od początku XVI wieku w Niemczech, w Niderlandach, we Włoszech, we Francji i w Polsce. Biblioteka powiększała się dzięki takim kolekcjonerom książek, jak: Franciszek Grabowski, Andrzej Krüger i baron Ludwik Schimmelpenning van der Oye. Ten ostatni był uczniem jezuickiego kolegium w Reszlu i przed śmiercią przekazał swoją bibliotekę zakonnikom w Świętej Lipce. Biblioteka przechowuje około 300 woluminów z jego kolekcji. Wśród nich są cenne okazy ilustratorstwa i typografii z pięknymi oprawami gotyckimi, renesansowymi i barokowymi, bogato zdobione, wykonane ze specjalnie wyprawianej i tłoczonej skóry koźlej. Wiele z nich szczyli się też herbowymi supereklibrisami.

Tematyka starodruków świętolipskich obejmuje następujące zagadnienia: akta i dysputy prawne, księgi Biblii i komentarze biblijne, mszały, księgi liturgiczne, mowy duchowe, kazania i katechezy, traktaty teologiczno-prawne, wykłady filozoficzne, dzieła patrystyczne, dzieła dotyczące Lutra i reformacji oraz hagiografię i słowniki językowe.

Najstarszym mszałem w księgozbiorze świętolipskim jest *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum...*, Antverpiae, ex Officina Plantiniana Balthasaris Moreti, 1691 (oprawa wykonana z deski obleczonej skórą). Do kolekcji należy bogato zdobiona Biblia niemiecka z 1661 roku, w której poszczególne księgi są poprzedzone ilustrowanymi kartami, również sam tekst jest przeplatany ilustracjami. Jako ciekawostkę można przytoczyć opis podróży pisarza Adama Oleariusza do Rosji i Persji w latach 1633-1639: *Des Welt-berühmten Adami Olearii colligirte un viell vermehrte Reise-Beschreibungen*, Hamburg, in Verlegung Zacharias Herteln und Thomas von Wiering, 1696. Opisy są ilustrowane licznymi rycinami, planami i mapami. Jeszcze jedna ciekawostka to wydana w XVII wieku *Cronica Samuelis von Matern* dotycząca historii Niderlandów w latach 1399-1605, zawierająca szczegółową mapą Niderlandów w XVII wieku i portrety władców.

Fot. 3. Starodruki w magazynie

W Bibliotece Bobolanum zapewniono odpowiednie warunki do przechowywania starodruków. Zbiory poddano odkażeniu biologicznemu i chemicznemu, jednak wiele tomów wymaga konserwacji i renowacji. W części starodruków świętoliipskich stwierdzono uszkodzenia po kornikach, zniszczone oprawy skórzane bądź pergaminowe, niekiedy brak okładek i kart tytułowych. Ze względu na wartość historyczną starodruków ważnym zadaniem jest ich opracowanie. Do tej pory do bazy komputerowej wprowadzono około 500 tomów. Większość starodruków jest dostępna tylko w katalogu kartkowym. Warto dodać, że pięćdziesiąt trzy egzemplarze cennych starodruków z mikrofilmowano w Bibliotece Narodowej i przekazano kopie tych mikrofilmów Bibliotece Bobolanum.

Muzykalia świętoliipskie w Bibliotece Bobolanum

Zbiór rękopisów i druków muzycznych w Bibliotece Bobolanum to spuścizna po kapeli wokalnie-instrumentalnej działającej przy jezuickim kościele w Świętej Lipce od XVIII do początku XX wieku¹⁹.

¹⁹ D. Zadroga, *Muzykalia świętoliipskie przechowywane w Bibliotece Bobolanum w Warszawie*, w: *Święta Lipka*, s. 92-97.

Pochodzące z XVIII i XIX wieku rękopisy i druki muzyczne przechowywano w wieży kościelnej.

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku podjęto w Polsce próby ewidencji dawnych rękopisów muzycznych według założeń Komisji Międzynarodowego Inwentarza Źródeł Muzycznych²⁰, wtedy też zainteresowano się zbiorem muzykaliów w Świętej Lipce. W ramach tworzenia Centralnego Katalogu Rękopisów Muzycznych w Polsce przeprowadzono inwentaryzację muzykaliów świętolipskich²¹. Ze względu na niedogodne warunki przechowywania zbioru muzycznego w świętolipskim kościele przywieziono go w 1996 roku do Biblioteki Bobolanum. W trakcie ponownej inwentaryzacji wytypowano sześćdziesiąt cztery rękopisy do zmikrofilmowania. Mikrofilmy te znajdują się obecnie w Bibliotece Bobolanum oraz w Bibliotece Narodowej.

Utworzono bazę roboczą danych o zbiorze muzycznym ze Świętej Lipki w programie MAK. Cały zbiór muzykaliów liczy 1 421 egzemplarzy nut (rękopisów i druków muzycznych) i zawiera około 3 tys. utworów²². Zbiór jest ułożony według czterech działów: rękopisy autorskie (według nazwisk kompozytorów); zbiory (rękopisy zawierające od kilku do kilkudziesięciu utworów różnych autorów); anonimy (rękopisy nieustalonego autorstwa); druki (nuty muzyczne drukowane).

W zbiorze ze Świętej Lipki odkryto wiele cennych przykładów muzycznych, rzadko spotykanych w Polsce i za granicą. Egzemplarze unikatowe to m.in.: rękopis *Mszy F-dur* Józefa Elsnera (przez wiele lat uważany za zaginiony), *Litania* Jacka Szczurkowskiego, sześć Sonat Christlieba Siegmunda Bindera wydanych w Lipsku w 1763 roku oraz *Symfonia D-dur op. 52* Paula Vranickiego wydana w Offenbach nad Menem w 1790 roku.

W spuściźnie po kapeli świętolipskiej szczególne miejsce zajmuje kolekcja dzieł żyjącego w XVIII wieku bawarskiego kompozytora, Isfrida Kaysera. W sumie zachowało się 105 dokumentów muzycznych, zarówno rękopiśmiennych, jak i drukowanych. Jest to kolekcja wyjątkowa, gdyż żadna inna biblioteka w Polsce nie posiada tak dużej liczby utworów wokalnie-instrumentalnych tego kompozytora.

²⁰ Komisja Répertoire International des Sources Musicales (RISM) – Międzynarodowy Inwentarz Źródeł Muzycznych; *tamże*, s. 93.

²¹ *Tamże*, s. 94.

²² *Tamże*, s. 95.

Zakończenie

Biblioteka Bobolanum należy do największych bibliotek kościelnych w Polsce. Warto podkreślić, że opracowany zasób zawiera 333 tys. woluminów druków zwartych i czasopism. Ponadto około 70 tys. woluminów druków z XIX i XX wieku wymaga decyzji co do zasadności ich wprowadzenia do zbiorów bibliotecznych. Trzeba na nowo prze-myśleć kryteria uzupełniania rozrastającego się księgozbioru. Nadal aktualne jest gromadzenie publikacji, których autorami są polscy jezuici, oraz książek dotyczących duchowości i historii Towarzystwa Jezusowego. Odrębną kwestią jest konieczność wycofywania z biblioteki egzemplarzy powtarzających się, co jest efektem połączenia dwóch zbiorów bibliotecznych.

W ramach informacji o księgozbiorze można dodać, że połowa zbioru książek jest dostępna w katalogu elektronicznym, druga zaś znajduje się tylko w katalogu kartkowym. Z kolei co do czasopism, to wszystkie czasopisma teologiczne, filozoficzne i dotyczące jezuitów lub wydawane przez jezuitów są dostępne w katalogu elektronicznym, natomiast pozostałe są w trakcie wprowadzania do bazy komputerowej.

Księgozbiór starodruków przeszedł dokładną konserwację, lecz jedna trzecia zbioru jest opracowana i dostępna w katalogu kartkowym. Jak zaznaczono wcześniej, druki muzyczne należą do zabytków polskiej kultury muzycznej, dlatego prowadzi się prace nad ich udostępnieniem i dalszą konserwacją. Dzięki przeniesieniu biblioteki do nowego budynku zdecydowanie poprawiły się warunki przechowywania i udostępniania księgozbioru. Obecnie zwraca się uwagę na przekazywanie starszych druków z innych domów jezuickich do Biblioteki Bobolanum, co jest związane z potrzebą zabezpieczenia piśmiennych zabytków kultury.

Warto również wspomnieć, że Biblioteka Bobolanum jest jednym z członków założycieli powstałej w 1995 roku Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides”. Przez cały okres działalności Federacji przedstawiciel biblioteki bierze aktywny udział w walnych zgromadzeniach i współpracy z księżnicami kościelnymi.

Bibliografia

- Akademia Połocka*, w: *Materiały do dziejów Akademii Połockiej i szkół od niej zależnych*, zebrał J.M.A. Giżycki, Kraków 1905, s. 57-142.
- Bolewski Jacek, *50 lat Bobolanum w Warszawie*, Warszawa 2002.
- Catalogus Proviciae Poloniae Maioris et Mazoviae Societatis Iesu, anni 1946-1967*.
- Catalogus Proviciarum Poloniae et Regions Independentis Russicae Societatis Iesu, anni 2017-2019*.
- Catalogus Proviciarum Poloniae Societatis Iesu, anni 1968-2016*.
- CDN (wydawnictwo), [https://pl.wikipedia.org/wiki/CDN_\(wydawnictwo\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/CDN_(wydawnictwo)), 10.03.2020
- Centrum NUKAT, Statystyki, <https://centrum.nukat.edu.pl/pl/statystyki?view=indywidualne>, 01.07.2019.
- Edward Kosibowicz, https://pl.wikipedia.org/wiki/Edward_Kosibowicz, 10.03.2020.
- Kopiec Jan, *Papieski Instytut Studiów Kościelnych*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 14, red. E. Gigilewicz, Lublin 2010, k. 1270-1271.
- Nir Roman, *Biblioteka Pisarzy Towarzystwa Jezusowego w Warszawie*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 31 (1977), s. 177-180.
- Paluszkiewicz Felician, *Dom Pisarzy*, w: *50 lat Prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej Towarzystwa Jezusowego (1926-1976). Sylwetki i wspomnienia*, red. F. Paluszkiewicz, Rzym 1976, s. 181-185.
- Paluszkiewicz Felician, *Jezuici w Warszawie*, Warszawa 1998.
- Paluszkiewicz Felician, *Wydział Teologiczny Towarzystwa Jezusowego*, w: *50 lat Prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej Towarzystwa Jezusowego (1926-1976). Sylwetki i wspomnienia*, red. F. Paluszkiewicz, Rzym 1976, s. 159-164.
- Sprawozdania Biblioteki Pisarzy i Biblioteki Bobolanum za lata 1991-2018. Sprawozdania Biblioteki Pisarzy za lata 1950-1960*.
- Zadroga Danuta, *Muzykalia świętoliipskie przechowywane w Bibliotece Bobolanum w Warszawie*, w: *Święta Lipka – perła na pograniczu ziem, kultur i wyznań*, red. A. Jacyniak, Warszawa 2008, s. 92-97.
- Zielińska Lidia, *Księgozbiór starodruków świętoliipskich w Bibliotece Bobolanum w Warszawie*, w: *Święta Lipka – perła na pograniczu ziem, kultur i wyznań*, red. A. Jacyniak, Warszawa 2008, s. 88-91.

Streszczenie

Biblioteka Bobolanum jest biblioteką naukową Sekcji św. Andrzeja Boboli Collegium Bobolanum. Biblioteka ma ciekawą historię związaną z apostolstwem jezuitów w Polsce. Powstała z połączenia Biblioteki Teologicznej Bo-

bolanum i Biblioteki Pisarzy. Pod względem wielkości księgozbioru (333 tys. woluminów książek i czasopism) należy do największych bibliotek kościelnych w Polsce. Biblioteka Bobolanum posiada bogaty zbiór starodruków oraz druków nowych, z których większość wydano w językach obcych, głównie niemieckim, włoskim i francuskim. Blisko połowa czasopism to tytuły zagraniczne. Muzykalia sprowadzone ze Świętej Lipki należą do zabytków polskiej kultury muzycznej.

Słowa kluczowe

Biblioteka Bobolanum, Biblioteka Pisarzy, Biblioteka Teologiczna Bobolanum, Collegium Bobolanum, jezuici w Warszawie, muzykalia świętolipskie, Punkt Konsultacyjny Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych

THE BOBOLANUM LIBRARY IN WARSAW

Summary

The Bobolanum Library is a research library of St. Andrew Bobola Section of the Collegium Bobolanum. The library has an interesting history related to the Jesuit apostolate in Poland. It was created by merging the Bobolanum Theological Library and the Library of Writers. In terms of the size of book collection (333,000 volumes of books and magazines) it is one of the largest church libraries in Poland. The Bobolanum Library holds a rich collection of old prints as well as new prints, most of which published in foreign languages, mainly German, Italian and French. Almost half of the journals are foreign titles. The musical prints imported from Saint Lipka are considered as the monuments of Polish musical culture.

Keywords

Bobolanum Library, Library of Writers, Bobolanum Theological Library, Collegium Bobolanum, Jesuits in Warsaw, Saint Lipka musical prints, Consultation Point of the Pontifical Institute for Church Studies

KS. KAMIL ZADROŻNY¹

ZARYS DZIEJÓW I CHARAKTERYSTYKA KSIĘGOZBIORU BIBLIOTEKI WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO ARCHIDIECEZJI CZĘSTOCHOWSKIEJ I WYŻSZEGO INSTYTUTU TEOLOGICZNEGO W CZĘSTOCHOWIE

W każdym ośrodku akademickim biblioteka stanowi swoistego rodzaju skarbnicę. Łaciński apoftegmat głosi: „Si paradisus est in terris, paradisus est in bibliothecis” („Jeśli istnieje raj na ziemi, to ten raj jest w bibliotekach”)². Może się o tym przekonać ten, kto z pasją prowadzi poszukiwania naukowe, a biblioteka służy mu za miejsce, gdzie rzeczywiście można oddychać klimatem nauki. W przestrzeni kościelnej biblioteka jest nie tylko placówką, gdzie pogłębia się i systematyzuje zdobytą wiedzę. Jest także świadectwem o osobach, które przez lata ją tworzyły i tworzą nadal.

Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, z której korzystają także klerycy Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Sosnowieckiej oraz studenci Wyższego Instytutu Teologicznego, a także słuchacze Studium Duchowości Chrześcijańskiej, Studium Życia Rodzinnego oraz Studium Liturgii

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej i Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie.

² A. Serrai, *Breve storia delle biblioteche in Italia*, Milano 2006, s. 7; S. Danieli, *Lectio magistralis: „Si paradisus est in terris, paradisus est in bibliothecis”*, „Marianum”, 80 (2018), s. 399-430.

i Muzyki Kościelnej w Częstochowie, wyrosła z tradycji intelektualnej i zaangażowania wielu pokoleń kapłanów. Jednym z głównych celów założenia biblioteki i troski o nią było zapewnienie klerykom przygotowującym się do pracy duszpasterskiej oraz świeckim studentom teologii odpowiednich narzędzi do zdobywania oraz doskonalenia wiedzy.

Niniejsza prezentacja dziejów i charakterystyka księgozbioru Biblioteki WSD i WIT w Częstochowie została opracowana m.in. na podstawie artykułu zmarłego ks. dr. hab. Arkadiusza Olczyka (1966-2018), który przez wiele lat był jej dyrektorem³.

1. Krakowskie początki

Historia Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej i Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie ściśle splata się z dziejami częstochowskiego seminarium⁴, toteż w ciągu swego istnienia stała się jego integralną częścią oraz punktem odniesienia dla wielu pokoleń kapłanów i studentów teologii.

Jej powstanie wiąże się z utworzeniem diecezji częstochowskiej i powołaniem do istnienia Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie⁵. Lokalizacja seminarium nie była przypadkowa. Formacja intelektualna alumnów miała bowiem odby-

³ A. Olczyk, *Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej oraz Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie*, „Veritati et Caritati”, 4 (2015), s. 347-358.

⁴ J. Kowalski, *Żrenica oka diecezji. Siedemdziesięciopięciolecie Wyższego Seminarium Duchownego Kościoła Częstochowskiego (1926-2001)*, Częstochowa 2001; J. Związek, *Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Częstochowskiej w Krakowie i Częstochowie (1926-2001)*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, 29 (2001), s. 293-308.

⁵ Diecezja częstochowska została powołana do istnienia 28 października 1925 roku bullą papieża Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas*. W ramach nowo powstałej metropolii krakowskiej, obok archidiecezji krakowskiej oraz diecezji katowickiej, kieleckiej i tarnowskiej, została ustanowiona diecezja częstochowska. Potrzebę istnienia diecezji w Częstochowie dostrzegano już dużo wcześniej. W skład nowo utworzonej diecezji weszła część dawnej diecezji kujawsko-kaliskiej oraz część dawnej diecezji kieleckiej. Z dniem 25 marca 1992 roku Jan Paweł II podniósł diecezję częstochowską do rangi archidiecezji oraz ustanowił Częstochowską Provincję Kościelną (metropolię). Jej pierwszym arcybiskupem metropolitą został mianowany bp Stanisław Nowak; zob. J. Związek, *Powstanie diecezji częstochowskiej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, 2 (1974), s. 13-38; tenże, *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 1990.

wać się we współpracy z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Od samego początku moderatorom seminarium oraz osobom odpowiedzialnym za formację towarzyszyło przekonanie, że seminarium nie może owocnie kształtować przyszłych prezbiterów bez dobrze wyposażonej biblioteki.

Kiedy 1 października 1926 roku pierwszy biskup częstochowski, dr Teodor Kubina (1880-1951), podjął decyzję o erygowaniu Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie, oczywistym stało się, że musi mieć ono swoją bibliotekę.

Należy przyznać, że początki obecności seminarium w Krakowie były trudne. Ze względu na brak własnego budynku seminaryjnego klerycy mieszkali w klasztorze Ojców Bernardynów. W 1928 roku ówczesny ordynariusz diecezji, Teodor Kubina, podjął decyzję o budowie własnego gmachu na zakupionej działce przy ulicy Bernardyńskiej 3. Szóstego października 1930 roku odbyło się uroczyste poświęcenie budynku seminarium. Aktu tego dokonał arcybiskup metropolita krakowski Adam Stefan Sapieha (1867-1951). W nowo wybudowanym gmachu seminaryjnym przewidziano miejsce także na bibliotekę mogącą pomieścić 4-5 tys. woluminów⁶.

Pierwszym rektorem seminarium został mianowany 9 sierpnia 1926 roku ks. dr Karol Makowski⁷. Od samego początku zależało mu na tym, aby dysponować dobrze wyposażoną biblioteką. Jako pierwszy kierownictwo nad tworzącą się biblioteką i jej organizowaniem objął w roku akademickim 1931/1932 ówczesny prefekt seminarium, ks. Walenty Patykiewicz (1903-1980)⁸, który sprawował tę funkcję do 12 lutego 1933 roku. Od listopada 1933 roku jako bibliotekarz pracował tam alumn Stanisław Duda. Księgozbiór poszerzono wówczas o książki przekazane po zmarłym ks. prałacie Zygmuncie Sędzimirze

⁶ A. Olczyk, *Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego*, s. 348-349.

⁷ Ks. dr Karol Makowski (1884-1936), ur. w Warszawie, pochodził z rodziny mieszczańskiej. Studia specjalistyczne z zakresu liturgiki odbył w Paryżu. Studiował także w Rzymie, gdzie w 1922 roku uzyskał tytuł doktora teologii. Należał do specjalnego stowarzyszenia diecezjalnego, tzw. koła księży prefektów, był prefektem Państwowego Gimnazjum im. R. Traugutta w Częstochowie. Zmarł 10 sierpnia 1936 roku; J. Kapuściński, *Rektorzy Częstochowskiego Seminarium Duchownego w latach 1926-2011*, „Veritati et Caritati”, 2 (2014), s. 381-375.

⁸ J. Kowalski, *Charakterystyczne rysy Częstochowskiego Wyższego Seminarium Duchownego*, w: *Błogosławione, choć trudne czasy*, red. tenże, Częstochowa 2000, s. 217.

(1881-1933)⁹, budowniczym gmachu seminaryjnego. W marcu 1936 roku powstała w seminarium sekcja książkowa, mająca za zadanie troskę o rozwój biblioteki seminaryjnej. Na jej czele stanął kleryk Franciszek Rąpała¹⁰.

W czasie trwania drugiej wojny światowej częstochowskie seminarium pięciokrotnie zmieniał swoją lokalizację. Po zajęciu gmachu seminaryjnego przez Niemców tymczasowym miejscem przebywania kleryków został klasztor oo. Bernardynów, potem Dom Akademicki przy placu Jabłonowskich 1, klasztor oo. Paulinów, klasztor oo. Augustianów oraz klasztor Sióstr Kanoniczek Ducha Świętego przy ulicy Szpitalnej. Na opróżnienie biblioteki seminaryjnej Niemcy dali władzom uczelni trzy godziny. Książki złożono najpierw w jednym z pokojów u ojców bernardynów na jeden stos. Te zaś, których klerycy nie zdołali przenieść, zostały spalone przez niemieckich żołnierzy¹¹.

Po wyzwoleniu Krakowa spod okupacji niemieckiej z nadzieją spoglądano w przyszłość. Pomimo strat związanych z działaniami wojennymi należało w seminarium kontynuować studium i formację. Ten nowy rozdział historii dotyczył także biblioteki. Opiekę nad organizowaniem księgozbioru bibliotecznego, który został w czasie wojny zdekompletowany, przejęli w tym czasie dwaj klerycy: Wincenty Kochanowski i Edward Bujak¹². Niestety w czasie wojny wiele cennych tomów zaginęło bezpowrotnie. Jest to jeden z najtrudniejszych momentów w historii biblioteki, która przed wojną posiadała w swoim księgozborze wiele wartościowych egzemplarzy. W latach powojennych książki i czasopism wciąż przybywało, stąd też podjęto decyzję, aby obok głównego pomieszczenia bibliotecznego wykorzystać dodatkowy pokój, gdzie gromadzono pozostałe woluminy.

Pomysłowość ówczesnych opiekunów biblioteki i troska o pozyskiwanie środków na kupno książek sprawiły, że 13 stycznia 1948 roku kleryk Zygmunt Szmigiel, pracujący jako bibliotekarz, za radą ks. rektora Brunona Magotta (1907-1987) urządził w seminarium loterię

⁹ J. Związek, *Sędzimir Zygmunt*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 36, Warszawa – Kraków 1995-1996, s. 390-391.

¹⁰ A. Olczyk, *Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego*, s. 349.

¹¹ J. Kowalski, *Dzieje Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, 2 (1974) s. 159-160.

¹² A. Olczyk, *Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego*, s. 350.

książkową. Dochód z niej przeznaczono na zakup nowych książek. Tym sposobem powiększano istniejący księgozbiór. Podobną akcję przeprowadzono również 16 stycznia i 16 października 1949 roku¹³.

Częstochowscy klerycy korzystali wówczas z dziedzictwa intelektualnego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Taki stan utrzymał się do 5 sierpnia 1954 roku, kiedy to decyzją Rady Ministrów komunistycznego rządu polskiego zamknięto Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, wcielając go do utworzonej w Warszawie Akademii Teologii Katolickiej. Po likwidacji Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w 1954 roku, co było wielką krzywdą wyrządzoną Kościołowi i kulturze polskiej, bp Zdzisław Goliński (1908-1963)¹⁴ zdecydował o zorganizowaniu *studium domesticum*, które obejmowało seminarium częstochowskie, krakowskie i śląskie. Mniej więcej w tym samym czasie – w roku akademickim 1954/1955 – w bibliotece skatalogowano 200 książ-

Fot. 1. Biblioteka w Krakowie

¹³ Tamże.

¹⁴ J. Związek, *Jubileusz 100-lecia urodzin biskupa Zdzisława Golińskiego 1908 – 27 XII – 2008*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej”, 11-12 (2008), s. 94-132.

zek, zakupiono 200 nowych, w ciągu roku akademickiego wypożyczono 1 365 pozycji¹⁵. Najpilniejszym zadaniem dla osób odpowiedzialnych za bibliotekę było zachowanie już istniejącego księgozbioru.

Bolesnym wydarzeniem w dziejach biblioteki, które zresztą spotkało w tym czasie także inne biblioteki, była konfiskata części księgozbioru. Dwudziestego drugiego sierpnia 1960 roku przeprowadzono kontrolę biblioteki seminaryjnej przez komisję złożoną z przedstawicieli Kuratorium Oświaty w Krakowie, Wydziału Wyznań Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej oraz Wydziału Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. Podjęto decyzję o konfiskacie niektórych tytułów, która objęła zwłaszcza książki bp. Teodora Kubiny, abp. Józefa Teodorowicza (1864-1938), ks. Stanisława Trzeciaka (1973-1944) oraz książki omawiające kwestię żydowską, socjalizm i działalność Akcji Katolickiej¹⁶. Książki te częściowo powróciły do biblioteki w 2004 roku¹⁷. Warto w tym miejscu podkreślić, że pomimo cenzury państwowej postanowienia trwającego II Soboru Watykańskiego docierały do seminarium w publikacjach teologiczno-filozoficznych.

W latach komunizmu rytm pracy wychowawczej i dydaktycznej wciąż wyznaczał życie biblioteki seminaryjnej. Od początku istnienia biblioteki i seminarium jej opiekunami byli moderatorzy macierzystej uczelni oraz wyznaczeni klerycy. Warto przy tym zaznaczyć, że dbałość o bibliotekę uznano za element wychowawczy, który pomagał przyszłym kapłanom w zrozumieniu potrzeby nieustannej formacji, także intelektualnej. Taki stan utrzymał się aż do października 1961 roku, kiedy to powołano dyrektora placówki.

Pierwszym dyrektorem w tych czasach został mianowany ks. prof. Jerzy Wolny (1921-1999). Jego szczególną troską było to, aby biblioteka seminaryjna w jak największym stopniu pomagała studiującym klerykom w rozwoju intelektualnym, duchowym i ludzkim. Należy zaznaczyć, że w okresie niezwyklej aktywności naukowej i pomimo różnorodnych zajęć ks. Jerzy Wolny zadbał o przejrzenie dotychczasowego księgozbioru biblioteki seminaryjnej i należycie go uporządkował. Fachowo opracował katalogi, co było połączone z cza-

¹⁵ *Tamże*, s. 351.

¹⁶ *Tamże*, s. 351-352.

¹⁷ K. Gonet, *Książki skonfiskowane przez władze PRL w bibliotekach kościelnych w roku 1960 wracają do właścicieli*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, 1-2 (2004), s. 205-208.

chłonną i mozolną pracą. Będąc dyrektorem biblioteki, wzbogacił ją nie tylko o cenne pozycje krajowe, lecz także o wartościowe książki sprowadzone zza granicy. Ks. Jerzy Wolny sprawował funkcję dyrektora biblioteki aż do 1991 roku. Wtedy to przeniesiono seminarium z gmachu przy ulicy Bernardyńskiej 3 w Krakowie do nowego budynku przy ulicy św. Barbary 41 w Częstochowie, znajdującego się w pobliżu sanktuarium maryjnego na Jasnej Górze¹⁸.

2. Rozdział częstochowski

Nowy rozdział w dziejach biblioteki otworzyła wspomniana decyzja przeniesienia seminarium z Krakowa do stolicy nowej diecezji – Częstochowy. Wojewoda częstochowski, Grzegorz Lipowski, wydał 28 marca 1981 roku pozwolenie na budowę nowego gmachu seminaryjnego przy ulicy św. Barbary 41. Budowę rozpoczęto 13 października 1983 roku, a nadzorował ją ks. Marian Jezierski. Dzieło to kontynuował ks. Stanisław Ilczyk¹⁹.

Piętnastego sierpnia 1991 roku papież Jan Paweł II poświęcił nowy gmach seminaryjny w Częstochowie w ramach obchodów VI Światowego Dnia Młodzieży. A zatem rok akademicki 1991/1992 rozpoczął nowy etap w historii częstochowskiego seminarium.

Przeprowadzka seminarium z Krakowa do Częstochowy była także związana z transportem księgozbioru. Ponieważ dotychczasowy opiekun biblioteki, ks. prof. Jerzy Wolny, pozostał w Krakowie, zadania przeniesienia bogatych zbiorów bibliotecznych oraz ich odpowiedniego rozmieszczenia w nowym gmachu seminarium podjął się ks. dr Marian Szczepański (1955-2014), który był dyrektorem biblioteki od 6 lipca 1991 do 30 września 1992 roku. Po roku prac i systematyzacji zbiorów udało się zorganizować prowizoryczne lektorium i częściowo funkcjonalną bibliotekę. Warto zaznaczyć, że w tym samym czasie nadal trwały prace zmierzające do ostatecznego ukończenia budowy seminarium. W pomieszczeniach, w których aktualnie znajduje się biblioteka wraz z magazynem i czytelnią,

¹⁸ M. Markowski, *Jerzy Wolny*, „Folia Historica Cracoviensia”, 3 (1996), s. 22.

¹⁹ J. Kowalski, *Żrenica oka*, s. 69-70.

księgozbiór ulokowano dopiero po kilku latach od przeprowadzki. Po ks. Marianie Szczepańskim zadanie to kontynuował ks. dr hab. Stanisław Chład (1946-1993), ówczesny prefekt seminarium²⁰.

Po jego śmierci dyrektorem biblioteki w latach 1993-2007 został mianowany ks. dr Jan Sambor. Dbał on zwłaszcza o liczne zwiększenie dotychczasowego księgozbioru, unowocześnienie lektorium i magazynu biblioteki oraz komputeryzację. Za kierownictwa ks. Jana Sambora Biblioteka WSD i WIT przyłączyła się do Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides”, z którą wciąż współpracuje. Ma status członka założyciela, obecnego na I Walnym Zgromadzeniu.

Należy zaznaczyć, że po przeniesieniu seminarium do miasta biskupiego włączono do dotychczasowego księgozbioru również książki należące do Instytutu Teologicznego, wcześniej przechowywane w parafii św. Barbary w Częstochowie.

Od 1 października 2007 roku dyrektorem biblioteki został ks. dr hab. Arkadiusz Olczyk. Jako cel wyznaczył sobie dalszą modernizację biblioteki oraz zapewnienie warunków, aby mogła ona służyć pomocą studentom teologii. Od 31 marca do 2 kwietnia 2009 roku trwało montowanie nowych regałów bibliotecznych, które mogą pomieścić około 30 tys. książek. Ich zakup i instalacja były możliwe dzięki finansowemu wsparciu seminarium i zabiegom księdza Olczyka. Prace modernizacyjne wykonała firma Metal-Sprzęt z Rzeszowa. Ks. Arkadiusz Olczyk po długiej i ciężkiej chorobie zmarł 1 października 2018 roku w swoich rodzinnych Zapolicach. Do czasu powołania nowego dyrektora wszelkie obowiązki związane z prawidłowym funkcjonowaniem biblioteki podejmowały pracujące w tym czasie panie: Katarzyna Fijałkowska i Anna Lelonek-Gniezdziłow.

Obecnym dyrektorem biblioteki od 28 stycznia 2019 roku jest ks. dr Kamil Zadrozny. Nadal podejmuje się działania zmierzające do tego, aby biblioteka jak najlepiej spełniała swoją funkcję w środowisku akademickim, które skupia się wokół seminarium i instytutu. Aktualnie jednym z priorytetowych zadań jest szkolenie pracowników i przyzwyczajanie użytkowników do wdrożonego w styczniu 2020 roku systemu Koha²¹.

²⁰ A. Olczyk, *Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego*, s. 352-353.

²¹ J. Witzak, J. Kaczmarek, *Centralny Katalog Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w systemie Koha*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, 1 (2017), s. 145-166.

Fot. 2. Lektorium z księgozbiorem podręcznym

Z inicjatywy pracowników biblioteki w dniach 12-13 września 2019 roku zorganizowano w niej wystawę z okazji dwudziestolecia istnienia Polskiego Towarzystwa Mariologicznego (PTM), którego siedziba mieści się w gmachu Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie. Podczas wystawy zaprezentowano serię Biblioteka Mariologiczna PTM, liczącą dwadzieścia trzy tomy. Są to w większości materiały z sympozjów, które Polskie Towarzystwo Mariologiczne organizuje od 1999 roku celem upowszechniania wiedzy o Matce Pana.

3. Charakterystyka księgozbioru

Księgozbiór biblioteki pełni funkcję podstawowego warsztatu pracy naukowej dla potrzeb studentów teologii, kleryków, pracowników naukowych, nie tylko związanych z Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Częstochowskiej i Diecezji Sosnowieckiej, ale i z Wyższym Instytutem Teologicznym.

Przez lata polityka gromadzenia zbiorów była ściśle dostosowana do oczekiwań pracowników naukowych seminarium i studentów teologii. Przy nabywaniu nowych książek uwzględnia się aktualne potrzeby.

Stan posiadania powiększał się o nabytki z zapisów testamentalnych kapłanów, darów przekazanych przez indywidualne osoby świeckie i duchowne. W znacznej mierze są to cenne księgozbiory byłych wykładowców seminarium. Wartość tych książek polega na tym, że świadczą one o wielkiej fascynacji poszczególnych księży profesorów dyscyplinami, którymi się zajmowali.

Aktualny stan księgozbioru bibliotecznego w dniu 18 października 2018 roku to 120 699 książek, z których 71 643 zostały wprowadzone do katalogu komputerowego. Na księgozbiór biblioteki składa się także 3 528 prac magisterskich, licencjackich, doktorskich oraz habilitacyjnych. Są to prace napisane przez osoby duchowne i świeckie z częstochowskiego środowiska teologicznego. Często są to także dary profesorów będących recenzentami prac napisanych w innych ośrodkach akademickich. Liczne prace zostały przekazane częstochowskiej bibliotece przez ks. prof. dr. hab. Jana Kowalskiego (1930-2018), który przez wiele lat był związany z Papieskim Wydziałem Teologicznym we Wrocławiu oraz innymi uczelniami Polski i świata.

Fot. 3. Lektorium z księgozbiorem podręcznym

Woluminy dostępne dla czytelników znajdują się w lektorium. Tamtejszy księgozbiór podręczny jest podzielony na następujące dwadzieścia dwa działy:

- A – Encyklopedie,
- B – Słowniki,
- C – Bibliografie,
- D – Źródła,
- E – Sztuki piękne,
- F – Filozofia,
- G – Nauki społeczne,
- H – Biblistyka,
- J – Patrologia,
- K – Teologia fundamentalna,
- L – Teologia dogmatyczna,
- Ł – Teologia moralna,
- M – Mariologia,
- N – Teologia duchowości,
- O – Teologia pastoralna,
- P – Historia powszechna,
- R – Historia Polski,
- S – Historia Kościoła,
- T – Nauczanie Kościoła,
- U – Dokumenty Episkopatu Polski,
- W – Dokumenty soborowe,
- Z – Prawo.

W bibliotece znajduje się m.in. *Patrologiae cursus completus* Jacques'a Paula Migne'a, dwadzieścia tomów dokumentacji prac II Soboru Watykańskiego (*Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticanani II*), które stanowią cenne źródło informacji o przebiegu obrad soborowych i ich rezultatach. Biblioteka posiada kilkadziesiąt starodruków, które nie zostały jeszcze w pełni opracowane i skatalogowane.

Systematycznie nabywane są m.in. kolejne tomy *Opera omnia* Josepha Ratzingera, aktualne dokumenty współczesnego Magisterium Kościoła. Zgodnie z profilem biblioteki księgozbiór podręczny jest uzupełniany o nowości wydawnicze.

Wśród 359 tytułów czasopism, w tym 106 obcojęzycznych, znajdują się w czytelni: „Acta Apostolicae Sedis”, „Annuario Pontificio”,

„Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, „Ateneum Kapłańskie”, „Biblioteka Kaznodziejska”, „Collectanea Theologica”, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, „Ethos”, „Études”, „Homo Dei”, „International Philosophical Bibliography”, „Katecheta”, „Kwartalnik Filozoficzny”, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, „Kwartalnik Historyczny”, „La Maison-Dieu”, „La Vie Spirituelle”, „Revue d'Étique et de Théologie Morale”, „Liturgia Sacra”, „Lumen Vitae”, „Lumière et Vie”, „Marianum”, „Mediaevalia Philosophica Polonorum”, „New Testament Abstracts”, „Notificationes”, „Notitiae”, „Nouvelle Revue Théologique”, „Nova et Vetera”, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, „Pastores”, „Periodica”, „Polonia Sacra”, „Prawo – Administracja – Kościół”, „Prawo Kanoniczne”, „Przegląd Biblijny”, „Przegląd Historyczny”, „Przegląd Kalwaryjski”, „Przegląd Orientalistyczny”, „Przegląd Piśmiennictwa Teologicznego”, „Przegląd Psychologiczny”, „Przegląd Religioznawczy”, „Przegląd Tomistyczny”, „Psychologia Wychowawcza”, „Recherches Augustiniennes”, „Recherches de Science Religieuse”, „Revue d'Histoire Ecclésiastique”, „Revue Biblique”, „Revue de Qumran”, „Revue Philosophique de Louvain”, „Revue de Science Philosophiques et Théologiques”, „Répertoire Bibliographique de la Philosophie”, „Revue Théologique de Louvain”, „Revue Thomiste”, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, „Rocznik Biblioteki Narodowej PAU i PAN”, „Rocznik Historii Sztuki”, „Rocznik Krakowski”, „Rocznik Towarzystwa Genealogicznego Ziemi Częstochowskiej”, „Rocznik Wydziału Filozoficznego”, „Roczniki Filozoficzne”, „Roczniki Historyczne”, „Roczniki Humanistyczne”, „Roczniki Nauk Prawnych”, „Roczniki Nauk Społecznych”, „Roczniki Psychologiczne”, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, „Roczniki Teologiczne”, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, „Salvatoris Mater”, „Scriptura Sacra”, „Studia Antiquitatis Christianae”, „Studia Claromontana”, „Studia Ecologiae et Bioethicae”, „Studia Estetyczne”, „Veritati et Caritati”, „W Drodze” i wiele innych.

Jednym z cennych źródeł pozyskiwania czasopism teologicznych jest wymiana międzybiblioteczna. W ramach wymiany z „Częstochowskimi Studiami Teologicznymi” biblioteka otrzymuje lub otrzymała m.in.: „Studia Teologiczne. Białystok, Drohiczyn, Łomża”, „Rocznik Teologii Katolickiej”, „Studia Bydgoskie”, „Kieleckie Studia Teologiczne”, „Elckie Studia Teologiczne / Studia Elckie”, „Forum Teologiczne”, „Studia Gdańskie”, „Studia Gnesnensia”, „Kaliskie Studia Teologiczne”, „Kieleckie Studia Teologiczne”, „Szczecińskie Studia Kościelne”, „Studia Ko-

szalińsko-Kołobrzeskie”, „Studia Loviciensia”, „Łódzkie Studia Teologiczne”, „Studia Paradyskie”, „Studia Pelplińskie”, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne”, „Studia Płockie”, „Poznańskie Studia Teologiczne”, „Premisla Christiana”, „Studia Diecezji Radomskiej”, „Studia Redemptorystowskie”, „Resovia Sacra”, „Roczniki Teologiczne Warszawsko-Praskie”, „Studia Salvatoriana Polonica”, „Studia Sandomierskie”, „Teologiczne Studia Siedleckie”, „Sosnowieckie Studia Teologiczne”, „Studia Śląska Opolskiego / Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, „Świdnickie Studia Teologiczne”, „Tarnowskie Studia Teologiczne”, „Studia Warmińskie”, „Warszawskie Studia Teologiczne”, „Studia Wrocławskie” oraz „Wrocławski Przegląd Teologiczny”.

Pozostałe czasopisma, które nie zostały wymienione powyżej, są przechowywane w magazynie biblioteki i dostępne na miejscu po uprzednim zgłoszeniu zapotrzebowania pracownikom.

Fot. 4. Lektorium (miejsce na nowości wydawnicze)

Nieocenioną pomocą w pracy biblioteki w ostatnich dekadach były siostry ze Zgromadzenia Sióstr Honoratek oraz osoby świeckie: s. Barbara Byczkowska (1979-2003), Jolanta Edyta Nuckowska (1979-1991), s. Andrzej Basza (1994-1995), Robert Jaczyński (1995-1996),

s. Wiesława Kacprzak (2000-2003), s. Gracjana Surmacz (2003-2008), Beata Łysak (2004-2008). Obecnie w bibliotece pracuje Katarzyna Fijałkowska (od 1996 roku) oraz Anna Lelonek-Gnieździłow (od 2008 roku). Od października 2019 roku klerykami wyznaczonymi do pomocy w bibliotece są: diakon Remigiusz Lech, Kamil Cudak, Kacper Goncerz oraz Krystian Motyl.

Wśród codziennych zajęć zmierzających do uporządkowania i systematyzacji księgozbioru należy wyliczyć m.in. takie działania, jak zakup nowych publikacji naukowych, kontynuacja prenumeraty wydawnictw ciągłych, inwentaryzacja i opracowywanie wydawnictw zwartych, wydawnictw ciągłych, prac licencjackich, magisterskich i rozpraw doktorskich, udostępnianie zbiorów w czytelni czasopism, bieżąca kontrola księgozbioru oraz terminowego zwrotu książek przez czytelników, jak również wszelkie prace dotyczące darów wpływających do biblioteki oraz prace związane z wymianą międzybiblioteczną.

Warto zaznaczyć, że lokalizacja biblioteki w Częstochowie zapewnia jej dostępność także dla studentów Politechniki Częstochowskiej i Uniwersytetu Humanistycznego im. Jana Długosza w Częstochowie. Oprócz kleryków seminarium i studentów instytutu z księgozbioru biblioteki korzystają osoby zakonne, konsekrowane i świeckie z terenu całej archidiecezji.

4. Spojrzenie w przyszłość

Księgozbiór biblioteki stanowi cenną część dziedzictwa Kościoła częstochowskiego, które musi być nieustannie zachowywane od zapomnienia. Biblioteka seminaryjna jest ponadto świadectwem o pokoleniach księży profesorów, którzy swoim zaangażowaniem w rozwój nauk teologicznych przyczynili się równocześnie do pomnożenia księgozbioru omawianej biblioteki.

Zadaniem, które towarzyszy posłannictwu biblioteki, jest spoglądanie w przyszłość, która zawsze pozostanie zakorzeniona w dziedzictwie przeszłości i z niej czerpiąca nowe inspiracje.

Podsumowując, należy stwierdzić, że dla częstochowskiego seminarium, istniejącego najpierw w Krakowie, a obecnie w Częstochowie, zbiory biblioteki stanowią główne zaplecze naukowe. Odgrywają one szczególną rolę w formacji intelektualnej studentów częstochowskich

uczelni. Choć w czasach, w których żyjemy, czytelnictwo wciąż spada, to jednak znajduje się wiele osób, które doceniają obecność w Częstochowie dobrze wyposażonej biblioteki. Jej pracownicy wyrażają nadzieję, że z upływem czasu i w zmieniających się warunkach ich biblioteka pozostanie dla wszystkich miejscem spotkania wiary i rozumu.

Bibliografia

- Danieli Silvano, *Lectio magistralis: „Si paradisus est in terris, paradisus est in bibliothecis”*, „Marianum”, 80 (2018), s. 399–430.
- Gonet Krzysztof, *Książki skonfiskowane przez władze PRL w bibliotekach kościelnych w roku 1960 wracają do właścicieli*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, 1-2 (2004), s. 205–208.
- Kapuściński Jacek, *Rektorzy Częstochowskiego Seminarium Duchownego w latach 1926-2011*, „Veritati et Caritati”, 2 (2014), s. 375–408.
- Kowalski Jan, *Charakterystyczne rysy Częstochowskiego Wyższego Seminarium Duchownego*, w: *Błogosławione, choć trudne czasy*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2000, s. 215–232.
- Kowalski Jan, *Dzieje Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, 2 (1974), s. 155–172.
- Kowalski Jan, *Żrenica oka diecezji. Siedemdziesięciopięćciolecie Wyższego Seminarium Duchownego Kościoła Częstochowskiego (1926-2001)*, Częstochowa 2001.
- Markowski Mieczysław, *Jerzy Wolny*, „Folia Historica Cracoviensia”, 3 (1996), s. 17–36.
- Olczyk Arkadiusz, *Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej oraz Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie*, „Veritati et Caritati”, 4 (2015), s. 347–358.
- Serrai Alfredo, *Breve storia delle biblioteche in Italia*, Milano 2006.
- Witczak Jerzy, Kaczmarek Janusz, *Centralny Katalog Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w systemie Koha*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, 1 (2017), s. 145–166.
- Związek Jan, *Jubileusz 100-lecia urodzin biskupa Zdzisława Golińskiego 1908 – 27 XII – 2008*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej”, 11-12 (2008), s. 94–132.
- Związek Jan, *Sędzimir Zygmunt*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 36, Warszawa – Kraków 1995–1996, s. 390–391.
- Związek Jan, *Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Częstochowskiej w Krakowie i Częstochowie (1926-2001)*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, 29 (2001), s. 293–308.

Streszczenie

W niniejszym artykule zaprezentowano syntetycznie historię Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej i Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie. Jej działalność jest ściśle powiązana z funkcjonowaniem tych dwóch instytucji. Księgozbiór obecnie istniejącej biblioteki został przewieziony z Krakowa, gdzie do 1991 roku znajdowało się seminarium dla diecezji częstochowskiej. Do tego księgozbioru dołączono książki należące do Instytutu Teologicznego w Częstochowie. Do dziś biblioteka odgrywa niezwykle ważną rolę w formacji przyszłych kapłanów i świeckich studentów teologii.

Słowa kluczowe

biblioteka kościelna, biblioteka seminaryjna, Wyższe Seminarium Duchowne Archidiecezji Częstochowskiej, Wyższy Instytut Teologiczny w Częstochowie, Częstochowa, Kraków

OUTLINE OF THE HISTORY AND CHARACTERISTICS OF THE BOOK COLLECTION OF THE LIBRARY OF THE THEOLOGICAL SEMINARY OF THE ARCHDIOCESE OF CZĘSTOCHOWA AND THE HIGHER THEOLOGICAL INSTITUTE IN CZĘSTOCHOWA

Summary

The article presents the concise history of the Library of the Theological Seminary of the Archdiocese of Częstochowa and the Higher Theological Institute in Częstochowa. The activity of the library is closely related to these two institutions. The currently existing book collection was transported from Cracow, where a seminary for the Diocese of Częstochowa was located until 1991. The books from the Theological Institute in Częstochowa were attached to this collection. To this day, the library plays an extremely important role in the formation of future priests and lay students of theology.

Keywords

Church library, seminar library, Theological Seminary of the Archdiocese of Częstochowa, Higher Theological Institute in Częstochowa, Częstochowa, Cracow

KS. MICHAŁ STUDNIK¹

BIBLIOTEKA MISYJNEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO KSIĘŻY WERBISTÓW W PIENIĘŻNIE

1. Początki Biblioteki MSD

Biblioteka Misyjnego Seminarium Duchownego Księży Werbistów w Pieniężnie ma dosyć krótką historię. Funkcjonuje zaledwie siedemdziesiąt jeden lat, licząc od założenia seminarium w 1948 roku. Dom Misyjny św. Wojciecha, w którym mieści się obecnie klasztor Misjonarzy Werbistów i Misyjne Seminarium Duchowne tegoż zgromadzenia, został założony jeszcze przez werbistów niemieckich w 1920 roku. Głównym przeznaczeniem tego domu miało być utworzenie niższego seminarium kształcącego kandydatów na misjonarzy werbistów. Formalnie cel ten został osiągnięty 15 maja 1922 roku, ale już po niespełna szesnastu latach, 1 kwietnia 1938 roku, władze hitlerowskie rozwiązały szkołę (ze 187 uczniami). Uczniowie przenieśli się do Domu Misyjnego św. Krzyża w Nysie na Śląsku, gdzie kończyli szkołę średnią², następnie 8 lutego 1939 roku znacjonalizowano budynek klasztorny (łącznie z kościołem) i utworzono w nim hitlerowskie seminarium nauczycielskie (Lehrerbildungsanstalt)³.

¹ Biblioteka Misyjnego Seminarium Duchownego Księży Werbistów.

² K.J. Rivinius, *Historia Domu Świętego Krzyża od powstania do 1945 roku*, w: *Głosili Słowo Boże (Dz 13,5). Stulecie Domu Misyjnego św. Krzyża w Nysie 1892-1992. Księga pamiątkowa*, red. M. Studnik, J. Tyczka, Warszawa 1996, s. 46.

³ J. Tyczka, *Zarys dziejów Polskiej Prowincji Zgromadzenia Słowa Bożego*, Warszawa 2006, s. 83.

Fot. 1. Seminarium w Pieniężnie

Ówczesna biblioteka, jako placówka szkolna, w dodatku kształcąca głównie w języku niemieckim, mogła tylko w niewielkim stopniu zasilić po wojnie księgozbiór utworzonego Wyższego Seminarium Duchownego. Znacznie więcej książek przejęła biblioteka z pozostałości, jakie zachowały się po książnicach werbistowskich domów: w Rybniku, w Chludowie koło Poznania i w Nysie. Świadczą dziś o tym pieczętki bibliotek tych domów na stronach tytułowych (i w innych miejscach) sporej liczby książek obecnej biblioteki seminaryjnej. Inne źródła, które poszerzyły księgozbiór, to darowizny osób prywatnych, m.in. ks. Czesława Białka, ks. Karola Kośnika, Jadwigi Wojtczak i Joachima Jankowskiego oraz instytucji, spośród których warto wspomnieć Składnicę Księgarską i Klub Inteligencji Katolickiej w Warszawie. Wiele książek wpłynęło dzięki wymianie dubletów, m.in. z innymi bibliotekami seminaryjnymi: redemptorystów (Tuchów), jezuitów (Kraków), palotynów (Ołtarzew).

Już w latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku zaczęto sprowadzać wartościowe pozycje i czasopisma zza granicy. Stało się to możliwe głównie dzięki finansowemu wsparciu ze strony generalatu zgroma-

dzenia w Rzymie. Były to książki wydane przez wydawnictwa włoskie, niemieckie, brytyjskie i francuskie⁴.

Łatwo się domyślić, że w pierwszych latach po wojnie trudno było mówić o fachowej działalności bibliotecznej. Pionierskiej pracy nad opracowywaniem powstającego księgozbioru i miejsca na bibliotekę podjął się ks. Józef Seyda⁵ (1920-1969). Tak więc należy go uznać za założyciela i pierwszego dyrektora seminaryjnej biblioteki w Pieniężnie (1956-1964). Jako wykształcony historyk nie tylko z wielkim zapałem gromadził książki przeznaczone dla powstającej biblioteki, ale zadbał też o solidne opracowywanie tych zbiorów. Sam dokształcał się w zakresie bibliotekoznawstwa poprzez lekturę odpowiednich książek oraz udział w zjazdach bibliotekarzy, ale starał się także o zdobycie fachowej wiedzy z tego zakresu przez werbistów odpowiedzialnych za biblioteki w pozostałych polskich domach werbistowskich. W tym celu np. zorganizował dla nich w Pieniężnie dwudniowe szkolenie bibliotekoznawcze (29-30 stycznia 1965 roku)⁶.

W latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku za przyczyną ks. Bolesława Gielaty (1929-2008), ówczesnego prefekta studiów pełniącego funkcję odpowiedzialnego za bibliotekę seminaryjną, utworzono w kilku salach wykładowych księgozbiory zakładowe, wydzielone z ogólnego zbioru biblioteki. W ten sposób powstały zakłady naukowe: teologii dogmatycznej i teologii moralnej, Pisma Świętego, misjologii i religioznawstwa, filozofii, historii oraz filologiczny (językowy). Każdy zakład miał swojego kierownika⁷ i alumna odpowiedzialnego za wypożyczanie książek zakładowych oraz za czystość w pomieszczeniu bibliotecznym. Podczas zarządzania biblioteką przez ks. Feliksa Zapłatę (1966-1971) zakład misjologiczno-religioznawczy został w dużym stopniu wzbogacony i przeniesiony do większej sali.

Kolejnym etapem rozwojowym tego zakładu był rok 1977, gdy to z inicjatywy ówczesnego rektora domu i seminarium, ks. Mariana

⁴ E. Śliwka, *Formacja intelektualna, działalność dydaktyczno-naukowa i wydawnicza werbistów polskich (1919-1982)*, Pieniężno 1986, s. 329.

⁵ W pracach tych pomagał mu ofiarne alumn Henryk Renk. Warto tu też wspomnieć, że przez wiele lat ksiądz Seyda pełnił w seminarium również funkcję prefekta studiów.

⁶ B. Konieczka, *Zbiory biblioteczne Polskiej Prowincji Zgromadzenia Słowa Bożego (werbistów)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 37 (1978), s. 266.

⁷ Byli nimi z reguły wykładowcy danych dziedzin nauki, którzy byli odpowiedzialni za cały zakład i proponowali dyrektorowi biblioteki zakup książek z danej dziedziny.

Faliszka, zakład misjologiczno-religioznawczy został przeniesiony w inne miejsce oraz urządzony bardziej funkcjonalnie i przyjaźnie dla czytelnika.

2. Czytelnia

Już za czasów zarządzania biblioteką przez ks. Józefa Seydę (1956-1964) w przedwojennym pomieszczeniu zwanym oratorium⁸ urządzono czytelnię główną. Z polecenia późniejszego rektora, ks. Władysława Kowalaka (1933-2015), w roku 1971 przebudowano ją, ale już po dziewięciu latach (w 1980 roku) z inicjatywy ks. rektora Mariana Faliszka oraz dyrektora biblioteki, ks. Konrada Kelera (1948-2018), dokonano gruntownej modernizacji czytelni. Urządzono antresolę ze stanowiskami dla czytelników i regałami dla oprawionych tytułów czasopism. Dzięki tej modernizacji czytelnia zwiększyła znacznie swą powierzchnię i obecnie liczy 105 m². Na parterze w czytelni przygotowano nowe regały dla kilkudziesięciu działów nauki oraz bieżących numerów czasopism. Z biegiem czasu zainstalowano wielofunkcyjną kopiarkę, skaner i komputer.

Fot. 2. Czytelnia MSD

⁸ W oratorium, oddzielnym od kościoła seminaryjnego dużym oknem, gromadzili się księża i bracia zakonni na codziennych modlitwach.

3. Charakterystyka księgozbioru

W latach siedemdziesiątych XX wieku księgozbiory zakładowe zostały zlikwidowane, a ich zasoby powróciły do zbioru ogólnego.

Biblioteka MSD jako księżnica seminaryjna jest ze swej natury sprofilowana na dziedziny teologiczne i filozoficzne wraz z ich naukami pomocniczymi. Jednak misyjny charakter seminarium spowodował, że najwięcej uwagi poświęca się gromadzeniu książek, które tematycznie ściślej lub szerzej wiążą się z misjami. Tak więc najbardziej rozbudowane są takie działy, jak: misjologia (z historią misji i teologią misji), religioznawstwo, etnologia, lingwistyka, antropologia kulturowa, kulturoznawstwo. Zbiór ten (mieszczący się w oddzielnym magazynie) liczy 10 416 woluminów i jest nazywany w seminarium roboczo księgozbiorem misjologicznym.

Specyfikę Biblioteki MSD stanowi również jej zbiór psychologiczno-pedagogiczno-katechetyczny (początkowo psychologiczno-pedagogiczny), za zgodą przełożonych założony w 1972 roku przez ks. Michała Studnika jako księgozbiór prywatny, ale z zamiarem, że będzie on służył również do zajęć z dyscyplin psychologicznych i pedagogicznych, jak również alumnom uczęszczającym na magisterskie seminarium psychologiczno-pastoralne (od roku 1975 na seminarium psychologiczno-katechetyczne). Gdy w roku 1982 ksiądz Studnik przeniósł się wraz z pierwszym i drugim rokiem studiów seminaryjnych do nowo utworzonej części MSD w Nysie, zabrał ze sobą cały swój księgozbiór i włączył go do utworzonej właśnie biblioteki nyskiego Philosophicum. Zbiór ten stanowił odrębną część i mieścił się w oszklonych regałach w jednej z sal wykładowych. Niestety w 1997 roku, gdy wskutek malejącej liczby alumnów Philosophicum po ponad piętnastu latach wracało do Pieniężna, to i ów księgozbiór (liczący już wówczas ok. 4 tys. woluminów) powrócił do Pieniężna i został włączony do ogólnego księgozbioru Biblioteki MSD.

Innym wyróżnikiem księgozbioru seminaryjnego stanowi obecność w nim większej liczby silesiadców. Stanowią je w znaczącej mierze pozostałości bogatego zbioru ks. Stefana Łysika SVD (1908-1978)⁹,

⁹ Z. Kupisiński, *Łysik Stefan SVD*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 11, red. S. Wilk, Lublin 2006, k. 659-660.

etnografa oraz badacza kultury i nazewnictwa na Śląsku¹⁰. Ten wydzielony obecnie zbiór liczy ponad 1,5 tys. woluminów, czyli jest to niewielka część z dawnych kolekcji silesiaców ks. Emila Drobrego i ks. Stefana Łysika. Na obecny zbiór składają się książki i mapy wydane w języku niemieckim albo polskim, głównie w okresie od początku XIX wieku do lat siedemdziesiątych XX wieku włącznie (jako spuścizna po zbiorach wymienionych księży). Jak już wspomniano, jest to zbiór liczebnie skromny, lecz pod względem swojej zawartości zasługuje na uznanie. Można w nim znaleźć na przykład serię wydawniczą *Schlesische Bibliografie* wydaną w latach trzydziestych XX wieku, *Bibliografię Śląska* z lat siedemdziesiątych XX wieku czy też *Atlas językowy Śląska* autorstwa prof. Alfreda Zaręby. Dwie ostatnie pozycje zostały wydane przez Śląski Instytut Naukowy w Katowicach¹¹. Oczywiście księgozbiór ten jest ciągle uzupełniany.

4. Zbiór starodruków

Cenną grupą dokumentów w bibliotece jest kolekcja starodruków. Prawdopodobnie już od założenia Biblioteki MSD przechowywano osobno stare druki przywiezione z innych domów werbistowskich w Polsce bądź ofiarowane przez darczyńców. Jest bardzo prawdopodobne, że niektóre z nich dostały się do Pieniężna (przez Nysę) z przedwojennej biblioteki ks. Emila S. Drobrego SVD¹². M.M. Palica w swojej publikacji wymienia niektóre dzieła z bezcennej kolekcji bibliofilskiej ks. E. Drobrego, które po wojnie zostały przekazane na rzecz Domu św. Krzyża w Nysie¹³. Dopiero jednak ks. Piotr Artur Sokołowski jako dyrektor biblioteki (2005-2014) przeniósł je do osobnego pomieszczenia i odpowiednio zabezpieczył. Zbiór ten, zwłaszcza w porównaniu z wieloma kolekcjami starodruków w bibliotekach

¹⁰ Należy przypuszczać, że część silesiaców dostała się tu również po wojnie z cennego zbioru ks. Emila S. Drobrego SVD (1889-1948), wybitnego bibliofila, muzealnika, badacza historii i kultury Śląska, zwłaszcza Ziemi Rybnickiej. Księgozbiór ks. E. Drobrego liczył krótko przed drugą wojną światową ponad 16 tys. woluminów; M.M. Palica, *Wielki Drobny. O Emil Stanisław Drobny SVD (1889-1948)*, Pieniężno 2016, s. 38-41.

¹¹ Każda z tych serii bibliograficznych liczy po kilkanaście tomów, natomiast *Atlas językowy Śląska* siedem tomów.

¹² J. Arlik, *Drobny Emil SVD*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 4, red. R. Łukaszyk, Lublin 1995, k. 214.

¹³ M.M. Palica, *Wielki Drobny*, s. 40.

diecezjalnych, seminaryjnych i klasztornych w Polsce, jest bardzo skromny, gdyż liczy zaledwie 280 tomów.

Krótko po swoim przejściu obowiązków dyrektora biblioteki (2014) ks. Michał Studnik zabrał się do konserwacji i prawidłowego zabezpieczenia zbioru starodruków. Wczesną wiosną 2015 roku przy pomocy mgr Izabeli Damulewicz, specjalizującej się w konserwacji starych książek, przygotowano ponad 100 najbardziej uszkodzonych obiektów do dezynfekcji tlenkiem etylenu, którą przeprowadzono w Bibliotece Pedagogicznej w Elblągu.

Fot. 3. Praca nad konserwacją starych druków

Od 2016 roku panią mgr I. Damulewicz wspierała w pracy druga konserwatorka, mgr Katarzyna Kresymon. Żmudne czynności konserwatorskie przeprowadzano dorywczo i fachowo dokumentowano (w tym też fotograficznie) każdą książkę.

Najbardziej zniszczone księgi (w liczbie ok. sześćdziesięciu egzemplarzy) zostały umieszczone w specjalnych pudłach konserwatorskich. Wszystkie te prace zostały pomyślnie ukończone we wrześniu 2019 roku.

Warto podkreślić, że biblioteka dysponuje własnym zakładem inroligatorskim z pełnym wyposażeniem narzędziowym i technicznym. Zakładem tym kieruje od trzydziestu sześciu lat Teresa Perżyło, która

Fot. 4. Konserwacja książek

z wielkim kunsztem zawodowym oprawia roczniki czasopism, jak również wymienia uszkodzone okładki książek i wykonuje drobne naprawy renowacyjne. Zakład ten świadczy również usługi introligatorskie na rzecz Archiwum Polskiej Prowincji SVD.

Należy wspomnieć, że krótko po zawiązaniu się Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” (1991) obie biblioteki MSD, tzn. Philosophicum w Nysie i Theologicum w Pieniężnie, przystąpiły w 1996 roku do Federacji na prawach członków.

Biblioteka Księży Werbistów włączyła się też w katalogowanie zbiorów w programie MAK. Aktualnie posługuje się jego wersją 4.3. Cały opracowany komputerowo księgozbiór (nie licząc podręczników, starodruków i czytelní) liczy obecnie 102 056 woluminów. Opracowywaniem nabytków bibliotecznych od wielu już lat zajmuje się Maria Stadnicka (kierownik Działu Opracowań) i Jolanta Bieryndo.

5. Czasopisma

Biblioteka Misyjnego Seminarium Duchownego Księży Werbistów gromadzi w swoich zbiorach czasopisma, które są cennym materiałem do rozwoju intelektualnego środowiska zakonnego, a szczególnie

Fot. 5. Pracownicy działu opracowywania księgozbioru

w pracy badawczej pracowników naukowych i studentów. W związku z tym dba o kompletność roczników i regularność wpływu również w tym zakresie. Prenumeruje 115 tytułów (nie licząc sześćdziesięciu trzech tytułów niekompletnych). W stałej prenumeracie otrzymuje następujące tytuły: „Acta Apostolicae Sedis”, „Afryka”, „Analecta SVD”, „Annales Missiologici Posnanienses”, „Anthropology and Mission”, „Anthropos”, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, „Ateneum Kapłańskie”, „Azja i Afryka”, „Bibliographia Missionaria”, „Biblioteka Kaznodziejska”, „Biuletyn Misyjny Archidiecezji Gnieźnieńskiej”, „Chiny Dzisiaj”, „China Heute”, „Christianitas”, „Christ in der Gegenwart”, „Christ to the World”, „Collectanea Theologica”, „Communio”, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, „Dessertationes Paulinorum”, „Echo z Afryki i Innych Kontynentów”, „Ermlandbuch”, „Ethos”, „Etnografia Polska”, „Euntes et Docete”, „Forum Katholische Theologie”, „Forum Teologiczne”, „Frona”, „Fu Jen Studies. Literature and Linguistics”, „Geist und Leben”, „Gottes Wort”, „Herder Korrespondenz”, „Hoemispheres Studies on Cultures and Societies”, „Homo Dei”, „International Bulletin of Missionary Research”, „Ishvani Documentation and Mission Digest”, „Islamic Studies”, „Jednota”, „Kaliskie Studia Teologiczne”, „Katecheta”, „Kwartalnik

Filozoficzny”, „Liturgia”, „Liturgisches Jahrbuch”, „Misiones Extranjeras”, „Missiology. An International Review”, „Monumenta Serica”, „Nasza Przyszłość”, „Nurt SVD”, „Parola Spirito e Vita”, „Pastores”, „Perspectiva”, „Pro Dialogo”, „Przegląd Orientalistyczny”, „Przegląd Piśmiennictwa Teologicznego”, „Przegląd Religioznawczy”, „Revue d'Histoire Ecclesiastique”, „Rivista Biblica”, „Rocznik Mazurski”, „Rocznik Seminaryjny”, „Rocznik Teologiczny”, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, „Scriptura Sacra”, „SEDOS”, „Sekty i Fakty”, „Seminare”, „Seminarium”, „Spiritus. A Journal of Christian Spirituality”, „Steyler Missions Chronik”, „Stimmen der Zeit”, „Studia Angerburgica”, „Studia Catholica Podoliae”, „Studia Claromontana”, „Studia Elbląskie”, „Studia Franciszkańskie”, „Studia Gdańskie”, „Studia Gnesnensia”, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne”, „Studia Laurentiana”, „Studia Missionalia”, „Studia Płockie”, „Studia Polonijne”, „Studia Theologica Varsaviensia”, „Studia Warmińskie”, „Studia Włocławskie”, „Suplemento Antropológico”, „Symposium”, „Światło Narodów”, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, „Teologia Praktyczna”, „Teologia w Polsce”, „The Japan Mission Journal”, „Theologica Thoruniensia”, „Theologie der Gegenwart”, „Theologische Quartalschrift”, „Theologische Revue”, „Trzeźwymi Bądźcie”, „Verbum SVD”, „Via Consecrata”, „Vox Patrum”, „Warmińskie Wiadomości Archidiecezjalne”, „Warszawskie Studia Teologiczne”, „W Drodze”, „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej”, „Więź”, „Wrocławskie Wiadomości Kościelne”, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, „Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft”, „Zeszyt Etnologii Wrocławskiej”, „Zeszyt Formacji Katechetów”, „Zeszyty Historyczno-Teologiczne”, „Zeszyty Naukowe KUL”, „Znak”, „Życie Duchowe”, „Życie Konsekrowane”.

Zakończenie

Biblioteka MSD pomimo swych różnorodnych ograniczeń, jak np. jej krótka historia, niekorzystna lokalizacja geograficzna i in., stara się dobrze wypełniać swoją misję naukową i kulturotwórczą. Świadczy o tym fakt, że jej czytelnikami są nie tylko studenci MSD (zwłaszcza piszący prace magisterskie), wykładowcy seminaryjni, ale również werbistowscy wykładowcy z innych uczelni (głównie z UWM w Olsztynie, KUL i UKSW) oraz doktoranci. Wśród licznych stałych

czytelników nie można pominąć dość pokażnej grupy osób świeckich, z całej okolicy, korzystających z biblioteki bądź to w celach naukowych, bądź to zainteresowanych problematyką teologiczną lub innymi dziedzinami. Czując sensowność swojej pracy i wydawanych pieniędzy, pracownicy Biblioteki MSD żywią nadzieję, że jej rola w Pieniężnie i w regionie nie będzie maleć, lecz wzrastać.

Bibliografia

- Arlik Józef, *Drobny Emil SVD*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 4, red. R. Łukaszuk, Lublin 1995, k. 214.
- Konieczka Bernard, *Zbiory biblioteczne Polskiej Prowincji Zgromadzenia Słowa Bożego (werbistów)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 37 (1978), s. 261-270.
- Kupisiński Zdzisław, *Łysik Stefan SVD*, w: *Encyklopedia katolicka* t. 11, red. S. Wilk, Lublin 2006, k. 659-660.
- Palica Michał Marian, *Wielki Drobny. O. Emil Stanisław Drobny SVD (1889-1948)*, Pieniężno 2016.
- Rivinius Karl-Josef, *Historia Domu Świętego Krzyża od powstania do 1945 roku*, w: *Głosili Słowo Boże (Dz 13,5). Stulecie Domu Misyjnego św. Krzyża w Nysie 1892-1992. Księga pamiątkowa*, red. M. Studnik, J. Tyczka, Warszawa 1996, s. 9-69.
- Śliwka Eugeniusz, *Formacja intelektualna, działalność dydaktyczno-naukowa i wydawnicza werbistów polskich (1919-1982)*, Pieniężno 1986.
- Tyczka Józef, *Zarys dziejów Polskiej prowincji Zgromadzenia Słowa Bożego*, Warszawa 2006.

Streszczenie

Biblioteka Misyjnego Seminarium Duchownego Księży Werbistów w Pieniężnie (MSD) powstała w 1948 roku, krótko po utworzeniu Misyjnego Seminarium Duchownego w poniemieckim Niższym Seminarium Duchownym Werbistów. Początki tworzenia tej biblioteki były trudne ze względu na sytuację powojenną. Księgozbiór tworzyły w dużej mierze książki z innych werbistowskich domów zakonnych (głównie z Nysy, Bytomia, Rybnika, Chludowa i Bruczkowa). Innym źródłem zasilającym bibliotekę była wymiana dubletów z innymi placówkami. Obecnie Biblioteka MSD posiada pokażny księgozbiór nie tylko z zakresu filozofii i teologii oraz nauk im pokrewnych, lecz z racji kształcenia się w tym miejscu przyszłych misjonarzy biblioteka specjalizuje się w takich działach, jak: misjologia, religioznawstwo, etnologia, lingwistyka, antropologia kulturowa, kulturoznawstwo.

Cały opracowany komputerowo księgozbiór (nie licząc podręczników, starodruków i czytelni) liczy obecnie 102 056 woluminów. Biblioteka posiada również zbiór starodruków w liczbie 280. Prace konserwatorskie nad nimi, rozpoczęte w 2015 roku, właśnie zostały zakończone.

Słowa kluczowe

Biblioteka Misyjnego Seminarium Duchownego Księży Werbistów w Pieniężnie, misje, biblioteka misyjna, księgozbiór misjologiczny, księgozbiór psychologiczno-pedagogiczny, silesiaca, starodruki, Pieniężno

THE LIBRARY OF THE DIVINE WORD MISSIONARIES SEMINARY IN PIENIEŻNO

Summary

The Library of the Divine Word Missionaries Seminary in Pieniężno was established in 1948, shortly after the foundation of the Missionary Seminary in the post-German Lower Seminary of the Society of the Divine Word. Due to the post-war situation, the development of this library was initially difficult. To a large extent, the book collection consisted of books acquired from other SVD convents (mainly from Nysa, Bytom, Rybnik, Chludowo and Bruczków). The exchange of doublets with other libraries was another source of book acquisition. Currently, the seminary library has a large collection of books not only in the field of philosophy, theology and related studies, but – as future missionaries are educated here – the library also specializes in such areas as: missiology, religious studies, ethnology, linguistics, cultural anthropology, cultural studies. The entire computerized book collection (excluding textbooks, old prints and reference collections) currently comprises 102 056 volumes. Furthermore, the library holds a collection of 280 old prints. Conservation works on them, initiated in 2015, have been completed recently.

Keywords

Library of the Divine Word Missionaries Seminary in Pieniężno, missions, missionary library, missiology book collection, psychological and pedagogical books collection, silesiaca, old prints, Pieniężno

MARIA SNOPKOWSKA¹

BIBLIOTEKA I ARCHIWUM DIECEZJALNE W BIELSKU-BIAŁEJ

Bullą *Totus Tuus Poloniae populus* z 25 marca 1992 roku Jan Paweł II zdecydował o reorganizacji diecezji i prowincji kościelnych, powołując do życia trzynaście nowych kościelnych jednostek administracyjnych. Wśród nich z części archidiecezji krakowskiej i diecezji katowickiej powstała diecezja bielsko-żywiecka². Pierwszym jej biskupem ordynariuszem został ks. Tadeusz Rakoczy, dotychczasowy pracownik Sekretariatu Stanu w Watykanie³, a biskupem pomocniczym bp Janusz Zimniak z diecezji katowickiej⁴.

¹ Biblioteka i Archiwum Diecezjalne w Bielsku-Białej.

² Jan Paweł II, *Bulla „Totus Tuus Poloniae populus”*, „Sosnowieckie Studia Teologiczne”, 1 (1993), s. 39.

³ Tadeusz Rakoczy (ur. 30 marca 1938 roku) został mianowany biskupem diecezji bielsko-żywieckiej 25 marca 1992 roku. Pełnił urząd do 2014 roku; T. Borutka, *Środowisko rodzinne i parafialne Księdza Tadeusza Rakoczego, pierwszego Biskupa Bielsko-Żywieckiego*, w: *In aedificationem Corporis Christi. W 50-lecie święceń prezbiteratu Księdza Biskupa Tadeusza Rakoczego, pierwszego Pasterza Diecezji Bielsko-Żywieckiej*, red. T. Borutka, Bielsko-Biała 2013, s. 255-275.

⁴ Janusz Zimniak (ur. 6 września 1933 roku) został mianowany biskupem pomocniczym diecezji bielsko-żywieckiej 25 marca 1992 roku. Sprawował ten urząd do 2010 roku; T. Borutka, *Powołanie do życia Diecezji Bielsko-Żywieckiej i najważniejsze decyzje jej Biskupa*, w: *tamże*, s. 304-305.

Historia biblioteki

Biblioteka Instytutu Teologicznego im. św. Jana Kantego w Bielsku-Białej powstała na mocy dekretu z 14 czerwca 1994 roku powołującego do życia Instytut Teologiczny. Powstał on w trosce o pogłębianie wiedzy teologicznej kapłanów i wiernych świeckich nowo powstałej diecezji bielsko-żywieckiej. Jego zadaniem było również przygotowanie do pracy katechetów i katechetek. W ramach instytutu zorganizowano: Studium Teologii dla osób świeckich i zakonnych, Kolegium Teologiczne dla katechetów, Studium Wikariuszowsko-Proboszczowskie, Studium Teologii Rodziny oraz Studium Katolickiej Nauki Społecznej. Instytut prowadził swoją działalność na podstawie umowy o współpracy z Wydziałem Teologicznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, zatwierdzonej przez Kongregację ds. Edukacji Katolickiej⁵.

Początkowo tak biblioteka, jak i instytut mieściły się w pomieszczeniach domu katechetycznego parafii św. Maksymiliana Kolbego w bielskiej dzielnicy Aleksandrowice. Biblioteka zajmowała dwa małe pomieszczenia w piwnicy budynku. W jednym mieściła się wypożyczalnia (która jednocześnie pełniła funkcję magazynu książek), w drugim zaś czytelnia z czterema stolikami dla użytkowników, regałami z literaturą podręczną oraz czasopismami polskimi i zagranicznymi (archiwalnymi i bieżącymi). Trudne to były początki, ponieważ cały ówczesny księgozbiór (pochodzący głównie z darów) był nieskatalogowany. Książki ustawiono na półkach bez ich opracowania i polegano wyłącznie na dobrej pamięci bibliotekarzy.

Pierwsze zbiory zostały przekazane do biblioteki przez księży diecezjalnych oraz seminarium ojców franciszkanów w Katowicach-Panewnikach⁶. Były to książki z zakresu teologii, duchowości, biblistyki i filozofii. Organizatorką biblioteki była śp. Małgorzata Galm⁷, emerytowana bibliotekarka z wyższym wykształceniem bibliotekarskim. Dla upamiętnienia jej zasług 18 kwietnia 2005 roku, rok po jej śmierci, odbyła się uroczystość nadania lektorium imienia

⁵ *Dekret powołujący do istnienia Instytut Teologiczny w Bielsku-Białej*, „Biuletyn Informacyjny”, 1 (1994/1995), s. 5.

⁶ Księga inwentarzowa księgozbioru, nr 1/1994 (1-1925).

⁷ Wcześniej M. Galm pracowała w Bibliotece Wojewódzkiej w Bielsku-Białej.

Małgorzaty Galm. W uroczystości wzięli udział: ówczesny biskup bielsko-żywiecki Tadeusz Rakoczy; dyrektor Instytutu Teologicznego ks. prof. Tadeusz Borutka, a także byli i obecni pracownicy biblioteki⁸. Podczas uroczystości wykład wygłosił gość honorowy, ks. Krzysztof Gonet⁹.

W pracy nad zorganizowaniem biblioteki pomagały jej również emerytowane bibliotekarki: Ewa Łagodzińska i Aniela Lenart. W roku 1997 dołączyła do nich Sabina Martynowicz i Maria Snopkowska¹⁰. W kolejnych latach w bibliotece pracowały również: Ewa Janoszek, Danuta Czechowicz, Iwona Sudoł, Anna Kurpik i Ewa Ślósarczyk.

Zakupów dokonywano, wyszukując nowości w katalogach wydawnictw oraz ofertach wydawniczych, a także bezpośrednio w antykwariatach i księgarniach, wzorując się na zaprzyjaźnionych bibliotekach teologicznych¹¹. Chociaż warunki lokalowe były bardzo skromne (dwa małe pomieszczenia bez okien w przyziemiu), to jednak wszystko udało się tak zorganizować, aby jak najlepiej służyć czytelnikom.

Czytelnię wyposażono w małe stoliki dla użytkowników oraz regały na literaturę podręczną i czasopisma. W wypożyczalni znajdowały się regały na książki, stanowisko do wypożyczania oraz dwa stanowiska do pracy dla bibliotekarzy. Najważniejsze jednak było wielkie zaangażowanie pracowników i panująca przyjazna atmosfera, która usprawniała bieżącą pracę.

Pierwszym opiekunem biblioteki był ks. dr Stanisław Lubaszka, który równocześnie prowadził wykłady i ćwiczenia ze studentami z metodologii pracy naukowej. Później pełnił funkcję notariusza, a następnie kanclerza w kurii diecezjalnej. Obecnie jest proboszczem w parafii w Milówce. W 2018 roku funkcję dyrektora Biblioteki i Archiwum Diecezjalnego objął ks. Adam Bieniek, który równocześnie jest kanclerzem kurii.

⁸ E. Łagodzińska, *Wspomnienia o śp. Małgorzacie Galm*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” (dalej: Fides), nr 1-2 (2004), s. 218-219.

⁹ K. Gonet, *Autobiografia bibliotekarza i bibliotekoznawcy (do października 2016 roku)*, Fides, 1 (2017), s. 181-190.

¹⁰ Poprzednio pracowała w Bibliotece Filii Politechniki Łódzkiej w Bielsku-Białej.

¹¹ E. Lubojańska, *Gromadzenie i uzupełnianie zbiorów w Bibliotece Teologicznej ze środków Kurii Metropolitalnej w Katowicach*, Fides, 1-2 (2010), s. 30-49.

W roku 1998 roku biblioteka przystąpiła do Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” i rozpoczęło się katalogowanie zbiorów w systemie MAK¹². Biblioteka nabyła komputer, który początkowo jako jedyny w bibliotece służył do pracy, zastępując wyszukiwarkę i katalog. W bibliotece nigdy nie utworzono katalogu kartkowego. Pracownicy uczestniczyli w kursach podstawowych obsługi programu MAK, które były prowadzone do 2009 roku przez Federację „Fides”, a zwłaszcza przez ks. Krzysztofa Goneta¹³, twórcę i założyciela Federacji. W miarę możliwości bibliotekarze biorą udział w walnych zgromadzeniach Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides”¹⁴, które umożliwiają spotkanie środowiska bibliotek kościelnych, wymianę doświadczeń oraz nawiązywanie kontaktów owocujących np. wymianą biblioteczną czy też współpracą w zakresie opracowania zbiorów.

W roku akademickim 1999/2000 Instytut Teologiczny wraz z biblioteką został przeniesiony do nowego gmachu Kurii Diecezjalnej Bielsko-Żywieckiej przy ulicy Żeromskiego 5, gdzie mieści się do dzisiaj. W ciągu zaledwie dwóch miesięcy biblioteka została zorganizowana na nowo. Otrzymała część parteru budynku, w którym utworzono wypożyczalnię, czytelnię oraz magazyn. W 2010 roku dokonano dalszej adaptacji parteru budynku instytutu do potrzeb biblioteki. Na te cele przeznaczono trzy dotychczasowe sale wykładowe oraz część korytarza. Do magazynu książek i czasopism zakupiono nowe regały przesuwne, mogące pomieścić ponad 60 tys. woluminów. Zbiory są ułożone w układzie alfabetycznym według głównych działów wypożyczalni.

W bibliotece znajdują się dwa stanowiska do wypożyczania wyposażone w komputery z programem MAK oraz komputer dla użytkowników z katalogiem. W bibliotece nie ma możliwości wolnego dostępu do półek. Książki dostarcza bibliotekarz na podstawie pozycji wyszukanych w katalogu.

W czytelni znajduje się czternaście miejsc dla czytelników z dostępem do Internetu, w tym trzy stanowiska komputerowe.

Dekretem bp. Romana Pindla z 1 czerwca 2016 roku (L.dz. 1409/16) biblioteka została wydzielona ze struktur Instytutu Teo-

¹² K. Gonet, *Nowy MAK 4.3*, Fides, 1-2 (2003), s. 73-77.

¹³ Tenże, *Autobiografia bibliotekarza i bibliotekoznawcy*, s. 181-190.

¹⁴ *Statut Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides”*, Fides, 1 (2018), s. 11-26.

logicznego im. św. Jana Kantego. Powołano do istnienia Bibliotekę i Archiwum Diecezjalne w Bielsku-Białej. Organem prowadzącym została diecezja bielsko-żywiecka¹⁵.

W magazynie biblioteki i archiwum oprócz książek i czasopism przechowywane są również historyczne akta parafialne oraz kopie ksiąg metrykalnych parafii diecezji bielsko-żywieckiej.

Księgozbiór

Biblioteka posiada obecnie prawie 60 tys. woluminów książek, trzydzieści tytułów czasopism w regularnej prenumeracie, kilkanaście tytułów czasopism otrzymywanych w drodze wymiany bądź darów oraz kilkanaście tytułów zagranicznych czasopism teologicznych. Prenumerowane są roczniki i półroczniki („Zeszyty Naukowe KUL”, „Ethos”, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, „Vox Patrum” i in.), miesięczniki („W Drodze”, „Więź”, „Znak” i in.), tygodniki („Tygodnik Powszechny”, „Gość Niedzielny”, „Niedziela”, „Źródło”).

Gromadzenie zbiorów opiera się na zakupach bezpośrednio u wydawców, jak też w hurtowniach internetowych. Znaczną część księgozbioru stanowią dary od księży, osób świeckich bądź anonimowych darczyńców (np. ks. infułat Władysław Gasidło, ks. infułat Stanisław Dadak, ks. prałat Zbigniew Powada, ks. Tadeusz Ratajewski). Zakres prac w bibliotece obejmuje oprócz gromadzenia opracowanie rzeczowe i formalne książek i czasopism oraz wypożyczanie i pomoc w doborze literatury. W księgozbiornie na szczególną uwagę zasługują publikacje dotyczące poszczególnych sanktuariów (np. W. Mirola, *Dzieje parafii Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Hałcnowie*, Bielsko-Biała 2016; H. Skórski, *Sanktuarium Królowej Polski w Szczyrku na Górcie*, Kraków 2008; *Łaskami słynąca figura św. Miłota w Pierścicu*, Pierściec 2013), kościołów i parafii znajdujących się na terenie diecezji (J. Kuś, *Szkice z dziejów kościelnych Bielska-Białej*, Kraków 1984; *500-lecie rzymskokatolickiej parafii Bielsko-Biała Komorowice*, Bielsko-Biała 1993; J. Budniak, *200 lat Kościoła*

¹⁵ Dekret powołujący Bibliotekę i Archiwum Diecezjalne, „Kwartalnik Diecezjalny”, 2 (2016), s. 162-163.

pw. św. Jana Chrzcziciela w Brennej 1796-1996, Brenna 1996; J. Rodak, *Architektura i dzieje kościoła pw. św. Jana Kantego w Kętach*, Kęty 2014). To ważne materiały źródłowe dla zainteresowanych historią i funkcjonowaniem diecezji.

Fot. 1. Wypożyczalnia

W wypożyczalni biblioteki zastosowano układ działowy (podyktowane to było początkowym brakiem katalogu) w następującym układzie:

- I – Archeologia chrześcijańska,
- II – Biblistyka,
- III – Dział ogólny,
- IV – Filologia,
- V – Filozofia,
- VI – Hagiografia,
- VII – Historia Kościoła powszechnego,
- VIII – Historia Kościoła w Polsce,
- IX – Historia Polski,
- X – Historia powszechna,

- XI – Homiletyka,
- XII – Inne nauki,
- XIII – Jan Paweł II,
- XIV – Serie wydawnicze,
- XV – Katechetyka,
- XVI – Katolicka nauka społeczna,
- XVII – Liturgika,
- XVIII – Misjologia,
- XIX – Patrystyka,
- XX – Pedagogika,
- XXI – Prawo,
- XXII – Psychologia,
- XXIII – Religioznawstwo,
- XXIV – II Sobór Watykański,
- XXV – Socjologia,
- XXVI – Sztuka,
- XXVII – Teologia dogmatyczna,
- XVIII – Teologia fundamentalna,
- XXIX – Teologia moralna,
- XXX – Teologia pastoralna,
- XXXI – Teologia w ogólności,
- XXXII – Teologia życia wewnętrznego.

Najliczniejszy jest dział IV – Filologia, który liczy ok. 6 200 woluminów. Najmniej pozycji (185) znajduje się w dziale XXIV – II Sobór Watykański.

Wszystkie książki znajdujące się w wypożyczalni mają kody kreskowe, co bardzo przyspiesza i ułatwia wypożyczanie oraz odnajdywanie książek. Obecnie trwają prace nad zaopatrzeniem w kody książek w magazynie czytelnicy oraz w magazynie wypożyczalni.

Czytelnicy

Początkowo użytkownikami biblioteki byli wyłącznie pracownicy naukowi i studenci teologii, jednak z czasem poszerzono to grono. Biblioteka jest otwarta na potrzeby wszystkich chętnych do skorzystania z wartościowej literatury teologicznej czy też szeroko rozumianej

publicystyki religijnej. Młodzi czytelnicy poszukują zazwyczaj lektur, podręczników lub opracowań i materiałów do prac dyplomowych oraz olimpiad filozoficznych lub biblijnych. Osoby starsze poszukują inspiracji, wskazówek do wzrastania w wierze, pogłębiania swojej wiedzy religijnej i kierownictwa duchowego.

Fot. 2. Czytelnia

Ważną grupą czytelników są katecheci, którzy poszukują publikacji z szeroko rozumianego wychowania, wychowania religijnego, katechetyki albo pedagogiki. W bibliotece znajdują się pomoce metodyczne na wszystkich poziomach nauczania w szkołach podstawowych i średnich dla katechetów, nauczycieli i wychowawców oraz poradniki dla rodziców i opiekunów odpowiedzialnych za wychowanie i kształtowanie młodego pokolenia.

Czytelnicy mają dostęp do katalogu online, który znajduje się na stronie internetowej biblioteki¹⁶. Tam również oprócz katalogu za-

¹⁶ Biblioteka i Archiwum Diecezji Bielsko-Żywieckiej, www.biblioteka.duszpasterstwa.bielsko.pl, 12.03.2020.

mieszcza się informacje o nowościach bibliotecznych oraz prezentuje pozycje wartę przeczytania. Strona charakteryzuje się prostym i przejrzystym interfejsem użytkownika¹⁷. Główne menu zamieszczono zarówno u góry, jak i u dołu strony. Usytuowano na niej ikony aktywne, takie jak: katalog książek, katalog czasopism, linki do ciekawych i użytecznych stron¹⁸, historia biblioteki, regulamin i dane kontaktowe. Strona domowa biblioteki to wizytówka bielskiej księżnicy i forma popularyzacji piśmiennictwa, która cieszy się obecnie dużym zainteresowaniem, a równocześnie jest najszybszym sposobem docierania do nowych czytelników¹⁹.

Równorzędnie funkcjonuje profil biblioteki na Facebooku, gdzie podaje się krótkie wiadomości związane z życiem biblioteki oraz przedstawia nowości wydawnicze, tematyczne formy promocji książek (np. 16 października – rocznica wyboru Karola Wojtyły na Stolicę Piotrową – książki związane z tym wydarzeniem).

W codziennej pracy w bibliotece bardzo ważny jest bezpośredni kontakt z czytelnikiem i wychodzenie naprzeciw

Fot. 3. Magazyn książek

¹⁷ A. Matrysek, *Komponenty architektury informacji na przykładzie wybranych stron internetowych bibliotek kościelnych*, Fides, 1 (2019), s. 147-164.

¹⁸ J. Witczak, *Księgozbiory kościelne w polskich bibliotekach cyfrowych*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 91 (2009), s. 87-98.

¹⁹ J. Tomaszczyk, *Zarządzanie informacją własną*, Fides, 1 (2019), s. 189-202.

jego oczekiwaniom. Niejednokrotnie są to ludzie poszukujący nie tylko literatury, ale samego Boga. Bibliotekarze starają się indywidualnie dobierać lekturę dla każdego, aby spełnić jego potrzeby. Czują się odpowiedzialni nie tylko za gromadzenie i dobór literatury, ale niejednokrotnie za sferę duchową swoich czytelników. Ich praca to w pewnym sensie forma ewangelizacji.

Obecnie w bibliotece pracują dwie osoby z wyższym wykształceniem bibliotekarskim: Rafał Dudek, który w 2004 roku ukończył bibliotekoznawstwo i informację naukową na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, oraz Maria Snopkowska, która w roku 1990 ukończyła bibliotekoznawstwo i informację naukową na Wydziale Filologii Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Pracownicy biblioteczni regularnie podnoszą swoje kwalifikacje poprzez kursy, prelekcje i szkolenia, zarówno w formie przywarsztatowych spotkań, jak i poprzez udział w warsztatach *e-learningowych*.

Biblioteka i Archiwum Diecezjalne wpisuje się w podbeskidzkie środowisko kulturalne, społeczne i religijne. Jej specyficzny księgozbiór pozwala na znalezienie zbiorów niedostępnych w bibliotekach publicznych na terenie Bielska-Białej i okolic. Książnica stała się ważnym miejscem nie tylko dla środowiska naukowego, ale również dla czytelników poszukujących szeroko rozumianej literatury religijnej. Pełniąc funkcję biblioteki diecezjalnej, umożliwia dostęp do swoich zbiorów szerokiemu gronu czytelników. Jest jedyną ogólnodostępną biblioteką teologiczną na terenie diecezji.

Bibliografia

- Dekret powołujący Bibliotekę i Archiwum Diecezjalne*, „Kwartalnik Diecezjalny”, 2 (2016), s. 162-163.
- Dekret powołujący do istnienia Instytut Teologiczny w Bielsku-Białej*, „Biuletyn Informacyjny”, 1 (1994/1995), s. 5.
- Gonet Krzysztof, *Autobiografia bibliotekarza i bibliotekoznawcy (do października 2016 roku)*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, 1 (2017), s. 181-190.
- Gonet Krzysztof, *Nowy MAK 4.3*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, 1-2 (2003), s. 73-77.

In aedificationem Corporis Christi. W 50-lecie święceń prezbiteratu Księdza Biskupa Tadeusza Rakoczego, pierwszego Pasterza Diecezji Bielsko-Żywieckiej, red. T. Borutka, Bielsko-Biała 2013.

Jan Paweł II, *Bulla „Totus Tuus Poloniae populus”*, „Sosnowieckie Studia Teologiczne”, 1 (1993), s. 39.

Lubojańska Eliza, *Gromadzenie i uzupełnianie zbiorów w Bibliotece Teologicznej ze środków Kurii Metropolitalnej w Katowicach*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, 1-2 (2010), s. 30-49.

Łagodzińska Ewa, *Wspomnienia o śp. Małgorzacie Galm*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, 1-2 (2004), s. 218-219.

Matyszek Anna, *Komponenty architektury informacji na przykładzie wybranych stron internetowych bibliotek kościelnych*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, 1 (2019), s. 147-164.

Status Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides”, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, 1 (2018), s. 11-26.

Tomasz Jacek, *Zarządzanie informacją własną*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, 1 (2019), s. 189-202.

Witczak Jerzy, *Księgozbiory kościelne w polskich bibliotekach cyfrowych*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 91 (2009), s. 87-98.

Streszczenie

Diecezja bielsko-żywiecka powstała na mocy bulli papieża Jana Pawła II *Totus Tuus Poloniae populus* z 25 marca 1992 roku. Pierwszym jej biskupem został mianowany ks. Tadeusz Rakoczy. Wraz z powstaniem diecezji powołano do życia Instytut Teologiczny im. św. Jana Kantego, a wraz z nim bibliotekę. Organizatorką biblioteki była Małgorzata Galm. Trzon księgozbioru stanowiły dary seminarium ojców franciszkanów w Katowicach-Panewnikach oraz księży i osób świeckich. Dekretem bp. Romana Pindla z 1 czerwca 2016 roku biblioteka została wydzielona ze struktur Instytutu Teologicznego. Powołano do istnienia Bibliotekę i Archiwum Diecezjalne w Bielsku-Białej. Obecnie księgozbiór liczy blisko 60 tys. woluminów książek oraz około trzydziestu tytułów czasopism w bieżącej prenumeracie.

Słowa kluczowe

diecezja bielsko-żywiecka, Biblioteka i Archiwum Diecezjalne, biblioteki kościelne, biblioteki teologiczne, Bielsko-Biała

THE DIOCESAN LIBRARY AND ARCHIVE IN BIELSKO-BIAŁA

Summary

The Diocese of Bielsko-Żywiec was established by a bull *Totus Tuus Poloniae populus* issued by Pope John Paul II on March 25, 1992. Fr. Tadeusz Rakoczy was appointed the first bishop of the diocese. With the creation of the diocese, the Theological Institute of St. John Kant with its library were established. Małgorzata Galm was responsible for the organization of the library. The core of the book collection consisted of donations provided by the Franciscan Theological Seminary in Katowice-Panewniki as well as by priests and lay people. By decree of Bishop Roman Pindel of June 1, 2016, the library was separated from the structures of the Theological Institute. Thus, the Diocesan Library and Archive in Bielsko-Biała was established. At present, the book collection consists of nearly 60,000 volumes of books and about 30 journal titles under current subscription.

Keywords

Diocese of Bielsko-Żywiec, Diocesan Library and Archive, church libraries, theological libraries, Bielsko-Biała

DANUTA GURDAK¹

SZUKANIE WARTOŚCI DODANEJ, CZYLI CZASOPISMA POD LUPĄ. DIAGNOZA W PRAKTYCE DZIAŁAŃ BIBLIOTECZNYCH I JEJ EFEKTY W BIBLIOTECIE UNIwersYTETU PAPIESKIEGO JANA PAWŁA II W KRAKOWIE

Poruszając tematykę czasopism i przyglądając się zagadnieniu czasopism naukowych, ważne jest, by odnieść się do funkcji wynikających z celów, dla których powstały czasopisma. Współczesny rozwój technologii informacyjnych i komunikacyjnych pozwala na zastąpienie wielu funkcji czasopism innymi rozwiązaniami, niejednokrotnie zachodzi także konieczność ich redefiniowania. Odwołując się do historii wydawnictw periodycznych, można dostrzec, że nie są to druki, które zaistniały efemerycznie, a skoro towarzyszą ludziom od wielu stuleci, warto zapytać, w czym tkwi ich siła przekazu, ich wartość, jak to oceniać oraz jak odnajdować ich wartość dodaną.

W obecnym czasie o czasopismach wymownie świadczą też liczby: według Międzynarodowego Centrum ISSN w Paryżu na koniec 2018 roku liczba wszelkiego typu wydawnictw ciągłych z nadanym numerem ISSN na świecie wynosiła 2 063 390 tytułów, rocznie zaś przybywa ich około 60 tys. W 2018 roku baza ISSN notowała

¹ Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

38 407 rekordów zarejestrowanych wydawnictw ciągłych w języku polskim. Zawężając dane do czasopism naukowych, szacuje się, że obecnie na świecie jest ich ponad 40 tys., w tym ponad 3,5 tys. w Polsce². Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w wykazie czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych z 31 lipca 2019 roku notuje prawie 31 tys. pozycji, a niemal połowa z nich to czasopisma humanistyczne.

Funkcje zamiast definicji

Przywołując początki czasopism i wskazując ich pierwszy cel, jakim było przekazywanie ważnych komunikatów, rozporządzeń władzy czy opisów istotnych wydarzeń lub uroczystości, można cofnąć się aż do czasów Juliusza Cezara. Powołane przez niego „Acta Diurna” są dobrym przykładem podawania do publicznej wiadomości „państwowej informacji w zakresie codziennych nowin miejskich”³. Od momentu pojawienia się gazety miały charakter relacji i sprawozdań, czyli spełniały funkcję informacyjną w formie przypominającej listy, które zawierają rozmaite wieści. Inne funkcje pełniły i pełnią czasopisma o ściśle zdefiniowanym zakresie tematycznym i zawierające wyniki badań naukowych. By jednoznacznie odróżnić czasopisma naukowe, tj. „główne źródła bieżącej informacji naukowej i miejsce publikowania rozpraw”⁴, od innych wydawnictw periodycznych oraz zagwarantować uczciwość i obiektywizm w nauce, z czasem zaczęły powstawać zbiory zasad i wytycznych określających „dobre obyczaje w nauce” oraz akty normatywne. Głównym celem czasopism naukowych jest więc przekaz informacji, związany jednak ściśle ze

² Globalna baza czasopism naukowych ICI World of Journals, która gromadzi informacje na temat czasopism naukowych z całego świata, z początkiem roku 2018 rejestrowała ponad 43 tys. wszystkich czasopism, w tym ponad 19 tys. czasopism z wyliczoną liczbą cytowań oraz 3 780 czasopism polskich. Baza Arianta na początku 2018 roku rejestrowała 4 427 tytułów czasopism.

³ „Acta Diurna Populi Romani” zawierały codzienne sprawozdania z posiedzeń senatu i protokoły uchwał podawane do wiadomości publicznej; zob. G.T. Swetoniusz, *Żywoty Cezarów*, <http://biblioteka.kijowski.pl/antyk%20rzymski/06.%20trankwillus%20gajusz%20swetoniusz%20-%201.%20E5BBWyoty%20-%20cezar.pdf>, 28.10.2019.

⁴ S. Dziki, *Czasopisma naukowe*, w: *Encyklopedia wiedzy o prasie*, red. J. Maślanka, Wrocław 1976, s. 47-50.

światem nauki, a współcześnie coraz częściej przekraczający granice tego świata w pilnym poszukiwaniu odbiorców umiejących odnaleźć praktyczne zastosowania dla rezultatów badań i osiągnięć naukowych, umiejących „budować mosty między nauką a biznesem”⁵.

Pierwsze czasopisma naukowe pojawiły się w XVII wieku w czasach tworzenia się nowej koncepcji poznania naukowego, określanej mianem rewolucji naukowej. Od początku ich podstawową rolą było ogłaszanie wyników prac badawczych, co z czasem stało się niemal „kanoniczną praktyką naukową”⁶ czy też „rytuałem odprawianym przez uczonych”⁷. Publikowanie wyników oznaczało bowiem nie tylko realizację podstawowych funkcji czasopism: informacyjnej, sprawozdawczej, opiniotwórczej, archiwizacyjnej, selekcji jakościowej, lecz przynosiło również uznanie i prestiż autorom.

Obecnie, w czasach naznaczonych przez rewolucję naukowo-techniczną i wywołaną przez nią czwartą rewolucję przemysłową, zadania prasy związane z informowaniem o aktualnych wydarzeniach, kształtowaniem opinii i postaw, integrowaniem społeczności odbiorców, kontrolowaniem aparatu władzy i jego działań oraz organizowaniem życia społecznego w coraz większym stopniu są realizowane także przez media społecznościowe dostępne dla użytkowników interaktywnej przestrzeni Internetu. Z kolei trwający proces konwergencji mediów umożliwia udostępnianie cyfrowych już treści oraz informatycznych usług niezależnie od kanałów transmisji lub urzędzeń, jakimi posługuje się ich odbiorca.

Problematykę dotyczącą systemu współczesnego czasopiśmiennictwa naukowego opisuje m.in. Piotr Nowak, który zauważa, że „procesy cyfryzacji oraz wykorzystywanie czasopism naukowych jako narzędzia oceny publikujących w nich autorów, a tym samym stratyfikacji instytucji, w jakich są zatrudniani, istotnie przewartościowują wszystkie funkcje czasopisma naukowego”⁸. Skoro

⁵ Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, *Co zrobiliśmy przez 4 lata w MNiSW?*, www.gov.pl/web/nauka/co-zrobilismy-przez-4-lata-w-mnisw, 28.10.2019.

⁶ E. Kulczycki, *Narodziny czasopism i artykułów naukowych*, http://ekulczycki.pl/teoria_komunikacji/narodziny-czasopism-i-artykulow-naukowych, 28.10.2019.

⁷ R.T. Prinke, *Tradycyjne funkcje czasopisma naukowego a współczesne technologie komunikacyjne*, „Biblioteka”, 14 (2010), s. 137-147.

⁸ P. Nowak, *Funkcje współczesnych bibliotek naukowych – pomiędzy wyobrażeniami a rzeczywistością*, „Biuletyn EBIB”, 8 (2013), <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/131/261>, 28.10.2019.

tak, to warto postawić pytanie, które funkcje wciąż są aktualne, a które tracą na znaczeniu. Ponieważ żyjemy w czasach dynamicznych zmian, można przypuszczać, że wszelkie konstatacje i w tym względzie szybko mogą okazać się nieaktualne, a także to, co wydaje się oczywiste, może takie nie być, ale warto przyłożyć łupę i szukać.

Jaka ocena i dla kogo?

Istotą czasopism naukowych niezmiennie pozostaje publikowanie artykułów prezentujących wyniki oryginalnych badań naukowych z uwzględnieniem stanu wiedzy w danej dziedzinie lub w obrębie danego zagadnienia. Tym, co się zmienia, są sposoby recenzowania owych artykułów, a w konsekwencji ocena jakości czasopism naukowych, tworzenie rankingów i wykazów czasopism naukowych oraz cały system oceny działalności naukowej badaczy. Czasopisma naukowe podlegają zatem okresowej ewaluacji. Podstawą prawną procesu ewaluacji czasopism do roku 2018 było rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 13 lipca 2012 roku w sprawie kryteriów i trybu przyznawania kategorii naukowej jednostkom naukowym. Informacja dotycząca oceny czasopism została podana w *Komunikacie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 czerwca 2015 r. w sprawie kryteriów i trybu oceny czasopism naukowych*⁹. Komunikaty dotyczące oceny czasopism naukowych do 2016 roku znajdowały się na stronie internetowej Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego¹⁰. Od momentu podpisania w 2018 *Prawa o szkolnictwie wyższym i nauce* (Ustawa 2.0 zwana Konstytucją dla Nauki) diametralnej zmianie uległ polski system ewaluacji, w którym największe znaczenie ma jakość, a nie ilość. Opracowano nową klasyfikację dziedzin i dyscyplin naukowych w Polsce. Powołano ze-

⁹ *Komunikat Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 czerwca 2015 r. w sprawie kryteriów i trybu oceny czasopism naukowych*, www.bip.nauka.gov.pl/wykaz-czasopism-naukowych/komunikat-ministra-nauki-i-szkolnictwa-wyzszego-z-dnia-2-czerwca-2015-r-w-sprawie-kryteriow-i-trybu-oceny-czasopism-naukowych.html, 28.10.2019.

¹⁰ *Informacja dotycząca oceny czasopism naukowych w 2016*, www.gov.pl/web/nauka/informacja-dotyczaca-oceny-czasopism-naukowych-w-2016-2, 28.10.2019.

spół wybitnych naukowców (350 osób reprezentujących czterdzieści cztery dyscypliny naukowe), który przygotował wykaz czasopism naukowych, a w nim przyporządkowano dyscypliny do poszczególnych tytułów. Wykaz ten utworzono na podstawie międzynarodowych baz o dużym zasięgu, które indeksują publikacje wysoko oceniane (Web of Science, Scopus).

Ranga poszczególnych tytułów prasy specjalistycznej powinna odpowiadać poziomowi zamieszczanych w nich publikacji, powinna też być pomocna w zorientowaniu się o aktualnym stanie wiedzy z określonej dziedziny. Przed wprowadzeniem reformy edukacji punkty zdobywane przez pracowników nauki przekładały się na ocenę parametryczną jednostek, co w praktyce często przejawiało się w postaci zjawiska nazywanego „punktozą”, gdy liczba publikacji miała większe znaczenie niż oryginalność i wartość prowadzonych badań lub świetnie prowadzona dydaktyka. Szeroko więc dyskutowano ocenę jednostek naukowych i przyznawanie im kategorii naukowej, określaną jako parametryzacja i kategoryzacja jednostek naukowych. Skoro „zamiast opinii środowiskowej jakościowej oceny przez *academic peers* o statusie uczonego, a także całego uniwersytetu – jak stwierdza prof. Piotr Sztompka – decydują punkty przydzielane według arbitralnych administracyjnych kryteriów [...], mało kogo interesuje, czego uczy się studentów i co wnoszą do nauki rozprawy doktorskie czy habilitacyjne”¹¹. Za symptomy tego niezdrowego stanu rzeczy profesor uznał bibliometrię, naukometrię, parametryzację. Nie jest to jedyna kwestia odnosząca się do tych metod oceniania, jaką podnoszono w polskim środowisku naukowym jako wymagającą skierowania na właściwe tory. Środowisko naukowe zgłaszało konieczność zmiany sposobu wykorzystywania kryteriów stanowiących podstawę uznania naukowego i „selekcji najlepszych”, wskazując jednocześnie na znaczące przekładanie się tych kwestii na tempo i kierunki rozwoju nauki¹².

Wracając do czasopism naukowych, w ich ocenie stosuje się wskaźniki bibliometryczne. Spośród miar porównawczych wymie-

¹¹ P. Sztompka, *Po Kongresie Kultury Akademickiej*, „Nauka”, 2 (2014), s. 21.

¹² E. Kulczycki, *Wskaźniki absurdu, czyli źle stosowana bibliometria*, http://ekulczycki.pl/warsztat_badacza/wskazniki-absurdu-czyli-zle-stosowana-bibliometria, 28.10.2019.

nia się: obecność na tzw. liście filadelfijskiej (Master Journal List)¹³, wskaźnik *impact factor* (IF), *journal impact factor* (JIF) – wskaźnik cytowalności czasopisma¹⁴, InCites Journal Citation Report (JCR – ranking oparty na wskaźniku IF)¹⁵, indeks Hirscha (*H-index*)¹⁶. Dla polskiej nauki punktem odniesienia w tym względzie był wykaz czasopism punktowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (tzw. lista ministerialna), po wdrożeniu ustawy Konstytucja dla Nauki zastąpiony przez wykaz czasopism według dyscyplin¹⁷. Warto przyrzeć się niektórym plusom i minusom rankingowania czasopism naukowych i stosowanych wskaźników bibliometrycznych.

Do czasu wprowadzenia w roku 2018 reformy polskiego szkolnictwa wyższego i nauki w środowisku naukowym zwracano uwagę na nieprawidłowości w stosowaniu *impact factor*¹⁸. Podkreślano, że IF – wskaźnik prestiżu i oddziaływania czasopism naukowych – często był niewłaściwie wykorzystywany do oceny badań naukowych, naukowców i jednostek. Zarzucano, że służył nie tyle odnajdywaniu wartości publikacji, ile raczej wskazywaniu preferowanych aktualnie

¹³ Lista filadelfijska (nazwa stosowana w Polsce) zawiera wykaz czasopism i serii naukowych, które przeszły proces oceny i są indeksowane w bibliograficznych bazach danych (Web of Science, BIOSIS, INSPEC, Current Contents, Zoological Record). Lista filadelfijska nie podaje wskaźnika IF dla czasopisma. Opracowywana od 1964 roku przez Institute for Scientific Information (ISI – Instytut Filadelfijski), od 1992 roku przez Thomson Group, od 2012 roku (po fuzji z Reuters) przez firmę Thomson Reuters, pełna nazwa listy brzmiała: Thomson Reuters Master Journal List. Obecnie Web of Science Group zapewnia dostęp do Master Journal List na zasadach subskrypcji, <https://mjl.clarivate.com/home>, 28.10.2019.

¹⁴ Praktycznie od 2017 roku polski portal internetowy impactfactor.pl zawierający kompendium wiedzy o czasopismach naukowych, umożliwiający wgląd w ranking i udostępniający wyszukiwarkę czasopism Impact factor z listy MNIŚW przestał funkcjonować.

¹⁵ InCites Journal Citation Reports, <https://jcr.clarivate.com/JCRLandingPageAction.action>, 28.10.2019.

¹⁶ Popularnym narzędziem do obliczania wskaźnika jest program Publish or Perish, <https://harzing.com/resources/publish-or-perish>, 28.10.2019.

¹⁷ Komunikat Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 31 lipca 2019 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych wraz z przypisaną liczbą punktów, www.bip.nauka.gov.pl/akty-prawne-mnismw/komunikat-ministra-nauki-i-szkolnictwa-wyzszego-z-dnia-31-lipca-2019-r-w-sprawie-wykazu-czasopism-naukowych-i-recenzowanych-materialow-z-konferencji-miedzynarodowych-wraz-z-przypisana-liczba-punktow.html, 28.10.2019.

¹⁸ Nieprawidłowości, a wręcz manipulacje w stosowaniu miernika IF szczegółowo opisuje np. prof. Edward Towpik; zob. E. Towpik, *IF-mania: Journal Impact Factor nie jest właściwym wskaźnikiem oceniania wyników badań naukowych, indywidualnych uczonych ani ośrodków badawczych*, „Nowotwory. Journal of Oncology”, 6 (2015), s. 465-475, https://journals.viamedica.pl/nawotwory_journal_of_oncology/article/view/NJO.2015.0092/35466, 28.10.2019.

trendów w nauce (tzw. modnych badań) lub wręcz tworzenia „monopolu jednego czy kilku czasopism w danej dziedzinie”¹⁹. Jako błąd uznawano używanie tej samej miary IF dla różnych dziedzin i specjalności, podczas gdy wiadomo, że są dziedziny o znacznie większym natężeniu publikowania (tzw. *hard sciences*), a liczba czasopism na liście filadelfijskiej jest bardzo różna dla odmiennych dyscyplin. „Dlatego skonstruowanie wytycznych rankingowania czasopism wymaga uwzględnienia różnic w tzw. kulturze cytowań i standardów wydawniczych na poziomie dziedzin czy poszczególnych dyscyplin”²⁰. Od roku 2005 funkcjonuje również indeks Hirscha i pojawiły się opinie, że jest to lepszy, bardziej wiarygodny sposób oceny niż *impact factor*, gdyż pozwala mierzyć osiągnięcia naukowe z uwzględnieniem liczby publikacji i liczby cytowań, można go także stosować do oceny dorobku naukowego grup uczonych, jednostek, uczelni, a nawet kraju²¹. Funkcjonują także wskaźniki przeznaczone do porównywania czasopism naukowych indeksowanych w bazie Scopus: SNIP (*source normalized impact per paper*)²², który mierzy wpływ cytowania związanego z kontekstem przez przypisywanie cytowaniu wagi na podstawie całkowitej liczby cytowań w danej dziedzinie wiedzy, a także wskaźnik SJR (*scimago journal rank*)²³, który uwzględnia fakt, że na wartość cytowań bezpośredni wpływ wywiera dziedzina wiedzy reprezentowana przez czasopismo oraz reputacja czasopisma. Z kolei w kontekście punktacji czasopism z tzw. listy ERIH (*European reference index for the humanities*)²⁴, która preferuje czasopisma anglojęzyczne, można przywoływać alarmujące głosy o „rugowaniu polszczyzny w komunikacji naukowej”²⁵. Wspomniana baza w 2014 roku została rozszerzona o nauki społeczne i po przeniesieniu do Norwegii jest kontynuowana obecnie przez ERIH Plus (*European reference in-*

¹⁹ A. Białas, *Cztery drobne sprawy*, „Debaty PAU”, 1 (2014), s. 65.

²⁰ E. Kulczycki, E.A. Rozkosz, A. Drabek, *Ocena ekspercka jako trzeci wymiar ewaluacji krajowych czasopism naukowych*, „Nauka”, 1 (2016), s. 107-142.

²¹ R. Kierzek, *Jak porównać „apples and oranges”, czyli o różnych metodach analizy publikacyjności i dorobku naukowego*, „Sprawy Nauki”, 2 (2009), s. 33-41.

²² Scopus Journal Metrics, www.journalmetrics.com/snip.php, 28.10.2019.

²³ *Tamże*.

²⁴ ERIH – European Science Foundation, www.esf.org/index.php?id=4813, 28.10.2019.

²⁵ R. Przybylska, *Czy w Polsce naukowiec może jeszcze pisać po polsku?*, „Debaty PAU”, 1 (2014), s. 39.

dex for the humanities and social sciences)²⁶ jako lista referencyjna czasopism publikowanych we wszystkich językach europejskich. Odnośnie do czasopism krajowych planowano, by w roku 2017 system POL-index umożliwił obliczenie Polskiego Współczynnika Wpływu (PWW) – wskaźnika bibliometrycznego, który miał być pierwszym polskim indeksem cytowań pozwalającym mierzyć siłę oddziaływania poszczególnych tytułów²⁷ – nie został on jednak wyliczony.

Za pośrednictwem Wirtualnej Biblioteki Nauki w ramach licencji krajowej udostępniono nowe narzędzie: InCites Benchmarking & Analytics. Jest to narzędzie wspierające wszelkiego rodzaju prace analityczne, wykorzystujące dane z Web of Science Core Collection. Narzędzie przeznaczone jest zarówno do osób zarządzających instytucjami naukowymi oraz bibliotekarzy, jak i autorów oraz redaktorów czasopism naukowych.

Wymienione mierniki i narzędzia nie wyczerpują wszystkich możliwości oceny jakości czasopism. Przywołując wspomniany już fakt wyrażonej przez środowisko naukowe ostrej krytyki wypaczeń w stosowaniu bibliometrycznego systemu ocen i opierania się wyłącznie na punktacji w ocenie dokonań naukowych, wysunięto postulat, że „należy bezwzględnie stosować system oceny *peer review*, w którym starannie wyselekcjonowani uczeni oceniają oryginalność indywidualnych osiągnięć naukowych innych badaczy, a pomocniczą rolę może spełniać liczba cytowań oraz wskaźnik *h*”²⁸. Podkreślano zatem pierwszorzędne znaczenie wyznacznika jakości, jakim jest ocena ekspercka i przyjęty system recenzji. Postulatowi środowiska naukowego wyszła naprzeciw Konstytucja dla Nauki, która jest wielką systemową reformą szkolnictwa wyższego, opracowaną w porozumieniu z tymże środowiskiem. Z pewnością w bibliotekach

²⁶ Erih Plus (prowadzona przez Norwegian Social Science Data Services), <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/index%20>, 28.10.2019.

²⁷ POL-index – serwis informacyjny, http://polindexpomoc.opi.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=4&Itemid=105, 28.10.2019; zob. też A. Drabek, E.A. Rozkosz, M. Hołowiecki, E. Kulczycki: *Polski Współczynnik Wpływu a kultura cytowań w humanistyce*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, 2 (2015), s. 121-138.

²⁸ Tekst Fundacji Nauki Polskiej w związku z podpisaniem deklaracji DORA (*Declaration on Research Assessment*), za: J.M. Brzeziński, *Czy uzasadniony jest postulat uwzględnienia specyfiki nauk humanistycznych i społecznych przy ocenie jednostek naukowych i badaczy? Między peer review a bibliometrią i naukometrią*, „Człowiek i Społeczeństwo”, 39 (2015), s. 22.

naukowych i akademickich, wśród bibliotekarzy organizujących zaplecze uprawiania nauki powinna panować dobra znajomość wcześniej stawianych postulatów oraz obecnie zachodzących przemian i nowych procesów w ewaluacji.

Oczywiste jest, że biblioteki muszą mieć na względzie swoich użytkowników, gdyż dla nich przygotowują ofertę, obecnie koniecznie opartą na zasadach współpracy wewnątrzuczelnianej, międzybibliotecznej i multiobszarowej²⁹. W bibliotekach akademickich pierwszoplanowe jest uwzględnienie potrzeb własnych pracowników nauki i studentów zgodnie ze specyfiką naukowo-badawczą, realizowanym profilem nauczania, w następnej kolejności całej społeczności uniwersytetu oraz środowiska lokalnego wraz z jego potrzebami wynikającymi z uczestniczenia w życiu intelektualnym i kulturze, a następnie społeczności globalnej, w tym użytkowników zainteresowanych sieciowym dostępem do zasobów krajowych i światowych. Szuka się też dzisiaj pilnie odpowiedzi na pytanie, jak zatrzymać obecnych i pozyskać nowych użytkowników, należy więc także przewidywać oczekiwania potencjalnych użytkowników i je uprzedzać. Trzeba przyznać, że obecnie jest to trudne zadanie.

Bibliotekarze, którzy chcą jak najlepiej odpowiedzieć na stojące przed nimi wyzwania, uczestniczą w niełatwym podejmowaniu decyzji dotyczących kształtu list czasopism prenumerowanych, niejednokrotnie o przerwaniu wieloletnich kolekcji czasopism drukowanych i kontynuowaniu ich już tylko w wersji elektronicznej, a także opracowań dotyczących wyboru i zapewnienia dostępu do różnorodnych baz danych, źródeł elektronicznych i platform promujących osiągnięcia nauki – można rzec, obligatoryjnie wykazując wysoką wiedzę specjalistyczną i takież kompetencje. Świadczy o tym szeroki wachlarz usług informacyjnych, zasobów cyfrowych i narzędzi bibliometrycznych, jakie na stronach internetowych bibliotek znajdują ich użytkownicy. Nie sposób wymienić wszystkie przykłady, ale oto kilka z nich: baza opracowywana przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Gdańskiego, jaką jest Bibliografia Publikacji Pracowników, Doktorantów i Studentów UG³⁰ oraz podstrona poświęcona biblio-

²⁹ J. Wojciechowski, *Biblioteki w nowym otoczeniu*, Warszawa 2014, s. 156.

³⁰ Bibliografia Publikacji Pracowników, Doktorantów i Studentów UG, <http://expertus.bg.ug.edu.pl>, 28.10.2019.

metrii; usługi bibliometryczne w Bibliotece Jagiellońskiej, a w nich podstawowe źródła informacji o cytowaniach dla autorów (Web of Science, Scopus, Google Scholar, Publish or Perish, BazEkon-Cytowania) oraz listy czasopism punktowanych, a pośród nich: Erih Plus, Index Copernicus Journal Master List, Arianta³¹, a także ogólnie bardzo bogate zasoby cyfrowe BJ; szkolenie „Analiza cytowań na zamówienie” Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej³²; usługi bibliometryczne Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, a także utworzony w styczniu 2019 roku nowy Oddział Bibliografii Publikacji Pracowników UMK i Analiz Parametrycznych³³; serwis Działu Informacji Naukowej Biblioteki Uniwersytetu Zielonogórskiego³⁴; usługi Biblioteki Uniwersyteckiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, a w niej m.in. dział „Dla nauki” oraz link do Polskiej Bibliografii Naukowej³⁵.

Jak widać, jest to bogata i wciąż aktualizowana oferta dla naukowców, dydaktyków i studentów. Według jakich kryteriów należy natomiast przygotowywać ofertę dla innych, mniej wyspecjalizowanych oraz potencjalnych użytkowników bibliotek, także w kontekście nowej strategii dla nauki i szkolnictwa wyższego? Jak w bibliotekach naukowych odnajdywać wartość czasopism, które naukowymi nie są?

Szukanie wartości dodanej

Głównym celem wszelkiej działalności jest tworzenie wartości, zarówno w nauce, jak i w praktyce. Wartość dodana to popularny dzisiaj termin wywodzący się z ekonomii, używany w różnych dziedzinach związanych zarówno z gospodarką, jak i z edukacją³⁶. Z eko-

³¹ Usługi bibliometryczne BJ obejmują także wykłady *Ars Quaerendi*, konsultacje bibliometryczne, szkolenia, www.bj.uj.edu.pl/bibliometria, 28.10.2019.

³² BG PW, *Analiza cytowań na zamówienie*, www.bg.pw.edu.pl/index.php/analiza-cytowan, 28.10.2019.

³³ Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, *Usługi / Bibliometria*, www.bu.umk.pl/bibliometria, 28.10.2019.

³⁴ Serwis Działu Informacji Naukowej Biblioteki UZ, www.bu.uz.zgora.pl/index.php/pl/uslugi/uslugi-informacyjne-i-bibliograficzne/dzial-informacji-naukowej, 28.10.2019.

³⁵ Biblioteka Uniwersytecka UWM, *Usługi*, <http://bu.uwm.edu.pl/pl/uslugi>, 28.10.2019.

³⁶ Współcześnie zgodne są opinie, że ekonomia jest jedną z tych dziedzin wiedzy, która powinna być wykorzystywana w celu wspierania i usprawniania również sektora usług edu-

nomicznego punktu widzenia wartość dodana jest różnicą między utargiem osiągniętym ze sprzedaży wytworzonych dóbr a kosztami poniesionymi dla ich wytworzenia, stanowi przyrost wartości tych dóbr, źródłem zaś wartości dodanej jest praca. W ekonomii społecznej wartość dodaną rozumie się jako zorientowanie na społeczną użyteczność, a jej efekty powinny być mierzone nie tylko w kategoriach finansowych, lecz także w kategoriach korzyści zewnętrznych dla społeczeństwa. Dla ich zmierzenia konieczne jest wytyczenie celu, zastosowanie strategii i ocena stopnia jej realizacji. Wiele jest metod pomiaru społecznej wartości dodanej, a jednym z nich jest audyt społeczny, polegający na analizie misji i celów, zasobów, sposobów zarządzania organizacją, rodzajów działań lub wypracowanych efektów³⁷. Ogólnie rzecz ujmując, kreowanie wartości dodanej wiąże się ze zwiększaniem efektywności, zachodzi zazwyczaj wraz ze wzrostem zaawansowania usług, a jej celem nie jest obniżenie kosztów, lecz uzyskanie pozytywnych efektów dodatkowych o wysokiej wartości lub wysoko ocenianych przez ich odbiorców. W odniesieniu do działalności usługowej podkreśla się, że „wartość dodana usługodawcy wynika z jego wiedzy, doświadczenia oraz możliwości zasobowych inicjatyw, które przekraczają oczekiwania klientów, przynosząc im dodatkowe korzyści”³⁸.

Mówiąc o katalogach i bazach indeksujących czasopisma naukowe w Polsce, w pierwszej kolejności należy wymienić Centralną Kartotekę Tytułów Czasopism (CKTCZ)³⁹, zawierającą dane bibliograficzne o czasopismach naukowych w bibliotekach polskich uczelni. Baza ta miała istotne znaczenie jako źródło rzetelnej informacji, uzyskane

cyjnych, toteż wartość dodana jest pojęciem stosowanym także w analizach systemu edukacji, gdzie funkcjonuje jako edukacyjna wartość dodana (EWD); zob. I. Kowalska, *Wartość dodana w edukacji*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 7: V-Ż, red. nauk. E. Różycka, Warszawa 2008, s. 41-44.

³⁷ A. Balsewicz, *Wartość dodana generowana przez podmioty ekonomii społecznej – korzyści ekonomiczne i społeczne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Współczesne Problemy Ekonomiczne. Globalizacja. Liberalizacja. Etyka”, 11 (2015), s. 107-114.

³⁸ K. Budzyńska, *Kreowanie wartości dodanej przedsiębiorstwa przez offshoring*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, 67 (2014), s. 555-564.

³⁹ Centralna Kartoteka Tytułów Czasopism (CKTCZ) – baza tworzona na serwerze Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego w Sopocie w latach 1995-2002, we wrześniu 2002 roku przejęta przez Narodowy Uniwersalny Katalog NUKAT (zawierała 21 943 rekordy z opisanymi bibliograficznymi wydawnictwami ciągłymi).

z najwyższą starannością pod względem merytorycznym i technicznym. Dla uczestników zadania, jakim było tworzenie ogólnokrajowej bazy, owa współpraca była też źródłem wartości dodanej, korzyści wynikających z pewnej „wspólnoty myślenia i działania”, którą twórcy bazy CKTCZ przekazywali osobom przystępującym do współpracy⁴⁰. Był to jednocześnie proces integrowania środowiska bibliotekarzy, permanentnego podnoszenia ich umiejętności i kwalifikacji, poczucia współodpowiedzialności, jak również wzrostu świadomości rozpędzających się procesów tworzenia zasobów sieciowych, których byli jednocześnie świadkami i uczestnikami. CKTCZ to nie był krokczek, lecz odważny skok w szaleństwo współkatalogowania. „Przyjętym do realizacji zadaniem było budowanie centralnego katalogu czasopism”⁴¹ – można powiedzieć, że to jednocześnie trafnie wytyczona strategia, biorąc pod uwagę fakt, że właśnie od tego czasu, czyli od połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku datuje się w Polsce rozwój katalogów dostępnych online: OPAC i później OPAC 2.0, które w coraz doskonalszy sposób integrują te narzędzia z innymi usługami i zasobami własnymi bibliotek, a także zasobami innych instytucji i zasobami sieci.

W bibliotekarstwie pojęcie wartości dodanej stosuje prof. Jacek Wojciechowski i nazywa ją „wartością naddaną”, niedającą się zmierzyć ani wycenić. Odnosi ją do organizacji komunikacyjnej mediacji, której efektem jest „przyrost społecznych wartości świadomościowych, ale osiągniętych (i możliwych do osiągnięcia) tylko w wyniku korzystania z bibliotek”⁴². Stanowi ona wytwór pracy i myśli ludzkiej, jednak ściśle związany z szeroko pojmowaną działalnością biblioteczną.

Istota współczesnej oferty bibliotecznej, szczególnie wobec środowiska akademickiego, jest inna niż w poprzednich dekadach, zdecydowanie bardziej zróżnicowana i poszerzona. W coraz większym stopniu o jej wartości stanowi podkreślana niejednokrotnie umiejęt-

⁴⁰ I. Suszko-Sobina, *Tak było: pierwsze lata centralnego katalogu czasopism, czyli rzecz o ludziach z pasją*, w: *Katalogowanie wydawnictw ciągłych w katalogu NUKAT. Materiały*, Toruń, 23-24.05.2012, wstęp i red. M. Rowińska, M. Gołota-Majewska, <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetaddata?id=73739&from=publication>, 28.10.2019.

⁴¹ *Tamże*.

⁴² J. Wojciechowski, *Biblioteczna wartość naddana*, „Przegląd Biblioteczny”, 1(2005), s. 18.

ność uczestniczenia w zmieniającym się systemie komunikacji naukowej. Znaczenia nabiera nie tylko jakość, ale i szybkość docierania do szerokiego grona odbiorców poszukujących wyspecjalizowanej informacji. Poszukując wartości dodanej w rozpatrywanym tu kontekście czasopism, można ją więc odnaleźć także w tworzeniu i organizowaniu innowacyjnego i szybkiego dostępu do zasobów elektronicznych. Przykładem pomocnego narzędzia w tej dziedzinie jest system zdalnego dostępu do wybranych baz danych i prenumerowanych czasopism HAN (Hidden Automatic Navigator), dzięki któremu autoryzowani użytkownicy biblioteki mają możliwość korzystania z licencjonowanych zasobów online poza siecią uniwersytecką, bez konieczności wychodzenia z domu, podczas wyjazdów służbowych itp. Jest to sposób organizowania usługi oparty na współpracy z konkretną grupą odbiorców, przy jednoczesnym dostosowywaniu się do jej oczekiwań, mający na względzie ułatwienie i oszczędzanie czasu użytkowników. Innym pozytywnym efektem zastosowania systemu może być m.in.: zwiększenie wykorzystania zasobów, zwiększenie liczby cytowań, poznanie formatu plików PDF i ich funkcji nawigacyjnych, ale także satysfakcja użytkowników, docenienie wysokiej jakości usługi, innowacyjności, zacieśnienie relacji między użytkownikami i biblioteką, uznanie konkurencyjności własnej lub innej biblioteki, oferującej dostęp do źródeł informacji, metainformacje, specjalistyczna usługa lub nieustanne podnoszenie poziomu usług bibliotecznych.

Jako kolejne zaawansowane narzędzie biblioteki oferują coraz częściej na swych stronach multiwyszukiwarkę EDS firmy EBSCO, dzięki której możliwe jest jednoczesne przeszukiwanie wielu zasobów informacyjnych, w tym baz danych, danych z katalogu bibliotecznego, serwisów czasopism i książek elektronicznych.

Publikowanie otwartych czasopism dostępnych w Internecie i nowe standardy, które wyznacza nurt *open access*, również generują dodatkowe korzyści. Oprócz pożytku wynikającego z otwierania nauki dla społeczeństwa można też wskazywać strony dodatnie, np. konieczność dogłębnej znajomości praw autorskich i licencji, poznawanie nowych modeli czasopism naukowych, powstawanie platform *e-learningowych* lub narzędzi wspomagających techniczną realizację czasopism online i zdobywanie umiejętności korzystania z nich.

W tym kontekście warto przywołać opis narzędzia znanego już wielu redaktorom, wydawcom i bibliotekom, umożliwiającego publikowanie czasopism naukowych w Internecie i zarządzanie ich treścią, o nazwie Open Journal Systems (OJS)⁴³. Możliwość kontrolowania procesu wydawniczego, którą zapewnia rozdzielenie ról i uprawnień, postrzega się w kategoriach korzyści. Praca na platformie redakcyjnej obsługiwanej z poziomu witryny internetowej i elektroniczny obieg dokumentów między autorem, recenzentem, wydawcą i korektorem umożliwiają sprawną i usystematyzowaną pracę redakcji, a to generuje zysk: zarówno lepszą organizację pracy, jak i zaoszczędzony czas. OJS jest również narzędziem do zarządzania procesem recenzji, umożliwia tzw. podwójnie ślepą recenzję publikacji (*double blind review process*), która zapewnia anonimowość autora i recenzentów. Ten sposób recenzowania stosuje się w periodykach na najwyższym poziomie.

Tworzenie wartości dodanej, jak się wydaje, dotyczy zwłaszcza pomocniczej roli bibliotek w procedurach związanych zarówno z poruszaną już ewaluacją czasopism, jak i budowaniem oraz udostępnianiem zasobów cyfrowych, w tym kolekcji specjalnych, repozytoriów, bibliotek cyfrowych, a także nowych modeli czasopism i form publikowania, sposobów komunikacji naukowej. Wiążą się one przecież z innowacyjnością, wysokimi technologiami (ang. *high-tech*), przyczyniają się do wzrostu wiedzy, mają wysoką wartość użytkową. Biblioteki uczą i wdrażają swoich użytkowników do korzystania z nowych usług, nowych modeli czasopism i same również muszą nadążać za tymi zmianami. Dlatego nie może być zaskoczeniem fakt przenoszenia się części użytkowników z fizycznej przestrzeni biblioteki do przestrzeni wirtualnej.

Wracając do użytkowników potencjalnych, należy jednak poszukiwać jeszcze innych perspektyw, dzięki którym można odnaleźć nie odkryte dotąd walory tkwiące zarówno w zasobach materialnych, jak i niematerialnych bibliotek. Uczelnie, realizując ideę kształcenia ustawicznego, cieszą się wysoką frekwencją osób starszych, korzystających z przygotowywanej dla nich oferty edukacyjnej. Szczególną

⁴³ E. Rozkosz, *Open Journal Systems – wartość dodana czasopisma*, „Biuletyn EBIB”, 4 (2014), <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/246/419>, 28.10.2019.

więc grupą użytkowników bibliotek akademickich są słuchacze Uniwersytetów Trzeciego Wieku. Seniorzy, zazwyczaj preferujący papierową wersję książek i czasopism, dysponujący czasem, by zgłębiać frapujące ich tematy, nie tyle wypełniają lukę po użytkownikach, którzy przeszli do sieci, ile jako pełnoprawni członkowie społeczności uniwersyteckiej stanowią nową jakość, dla której należy przygotować nową ofertę. Seniorzy „wymagają większej troski i uwagi, może też cierpliwości ze strony personelu bibliotecznego, ale w zamian zyskujemy wdzięcznych i stałych czytelników”⁴⁴. Są też użytkownikami wykazującymi zainteresowanie zbiorami rzadko wykorzystywanymi, niejednokrotnie dobrze wyeksponowaną i bogatą ofertą czasopism. Warto i należy poznać ich oczekiwania i wraz z nimi odnajdywać wśród tych zbiorów tematy, na które dotąd wciąż brakowało czasu, a które dla towarzyszących im bibliotekarzy mogą nieoczekiwanie okazać się równie interesujące. Te działania wpisują się w realizowaną przez MNiSW koncepcję Społeczna Odpowiedzialność Nauki, która ma zwiększać wydajność i efektywność w zakresie nauki i badań, realizując tzw. trzecią misję uczelni.

Diagnoza w praktyce działań bibliotecznych w Bibliotece UPJPII

Aktualna oferta czasopiśmiennicza Biblioteki Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie zawiera:

- ponad 23 tys. woluminów wydawnictw ciągłych w układzie dziedzinowym z bezpośrednim do nich dostępem;
- ponad 350 tytułów czasopism bieżących, krajowych i zagranicznych;
- 4 800 tytułów wydawnictw ciągłych, które mają opis bibliograficzny w katalogu OPAC biblioteki w oprogramowaniu CHAMO;
- ponad 17 tys. opisów bibliograficznych w katalogu dla artykułów i rozdziałów, będących częścią czasopism naukowych i monografii, często z możliwością linkowania wprost z katalogu bibliotecznego

⁴⁴ T. Górniak, R. Felińska, *Seniorzy w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego*, w: *Biblioteki bez użytkowników...? Diagnoza problemu*, red. H. Brzezińska-Stec, J. Żochowska, Białystok 2015, s. 300.

nego do ich pełnotekstowych wersji elektronicznych na platformach cyfrowych;

- czasopisma naukowe udostępniane w ramach elektronicznych baz danych: ATLA Religion Database with ATLA Serials oraz Communication & Mass Media Complete, Cambridge Journals (kolekcja HSS), wybrane kolekcje platformy JSTOR, a także czasopisma w bazach danych finansowanych przez MNiSW w ramach Wirtualnej Biblioteki Nauki i wiele innych⁴⁵;

- kolekcja czasopism HSS Cambridge Journals udostępniana w systemie HAN;

- wyszukiwarka EDS;

- cyfrowa wypożyczalnia publikacji naukowych Academica oferująca dostęp do pełnych tekstów ze zbiorów Biblioteki Narodowej.

Na stronie internetowej uczelni funkcjonuje także platforma czasopism UPJPII w systemie Open Journal Systems, która zawiera bieżące i archiwalne numery czternastu tytułów czasopism naukowych wydawanych przez Uniwersytet Papieski Jana Pawła II do roku 2012 łącznie. Wersje elektroniczne artykułów publikowanych w czasopismach naukowych przez kadrę naukową uczelni są dostępne w Bibliotece Cyfrowej UPJPII. Biblioteka przez lata udostępniała katalog dubletów czasopism z przeznaczeniem na dar dla bibliotek lub pozyskiwanie poszukiwanych egzemplarzy w drodze wymiany.

Jakość działań bibliotecznych można oceniać według różnych kryteriów. Ocenia się jakość i efektywność usług, serwisu technicznego, zasobów bibliotek oraz satysfakcji użytkowników, stosuje się też wielowymiarową perspektywę badań i pomiarów. Jednak to ocena wystawiana bibliotece przez użytkowników ma dzisiaj największe znaczenie, gdyż ich obecność i zadowolenie świadczą o tym, czy przygotowywana oferta i podejmowane w bibliotekach działania są potrzebne użytkownikom i w jakim stopniu spełniają ich oczekiwania oraz czy biblioteka jest miejscem, w którym warto i chce się przebywać – stąd tak częste badania satysfakcji użytkowników.

W Bibliotece Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II diagnozuje się potrzeby użytkowników, bada się ich opinie i oczekiwania.

⁴⁵ Biblioteka Główna UPJPII, *Zasoby elektroniczne*, <http://biblioteka.upjp2.edu.pl/node/49>, 28.10.2019.

W roku 2015 przeprowadzono badanie ankietowe pt. „Możemy coś zmienić”⁴⁶. Wyniki ankiety były brane pod uwagę przy rozpatrywaniu mocnych i słabych stron biblioteki, mających na celu wytyczanie kierunku działań strategicznych. Oczywiście jak w każdej bibliotece analizuje się też statystyki. Jednak to, co jest być może najbardziej wymiernym wyznacznikiem pozwalającym weryfikować wiedzę o jakości świadczonych usług i adekwatności oferty bibliotecznej wobec oczekiwań jej odbiorców, to bezpośrednie relacje pomiędzy pracownikami biblioteki a ich użytkownikami. Budowanie tych relacji, polegające na pielęgnowaniu klimatu więzi promujących dialog między firmą a klientami, stoi u podstaw koncepcji tzw. marketingu relacyjnego, zwanego też marketingiem partnerskim (ang. *customer relationship marketing* – CRM). Jego „następstwem jest wpojenie wzajemnego zrozumienia i zaufania oraz respektowania możliwości każdej ze stron w zgodzie z ich rolami ustalonymi na rynku”⁴⁷. Marketing relacji wpływa na mobilizację personelu, ułatwia budowanie długotrwałych więzi i ma na celu włączenie klienta – w tym przypadku użytkownika biblioteki – w tworzenie wartości i zasobów. W bibliotece, gdzie liczba odwiedzin użytkowników korzystających ze zbiorów w ciągu roku wynosi ponad 10 tys., relacje te nigdy nie były anonimowe, obejmowały zarówno wykładowców, którzy regularnie odwiedzają bibliotekę, jak i studentów na wszystkich stopniach studiów. Doktoranci uniwersytetu papieskiego mają możliwość odbywania praktyk w bibliotece, również one są okazją do zacieśnienia relacji, poznania oczekiwań tej grupy studentów i niejednokrotnie nawiązania satysfakcjonującej współpracy, poza tym stanowią okazję do szczegółowego poznania specyfiki zbiorów oraz bogactwa materiałów gromadzonych przez bibliotekę. Inną grupą dobrze rozpoznawaną są seniorzy, także ci korzystający z prowadzonego w bibliotece kursu komputerowego w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wieku UPJPII, a także dzieci i młodzież szkół średnich. Ze zbiorów korzy-

⁴⁶ Wyniki badania satysfakcji użytkowników Biblioteki UPJPII zamieszczono w artykule D. Gurdak, *Profesjonalizm, nowe narzędzia komunikacji i informacji w poszukiwaniu użytkowników bibliotek – czy to na pewno działa? Analiza funkcjonowania Biblioteki UPJPII w Krakowie*, w: *Biblioteki bez użytkowników...*?, s. 169-182.

⁴⁷ Definicję marketingu relacyjnego opracowali Nikolaos Tzokas i Michael Saren, za: M.W. Sidor, *Jakość usług bibliotecznych: badanie metodą SERVQUAL*, Warszawa 2005, <http://bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=462&dirids=1>, 28.10.2019.

stają także studenci sąsiadującego z biblioteką III Kampusu UJ oraz mieszkańcy pobliskich osiedli i innych dzielnic Krakowa.

Szukając odpowiedzi na pytania o przyszłość i formę czasopism naukowych w bibliotekach akademickich oraz o zasadność gromadzenia periodyków nienaukowych, w Bibliotece UPJPII zastosowano wielowymiarową perspektywę interpretacji badań i analiz. Na jej podstawie sprecyzowano ogólne wnioski:

- użytkownicy korzystający ze zbiorów na miejscu wciąż preferują papierową wersję książek i czasopism, jednocześnie wzrasta liczba używanych źródeł elektronicznych;

- doceniane są kompletne kolekcje poszczególnych tytułów czasopism w wersji papierowej, pomimo to wystąpiła tendencja spadkowa w wykorzystywaniu czasopism na miejscu, zarówno krajowych, jak i zagranicznych;

- zgłaszano brak zakupu konkretnych tytułów, niewystarczającą prenumeratę czasopism lub niezadowolenie z przerywania wieloletnich ciągów czasopism;

- zgłaszano niewystarczające przygotowanie do wyszukiwania zarówno w źródłach tradycyjnych, jak i elektronicznych;

- nastąpił wzrost zainteresowania czasopismami odnoszącymi się do tematyki wykładów na Uniwersytecie Trzeciego Wieku w grupie seniorów będących użytkownikami biblioteki.

Podjmuje się też działania mające na celu usuwanie barier w dostępie do informacji o czasopismach. Szczególną uwagę zwraca się na umiejętne i pełne wykorzystanie Klasyfikacji Dziedzinowej Czasopism (KDC UPJPII) oraz katalogu komputerowego. Na platformie *e-learningowej* dostępne były szkolenia w zakresie korzystania z zasobów wiedzy UPJPII, które prezentowały m.in. specjalistyczne wyszukiwarki czasopism dla poszczególnych dziedzin wiedzy (np. Theological Journals Search i Online Biblical Studies Journals Search). Lekcje biblioteczne także są okazją do zaznajomienia użytkowników ze źródłami elektronicznymi i bazami danych. Przyjęty sposób opracowania i organizacja zbiorów również ma ułatwić użytkownikom dotarcie do czasopism. Oto kilka przykładów:

- tworzy się opisy bibliograficzne wszystkich zeszytów monograficznych, również czasopism popularnonaukowych i o tematyce społeczno-kulturalnej;

- zeszyty monograficzne gromadzi się pod tytułem serii i udostępnia na miejscu;
- dublety zeszytów monograficznych gromadzi się według Klasyfikacji Dziedzinowej Książek (KDK UPJPII) i można je wypożyczać;
- tworzy się rekordy analityczne dla dokumentów niesamoistnych wydawniczo, w tym dla artykułów publikowanych w czasopismach naukowych;
- sukcesywnie powiększa się źródła elektroniczne;
- kompletuje się czasopisma w wersji tradycyjnej z uwzględnieniem oczekiwań różnych grup użytkowników;
- kontynuuje się szkolenia dla studentów i doktorantów mające na celu zaznajamianie ich z kolekcjami czasopism w wersji elektronicznej i elektronicznymi bazami danych;
- w ramach działalności wystawienniczej prezentuje się biblioteczne zasoby wydawnictw ciągłych;
- na stronie internetowej biblioteki zamieszcza się informacje bibliometryczne;
- w ramach kursów komputerowych dla seniorów UTW prowadzi się m.in. szkolenia w zakresie korzystania z katalogu bibliotecznego z użyciem oprogramowania CHAMO.

Wnioski

Coraz częściej wybierana przez użytkowników wersja elektroniczna czasopism, a często także zmiana polityki tradycyjnych periodyków na rzecz dokumentów w wersji elektronicznej i wolnego dostępu świadczy o tym, że wiele z dotychczasowych funkcji czasopism tradycyjnych nie tyle traci na znaczeniu, ile przenosi się wraz z nimi do Internetu. Na tworzenie wartości dodanej wpływają zatem wszelkie funkcje pomocnicze bibliotek w procedurach związanych z ewaluacją czasopism, jak również z budowaniem i udostępnianiem zasobów cyfrowych oraz nowych modeli czasopism i sposobów komunikacji naukowej. Biblioteki prowadzą działalność szkoleniową, mającą na celu wspomaganie samokształcenia, wdrażanie użytkowników do korzystania z nowych usług, sposobów komunikowania, zapoznajawanie z nową terminologią, standardami, licencjami, zmianami w kontek-

ście publikowania naukowego, przy tym same odnajdują się w roli instytucji uczącej się. Wysoka jakość świadczonych usług, których rezultatem jest satysfakcja osób korzystających z biblioteki, zaspokojenie ich potrzeb informacyjnych i autoedukacyjnych oraz kompetencje bibliotekarzy organizujących dostęp do zasobów elektronicznych i cyfrowych mogą niejednokrotnie być wyżej cenione przez użytkowników niż wartość gromadzonych dla nich zbiorów, gdyż pomagają one likwidować bariery w dostępie do informacji o zbiorach i do samych zbiorów. Biblioteki, otwierając się na osoby w każdym przedziale wiekowym, w tym na seniorów, dzieci i młodzież, mają szansę oceniać swe kolekcje z zupełnie innej niż dotychczas perspektywy.

Można założyć, że angażowanie się w budowanie strategii utrzymywania dostępu do treści i usług w strukturach rozproszonych, a jednocześnie wykazywanie możliwie wysokiej troski o kolekcje papierowe zapewni dobrą przyszłość czasopismom zarówno w nowej, jak i tradycyjnej formie, a czasopisma w każdej postaci znajdą swoich czytelników. Należy mieć także nadzieję, że nowa Konstytucja dla Nauki, tzw. Ustawa 2.0, mająca swych zwolenników, jak też przeciwników, ostatecznie znacząco przyczyni się do podniesienia jakości i znaczenia polskich czasopism naukowych, w tym także publikowanych w języku ojczystym.

Bibliografia

- Balsewicz Agnieszka, *Wartość dodana generowana przez podmioty ekonomii społecznej – korzyści ekonomiczne i społeczne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Współczesne Problemy Ekonomiczne. Globalizacja. Liberalizacja. Etyka”, 11 (2015), s. 107-114.
- Białas Andrzej, *Cztery drobne sprawy*, „Debaty PAU”, 1 (2014), s. 65.
- Brzeziński Jerzy Marian, *Czy uzasadniony jest postulat uwzględnienia speyfiki nauk humanistycznych i społecznych przy ocenie jednostek naukowych i badaczy? Między peer review a bibliometrią i naukometrią*, „Człowiek i Społeczeństwo”, 39 (2015), s. 9-30.
- Budzyńska Katarzyna, *Kreowanie wartości dodanej przedsiębiorstwa przez offshoring*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, 67 (2014), s. 555-564.
- Drabek Aneta, Rozkosz Ewa A., Hołowiecki Marek, Kulczycki Emanuel, *Polski Współczynnik Wpływu a kultury cytowań w humanistyce*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, 2 (2015), s. 121-138.

- Dziki Sylwester, *Czasopisma naukowe*, w: *Encyklopedia wiedzy o prasie*, red. J. Maślanka, Wrocław 1976, s. 47-50.
- Górniak Teresa, Felińska Renata, *Seniorzy w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego*, w: *Biblioteki bez użytkowników...? Diagnoza problemu*, red. H. Brzezińska-Stec, J. Żochowska, Białystok 2015, s. 279-301.
- Gurdak Danuta, *Profesjonalizm, nowe narzędzia komunikacji i informacji w poszukiwaniu użytkowników bibliotek – czy to na pewno działa? Analiza funkcjonowania Biblioteki UPIPII w Krakowie*, w: *Biblioteki bez użytkowników...? Diagnoza problemu*, red. H. Brzezińska-Stec, J. Żochowska, Białystok 2015, s. 169-182.
- Kierzek Ryszard, *Jak porównać „apples and oranges”, czyli o różnych metodach analizy publikowalności i dorobku naukowego*, „Sprawy Nauki”, 2 (2009), s. 33-41.
- Kulczycki Emanuel, Rozkosz Ewa A., Drabek Aneta, *Ocena ekspercka jako trzeci wymiar ewaluacji krajowych czasopism naukowych*, „Nauka”, 1 (2016), s. 107-142.
- Kulczycki Emanuel, *Wskaźniki absurdu, czyli źle stosowana bibliometria*, http://ekulczycki.pl/warsztat_badacza/wskaźniki-absurdu-czyli-zle-stosowana-bibliometria, 28.10.2019.
- Nowak Piotr, *Funkcje współczesnych bibliotek naukowych – pomiędzy wyobrażeniami a rzeczywistością*, „Biuletyn EBIB”, 8 (2013), <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/131/261>, 28.10.2019.
- Przybylska Renata, *Czy w Polsce naukowiec może jeszcze pisać po polsku?*, „Debaty PAU”, 1 (2014), s. 39.
- Rozkosz Ewa, *Open Journal Systems – wartość dodana czasopisma*, „Biuletyn EBIB”, 4 (2014), <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/246/419>, 28.10.2019.
- Sidor Maria Wanda, *Jakość usług bibliotecznych: badanie metodą SERVQUAL*, Warszawa 2005, <http://bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=462&dirids=1>, 28.10.2019.
- Suszko-Sobina Irena, *Tak było: pierwsze lata centralnego katalogu czasopism, czyli rzecz o ludziach z pasją*, w: *Katalogowanie wydawnictw ciągłych w katalogu NUKAT. Materiały*, Toruń, 23-24.05.2012, wstęp i red. M. Rowińska, M. Gołota-Majewska, <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=73739&from=publication>, 28.10.2019.
- Swetoniusz Gajus Trankwillus, *Żywoty Cezarów*, <http://biblioteka.kijowski.pl/antykw%20rzymski/06.%20trankwillus%20gajusz%20swetoniusz%20-%201.%20%E5%BB%20wyoty%20-%20cezar.pdf>, 28.10.2019.
- Sztompka Piotr, *Po Kongresie Kultury Akademickiej*, „Nauka”, 2 (2014), s. 21.
- Towpik Edward, *IF-mania: Journal Impact Factor nie jest właściwym wskaźnikiem oceniania wyników badań naukowych, indywidualnych uczonych ani*

ośrodków badawczych, „Nowotwory. Journal of Oncology”, 6 (2015), s. 465-475, https://journals.viamedica.pl/nnowotwory_journal_of_oncology/article/view/NJO.2015.0092/35466, 28.10.2019.

Wojciechowski Jacek, *Biblioteczna wartość naddana*, „Przegląd Biblioteczny”, 1 (2005), s. 17-29.

Wojciechowski Jacek, *Biblioteki w nowym otoczeniu*, Warszawa 2014.

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie różnych aspektów oceny czasopism, które dla użytkowników bibliotek mogą się przekładać na atrakcyjność, dostępność i stopień wykorzystania zbiorów, z kolei dla bibliotekarzy kształtujących ofertę biblioteczną mogą stanowić punkt wyjścia do kreowania wartości dodanej. Omawiając zagadnienia oscylujące wokół czasopism naukowych w polskich bibliotekach, na pierwszym miejscu przywołano Centralną Kartotekę Tytułów Czasopism. Przedstawiono działania bibliotek związane ze współuczestniczeniem w budowaniu katalogów centralnych, baz danych, platform mających ułatwić dostęp do najcenniejszych zasobów czasopiśmienniczych. W kontekście ewaluacji czasopism zwrócono uwagę na znaczenie subiektywnej oceny oraz potrzeby i oczekiwania czytelników. Na tym tle zaprezentowano aktualnie stosowane działania w Bibliotece Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

Słowa kluczowe

czasopisma naukowe, czasopisma i wydawnictwa ciągle w bibliotekach akademickich, Centralna Kartoteka Tytułów Czasopism, ocena czasopism, wartość dodana, Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, reforma szkolnictwa wyższego

LOOKING FOR ADDED VALUE, OR THE JOURNALS UNDER THE MAGNIFYING GLASS. A DIAGNOSIS IN PRACTICE OF LIBRARY ACTIVITIES AND ITS RESULTS IN THE LIBRARY OF THE PONTIFICAL UNIVERSITY OF JOHN PAUL II IN CRACOW

Summary

The aim of this paper is to discuss various aspects of the evaluation of journals. From the library users perspective, these aspects are related to the

attractiveness, availability and efficient use of collections, while by the librarians responsible for shaping the library offer the evaluation might be considered as an opportunity to create added value. In the presentation of the issues focused on scientific journals in Polish libraries the priority was referred to the Central Catalogue of Press Titles. The author also describes the involvement of libraries in the creation of central catalogues, databases and platforms meant to facilitate access to the most valuable journal resources. In the context of the evaluation of journals, attention was paid to the importance of subjective assessment and to the readers' needs and expectations. Against this background, the actions currently applied in the Library of the John Paul II Pontifical University in Cracow were presented.

Keywords

scientific journals, journals and serials in academic libraries, Central Catalogue of Press Titles, evaluation of journals, added value, Library of the Pontifical University of John Paul II in Cracow, higher education reform

DANUTA REBECH, MARTA WÓJTOWICZ-KOWALSKA¹

ZABEZPIECZENIE I KONTROLA ZBIORÓW W WOLNYM DOSTĘPIE Z WYKORZYSTANIEM TECHNOLOGII RFID W BIBLIOTECIE UNIWERSYTETU PAPIESKIEGO JANA PAWŁA II W KRAKOWIE²

Od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku głównym problemem Biblioteki Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie była trudna sytuacja lokalowa. Brakowało wolnej powierzchni magazynowej na szybko zwiększającą się ilość zbiorów, które były rozmieszczone w trzech odległych od siebie budynkach. Biblioteka nie dysponowała także wystarczającą przestrzenią na potrzeby czytelników ani na prace biblioteczne dla pracowników. Zaistniała sytuacja zmusiła jej kierownictwo do podjęcia pilnych starań o budowę nowego gmachu bibliotecznego. W 2010 roku biblioteka otrzymała nowy budynek o nowoczesnej architekturze oraz wyposażeniu technicznym i funkcjonuje w nim od stycznia 2011 roku. Uczelnia wzbogaciła się o warsztat pracy spełniający wymogi obecnych czasów.

Przy organizowaniu zbiorów w nowym budynku podjęto decyzję, że 75 proc. księgozbioru bibliotecznego będzie udostępniane w wolnym dostępie, łącząc w ten sposób dwie funkcje: przechowywanie

¹ Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

² Niniejsza publikacja jest oparta częściowo na wcześniejszym artykule auterek: *Wykorzystanie technologii RFID do zabezpieczenia zbiorów w wolnym dostępie w Bibliotece Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie*, „Forum Bibliotek Medycznych”, 6,2 (12) (2013), s. 419-438.

i udostępnianie. Wolny dostęp do półek, jako możliwość swobodnego przeglądania książek bez konieczności ich zamawiania i wypisywania rewersów, jest ogromnym atutem nowoczesnych bibliotek. Taki układ ułatwia dotarcie czytelnikom do materiałów o podobnej tematyce w tym samym miejscu (większe prawdopodobieństwo natrafienia na właściwą pozycję).

W związku z tym, że większość zbiorów Biblioteki UPJPII miała być docelowo ułożona w wolnym dostępie, należało zastanowić się nad trzema związanymi z tym zagadnieniami: koniecznością zabezpieczenia zbiorów przed potencjalną kradzieżą, poprawnością ich ułożenia i zarządzaniem nimi w magazynie otwartym. Po rozpoznaniu rynku podjęto decyzję o zastosowaniu systemu zabezpieczenia i kontroli zbiorów bibliotecznych w technologii RFID i etykiet w standardzie UHF Gen 2, który chroni zbiory przed kradzieżą, a dodatkowo za jego pomocą można usprawnić proces kontroli księgozbioru w wolnym dostępie.

RFID (ang. *radio frequency identification*) jest technologią łączącą częstotliwości radiowe i technologię mikrochipową, czyli identyfikującą obiekty drogą radiową³. Polega ona na odczycie i zapisie danych z tzw. znaczników czy też tagów RFID (nośników informacji) z wykorzystaniem fal radiowych. Technologia ta pozwala na jednoczesny odczyt i zapis danych z wielu znaczników bez konieczności kontaktu optycznego pomiędzy urządzeniem odczytującym a owym identyfikatorem. Od technologii kodów kreskowych technikę RFID odróżnia możliwość wielokrotnego zapisu, odczytu i zapisu wielu tagów równocześnie, a także brak konieczności kontaktu wzrokowego między czytnikiem a nośnikiem informacji. Identyfikatory RFID występują w postaci tzw. tagów lub etykiet RFID. Tagi RFID to niewielkie przedmioty w kształcie prostopadłościanów lub krążków, które mają najczęściej zastosowanie w przemyśle. Etykiety RFID to samoprzylepne naklejki, które z wyglądu przypominają etykiety do kodów kreskowych i mają podobne właściwości. W przypadku bibliotek stosuje się znaczniki w postaci etykiet RFID⁴.

³ R.W. Boss, *RFID Technology for Libraries*, <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/download/4714/5612>, 11.10.2019.

⁴ *RFID*, www.skk.com.pl, 11.10.2019.

Technologia RFID daje następujące możliwości:

- zautomatyzowanie procesów, gdyż odczyt nie wymaga obecności operatora;
- przyśpieszenie wprowadzania danych;
- odczyt pomimo braku optycznej widoczności, możliwy zatem jest odczyt i zapis poprzez opakowanie produktu lub samą materię obiektu – znacznik może być umieszczony w obiekcie (w przypadku książek etykieta RFID jest wklejona wewnątrz książki i nie trzeba jej otwierać, aby etykietę odczytać lub zapisać);
- odczyt z odległości kilku metrów;
- zapis większej ilości danych niż za pomocą zwykłych kodów kreskowych, a także możliwość wielokrotnego zapisywania i dopisywania informacji do nośnika danych.

Obecnie obowiązującymi standardami częstotliwości w RFID są: HF (*high frequency*) i UHF (*ultra high frequency*). Niezależnie od standardów zasada działania zawsze jest taka sama. Technologia RFID wykorzystująca ultrawysokie częstotliwości (UHF) pozwala na niewątpliwie szybszy przesył danych, dzięki czemu nadajnik dużo szybciej komunikuje się z odbiornikami. Jednocześnie umożliwia transmisję danych na większe odległości. Głównym atutem systemów RFID w bibliotekach jest możliwość jednoczesnego zastąpienia kodów kreskowych służących do identyfikacji zbiorów oraz pasków magnetycznych chroniących zbiory przed kradzieżą⁵. Systemy RFID są sukcesywnie wdrażane w największych bibliotekach na świecie, także w Polsce. Wykorzystuje się je w celu zminimalizowania kradzieży materiałów bibliotecznych, bardziej efektywnego monitorowania materiałów w bibliotece, a także łatwiejszej i szybszej niż tradycyjna inwentaryzacji. Pomagają również ograniczyć czas poświęcony przez pracowników biblioteki na skanowanie kodów.

⁵ Zob. K. Żmigrodzka, *Zastosowanie technologii RFID w bibliotekach – nowe rozwiązania*, w: *Dolnośląskie Centrum Informacji Naukowej i Ekonomicznej – biblioteka otwarta*, red. taż, Wrocław 2011, s. 124-128; B. Gładysz, P. Wiśniewski, *RFID UHF i HF w bibliotekach*, „Biblioteka i Edukacja”, 7 (2015), s. 1-16, www.bg.up.krakow.pl/newbie/index.php/bie/article/view/111/112, 11.10.2019.

1. Zabezpieczenie zbiorów w technologii RFID w Bibliotece Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

Zastosowanie nowej technologii w standardzie UHF Gen 2 w Bibliotece UPJPII zapewnia wysoką skuteczność odczytu zbiorów. Jednym z głównych elementów systemu jest funkcja zabezpieczenia antykradzieżowego. System zgłasza alarm w przypadku próby nieuprawnionego wyniesienia danej pozycji, podając jednocześnie jej dane. Pozwala to na szybką identyfikację oraz zwiększa poziom bezpieczeństwa. System został zbudowany na bazie urządzenia firmy Intermec i etykiety firmy UPM Raflatac – czołowych producentów rozwiązań w standardzie UHF Gen 2⁶.

Należy tutaj zaznaczyć, że Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie jako pierwsza w Polsce zdecydowała się na zakup systemu zabezpieczenia zbiorów w technologii ultrawysokich częstotliwości. Niniejszy artykuł przedstawia ośmioletnie doświadczenia biblioteki w stosowaniu systemu RFID.

Wdrożeniem i dostarczeniem systemu zarządzania oraz identyfikacji zbiorów bibliotecznych zajęła się Firma SKK – Systemy Kodów Kreskowych SA z Krakowa. Firma ta należy do wiodących na polskim rynku integratorów wdrażających systemy informatyczne, które wykorzystują automatyczną identyfikację, automatyczne znakowanie, kody kreskowe, RFID oraz technologie głosowe⁷. System RFID obejmuje następujące procesy:

- programowanie etykiet RFID zarówno dla nowo wprowadzonych, jak i już istniejących zbiorów;
- zmiana statusu etykiet podczas procesu rejestracji wypożyczeń i zwrotów oraz wspomaganie procesu wprowadzania danych do systemu bibliotecznego;
- monitorowanie i raportowanie przejścia przez tzw. bramkę, czyli wyjścia z biblioteki ze zbiorami bibliotecznymi;
- inwentaryzacja, tzw. skontrum, zbiorów bibliotecznych bezpośrednio na regałach;

⁶ Zob. np. *RFID w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Papieskiego im. Jana Pawła II*, eurologistics.pl/newsy/rfid-w-bibliotece-glownej-universytetu-papieskiego-im-jana-pawla-ii/; *RFID w bibliotece*, www.controlengineering.pl/rfid-w-bibliotece/, 11.10.2019.

⁷ *Informacja o Firmie SKK*, www.skk.com.pl, 11.10.2019.

- poszukiwanie wybranych pozycji na regałach bibliotecznych;
- kontrola poprawności położenia zbiorów na regałach bibliotecznych.

Dodatkowym elementem systemu jest dedykowane oprogramowanie dostarczone przez firmę SKK.

Wdrożony w Bibliotece UPJPII system RFID składa się z czterech podstawowych elementów: identyfikatorów, czytników, bramek zabezpieczających przy wyjściu wyposażonych w anteny nadawczo-odbiorcze oraz dedykowanego oprogramowania komunikacyjnego i użytkowego. Identyfikator, czyli nośnik danych, jest określany najczęściej jako tag lub znacznik, choć czasem można się spotkać także z określeniem „transponder”. W przypadku Biblioteki UPJPII zastosowano identyfikatory w postaci etykiet samoprzylepnych, tzw. *smart labels* lub po prostu etykiet RFID. Wykorzystywane są czytniki stacjonarne i ręczne (przenośne), których oprogramowanie składa się z dwóch warstw: komunikacyjnej i użytkowej. Oprogramowanie komunikacyjne odpowiada za fizyczną stronę transmisji, natomiast oprogramowanie użytkowe to już odpowiednia aplikacja o określonej logice, odpowiadająca za wymianę, gromadzenie i przetwarzanie danych, pracująca na czytniku, a po części na pełniącym funkcję serwera komputerze współpracującym z czytnikiem.

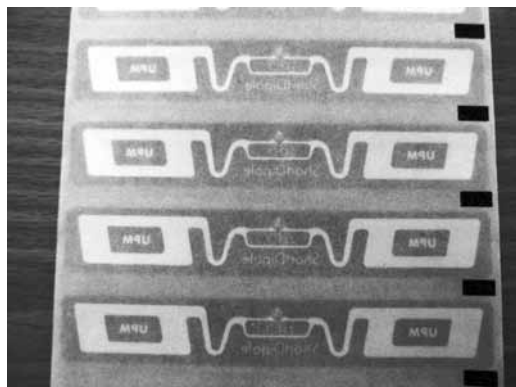
1.1. Elementy i procesy systemu zabezpieczeń zbiorów w technologii RFID w Bibliotece UPJPII

W skład zintegrowanego systemu wypożyczania, kontroli zbiorów i zabezpieczenia ich przed kradzieżą wchodzi: znaczniki RFID w postaci etykiet samoprzylepnych, bramki kontrolne, czytniki RFID, przenośne urządzenia RFID, etykiety do znakowania lokalizacji (półek), serwer bazy danych oraz aplikacje powiązane z używanym systemem bibliotecznym (w przypadku Biblioteki UPJPII jest to VTLS/Virtua). System ma możliwość rozbudowy o stanowisko samodzielnego wypożyczenia i zwrotów oraz wrzutnię do zwrotów.

a. Znaczniki RFID

Etykiety RFID są podstawowym elementem systemu i służą do identyfikacji zbiorów bibliotecznych. Składają się one z układu scalonego (chipa) z pamięcią mikroprocesorową i anteny nadawczo-

-odbiorczej. Każda pozycja (książka, czasopismo) ma swoją etykietę RFID, która jest wklejona wewnątrz. Jest to etykieta pasywna, zasilana w procesie komunikowania się przez czytnik RFID, wyposażona w antenę umożliwiającą komunikowanie się z czytnikiem oraz przesyłanie danych zawartych w chipie za pomocą fal radiowych. Etykiety pasywne, czyli pozbawione własnego źródła energii, są mniejsze i mają dłuższą żywotność (10 lat gwarancji). Są to etykiety R/W (*read/write*) pozwalające na wielokrotne zmiany zapisu za pomocą czytnika. Za pośrednictwem fal radiowych na etykietę nanosi się informacje o dokumencie pobierane z rekordu egzemplarza. W chipie zapisuje się: status (osiem możliwych wartości) i kod kreskowy dokumentu (dziesięć cyfr), jego sygnaturę (kod) lokalizacji o odpowiedniej strukturze oraz początek tytułu (minimum dziesięć znaków) (fot. 1).

Fot. 1. Etykiety RFID

b. Bramki kontrolne (bramki RFID)

Celem bramki RFID jest ochrona przed nieuprawnionym wyniesieniem danej pozycji, która nie została zarejestrowana jako wypożyczona. System natychmiast weryfikuje informacje z etykiety RFID i przekazuje je do systemu, kiedy użytkownik

opuszcza strefę wolnego dostępu z daną pozycją. Status książki lub czasopisma jest zapisany w etykiecie i dzięki temu system jest w stanie rozróżnić, czy dany egzemplarz został wypożyczony przez czytelnika, czy jest to książka lub czasopismo, które nadal pozostaje na koncie biblioteki. Bramka RFID wykorzystuje dedykowaną aplikację Bramka RFID, która jest przeznaczona do monitorowania książek przenoszonych przez bramki w budynku biblioteki. Po zalogowaniu operator ma dostępny widok zawierający następujące zakładki: lista etykiet radiowych, raporty, administracja (zakładka widoczna tylko dla operatora z uprawnieniami administratora). W przypadku próby

nieuprawnionego wyniesienia publikacji system alarmuje obsługę biblioteki (odpowiednim kolorem i sygnałem dźwiękowym), a jednocześnie bramka zamyka się, blokując przejście. Aplikacja monitorująca na ekranie komputera wyświetla informacje o wynoszonych pozycjach: kod publikacji, jej tytuł i nazwę autora. Bramka jest wyposażona w cztery anteny oraz czytnik RFID. Dzięki funkcji raportowania pracownik biblioteki może przeglądać listę pozycji, które pojawiły się w zasięgu bramki wraz z informacją o ich kodzie, tytule i autorze. W przypadku awarii komputera obsługującego aplikację bramka nadal realizuje swoje zadanie, zamykając dostęp do wyjścia, jednak już bez informacji o wynoszonej pozycji (fot. 2).

Na liście etykiet radiowych (rys. 1) rejestrowane są wszystkie pozycje z etykietami radiowymi przenoszone przez bramkę. Na ekranie są wyświetlane o nich następujące informacje: kod, sygnatura, tytuł, autor, data i godzina rejestracji na bramce, status („OK” – można przenosić przez bramkę, „Na stanie” – wynoszenie jest niedozwolone). W zależności od statusu pozycja na liście będzie oznaczona na biało (dozwolone wynoszenie) lub na czerwono (alarm – wynoszenie zabronione).

Fot. 2. Bramka RFID

Ponadto pozycja może być zaznaczona kolorem żółtym, co oznacza zamknięcie alarmu przez operatora. Na dolnym pasku jest wyświetlana informacja o liczbie zarejestrowanych alarmów. Operator może zamknąć alarm poprzez wciśnięcie przycisku „Zamknij alert”, a następnie podanie swojego loginu i hasła. Dodatkowo ma on możliwość otwierania bramki wyjścia. Zarejestrowanie alarmu powoduje automatyczne zamknięcie bramki. Okno listy etykiet wyświetla do kilkudziesięciu ostatnio zarejestrowanych pozycji. Informacje o zbiorach, które nie są wyświetlane w oknie aplikacji, dostępne są tylko w zakładce *Raporty*.

Lista etykiet radiowych - SPIS DZIAŁU KFI 5.22.3.11

Identyfikator	Tytuł	Wydawca	Data	Status	Akcja
1060209253	Franciszek (papież ; 1936-)	NB 3.7.1.4/06	2014-10-09 13:24:04	OK	Czyt...
1060209253	Wymagania i o wychowaniu dzieci/José María Bergoglio papież Franciszek ; El. Lidia Włona	TI 8.11.1.7/8	2014-10-09 13:28:36	OK	Czyt...
1060209253	Misterium małżeństwa / sakrament małżeństwa jako symbol przymierza Boga z ludźmi / Jerzy Grzesiowski	GI 3.1.1.4/7-2	2014-10-09 13:28:36	NA STANIE	Czyt...
1061004436	Mały słownik włosko-polski, polsko-włoski / [red. Małgorzata Pachuska, Agnieszka Płodowska]	GI 3.1.1.4/7-2	2014-10-09 13:28:36	NA STANIE	Czyt...
1060111325	Mały słownik włosko-polski, polsko-włoski / [red. Małgorzata Pachuska, Agnieszka Płodowska]	GI 3.1.1.4/7-1	2014-10-09 13:28:36	NA STANIE	Czyt...
1060209126	Jan Paweł II (papież ; 1920-2005). Adhortacja apostolska "Racemuris ostendit" Ojca Świętego Jana Pawła II o świętym Józefie i jego posłannictwie w życiu Chrystusa i Kościoła	JP 5.1.2.2/17:5	2014-10-09 13:28:36	OK	Czyt...
1061004436	Mały słownik włosko-polski, polsko-włoski / [red. Małgorzata Pachuska, Agnieszka Płodowska]	GI 3.1.1.4/7-2	2014-10-09 13:28:36	NA STANIE	Czyt...
1060209126	Jan Paweł II (papież ; 1920-2005). Adhortacja apostolska "Racemuris ostendit" Ojca Świętego Jana Pawła II o świętym Józefie i jego posłannictwie w życiu Chrystusa i Kościoła	JP 5.1.2.2/17:5	2014-10-09 13:28:36	OK	Czyt...
1060111325	Mały słownik włosko-polski, polsko-włoski / [red. Małgorzata Pachuska, Agnieszka Płodowska]	GI 3.1.1.4/7-1	2014-10-09 13:28:36	NA STANIE	Czyt...
1060209126	Jan Paweł II (papież ; 1920-2005). Adhortacja apostolska "Racemuris ostendit" Ojca Świętego Jana Pawła II o świętym Józefie i jego posłannictwie w życiu Chrystusa i Kościoła	JP 5.1.2.2/17:5	2014-10-09 13:27:04	OK	Czyt...
1060111325	Mały słownik włosko-polski, polsko-włoski / [red. Małgorzata Pachuska, Agnieszka Płodowska]	GI 3.1.1.4/7-1	2014-10-09 13:27:04	NA STANIE	Czyt...

UWAGA! Proba wyeksportowania nie wypoczytych książek!
Liczba alarmów: 1

Otwórz bramkę Zamknij alarm

Rys. 1. Lista etykiet radiowych

W przypadku braku połączenia z czytnikiem RFID wyświetla się komunikat o braku komunikacji i aplikacja automatycznie podejmuje próbę połączenia. W sytuacji braku połączenia z czytnikiem i jednoczesnym zarejestrowaniu alarmów, po ponownym połączeniu do aplikacji zostają przesłane informacje o liczbie zarejestrowanych alarmów. Szczegółowa informacja o pozycjach zarejestrowanych jako alarmy jest dostępna w raportach (rys. 2).

Pracownik biblioteki ma dostęp do wcześniej zdefiniowanych raportów. Możliwe jest także określenie zakresu wyświetlonych informacji, np. zakres daty, numer bramki. Raport ruchu bramki można wyeksportować do formatu PDF.

c. Stacjonarne czytniki RFID

Ze stacjonarnego czytnika RFID korzysta się na stanowisku do rejestrowania procesu wypożyczeń i zwrotów. Składa się ono z anteny RFID, czytnika RFID i aplikacji na komputer PC. Dzięki czytnikowi RFID i antenie wbudowanej w blat możliwe jest wprowadzanie danych do systemu bibliotecznego (poprzez aplikację Virtua Connector), zmiana statusu na etykiecie RFID oraz kodowanie etykiet. Stanowisko do kodowania etykiet zapewnia prawidłowy odczyt i zapis etykiet umieszczonych wewnątrz książki. System jest

Reporty - SKK Bramka RFID v:2.0.3.0

Lista etykiet RFID Raporty Administracja

Raporty

Numer bramki: Wszystkie Data od: 2014-10-09 Data do: 2014-10-09

Wypozyczona: True False NULL Data do: 2014-10-09

Typ: True False NULL

Data: 2014-10-09 13:47:01 Strona 2 z 6

Raport ruchu bramki

Data	Kod	Numer bramki	Sygnatura	Typ	Wypoż.	Kontroler
2014-10-09 09:32	1060041457	1	T1.7.9.2.10.149	Na miejscu	Tak	admin admin [admin]
2014-10-09 09:32	1060041457	1	T1.7.9.2.10.149	Na miejscu	Tak	admin admin [admin]
2014-10-09 09:32	1060020456	1	T1.7.9.2.10.125	Na miejscu	Nie	admin admin [admin]
2014-10-09 09:32	1060020456	1	T1.7.9.2.10.125	Na miejscu	Nie	admin admin [admin]
2014-10-09 09:32	1060040741	1	T1.7.5.2.3.3	Na miejscu	Tak	admin admin [admin]
2014-10-09 09:32	1060040741	1	T1.7.5.2.3.3	Na miejscu	Tak	admin admin [admin]
2014-10-09 09:32	1060042177	1	T1.4.5.1.2.143	Na miejscu	Tak	admin admin [admin]
2014-10-09 09:32	1060042177	1	T1.4.5.1.2.143	Na miejscu	Tak	admin admin [admin]
2014-10-09 09:32	1060030396	1	T1.7.5.2.3.146	Na miejscu	Tak	admin admin [admin]
2014-10-09 09:32	1060030396	1	T1.7.5.2.3.146	Na miejscu	Tak	admin admin [admin]
2014-10-09 09:32	1060041457	1	T1.7.9.2.10.149	Na miejscu	Tak	admin admin [admin]
2014-10-09 09:32	1060041457	1	T1.7.9.2.10.149	Na miejscu	Tak	admin admin [admin]
2014-10-09 09:32	1060040741	1	T1.7.5.2.3.3	Na miejscu	Tak	admin admin [admin]
2014-10-09 09:32	1060040741	1	T1.7.5.2.3.3	Na miejscu	Tak	admin admin [admin]
2014-10-09 09:32	1060020456	1	T1.7.9.2.10.125	Na miejscu	Nie	admin admin [admin]
2014-10-09 09:32	1060020456	1	T1.7.9.2.10.125	Na miejscu	Nie	admin admin [admin]
2014-10-09 09:32	1060020170	1	T1.7.9.2.10.117	Na miejscu	Nie	admin admin [admin]
2014-10-09 09:32	1060020170	1	T1.7.9.2.10.117	Na miejscu	Nie	admin admin [admin]

Rys. 2. Raporty

przygotowany do współpracy z komputerem PC oraz istniejącym oprogramowaniem bibliotecznym. Stanowisko jest obsługiwane przez pracowników biblioteki. Wypożyczane lub zwracane pozycje są umieszczane na stanowisku z wbudowaną anteną RFID. Na ekranie komputera pracownik widzi listę zidentyfikowanych egzemplarzy, po czym dane są wprowadzane automatycznie do modułu wypożyczeń używanego systemu bibliotecznego, na konto czytelnika. Po wprowadzeniu danych do systemu status książek w etykietach RFID ulega zmianie, a potwierdzeniem tej operacji jest ich lista z odpowiednim odwzorowaniem graficznym pozycji, których status uległ zmianie (zostały wypożyczone lub zwrócone), co oznacza koniec procesu i zgodę na zdjęcie książek ze stanowiska. Zmiana statusu poprzez czytnik RFID odbywa się na podstawie informacji pobranej z bazy danych systemu Virtua. Możliwy jest odczyt wielu etykiet jednocześnie (fot. 5). Maksymalny zasięg odczytu wynosi 40 cm.

Fot. 3. Czytnik RFID z anteną podbłatową wraz z miejscem przygotowanym na położenie książek

Z czytnikami stacjonarnymi RFID są powiązane dwie dedykowane aplikacje, które w pełni współpracują z systemem bibliotecznym stosowanym w Bibliotece UPJPII. Pierwsza to aplikacja do programowania etykiet, natomiast druga obsługuje wypożyczenia i zwroty książek (Virtua Connector). Aplikacja do programowania etykiet

umożliwia programowanie etykiet RFID dla poszczególnych książek i czasopism, pobierając dane z systemu Virtua, w którym katalogowane są zbiory biblieczne. W przypadku książek informacje są bardziej szczegółowe, gdyż zostają pobrane z rekordu egzemplarza danej pozycji. Natomiast w przypadku programowania czasopism informacje zapisywane do etykiet są zawsze jednakowe, gdyż obecnie jeszcze nie wszystkie mają swoje rekordy egzemplarza.

Aplikacja ta jest uruchamiana na komputerze stacjonarnym i wymaga nawiązania połączenia sieciowego z czytnikiem RFID oraz z funkcjonującym systemem bibliotecznym Virtua. W momencie uruchomienia aplikacja sprawdza poprawność tego połączenia i pojawia się odpowiedni komunikat. Po uruchomieniu aplikacji wyświetla się ekran główny programu przedstawiony na rysunku 3. Ekran główny aplikacji zawiera następujące pola: *Czytnik* (wyświetlony jest numer oraz opis czytnika RFID, do którego jest podłączona aplikacja zgodnie ze zdefiniowaną konfiguracją); *Wprowadź kod książki do zaprogramowania* (jest to pole, do którego należy wprowadzić z klawiatury komputera lub poprzez odczyt kodu kreskowego numer egzemplarza do zaprogramowania); *Zaprogramuj czasopismo* (zaznaczenie tego pola umożliwia zaprogramowanie etykiet dla czasopism, dane do programowania wypełnia aplikacja, nie są one pobierane z systemu Virtua); *Do wypożyczeń; Sygnatura* (wyświetla

SKK Programowanie Etyki (Biblioteka) v:1.0.3.0

Czytnik: Czytnik 1

Czytnik na stanowisku wypożyczalni

Wprowadź kod książki do zaprogramowania ☐ Zaprogramuj czasopismo ☐ Do wypożyczeń ☐

1060287159

Sygnatura: N6.3.1.3./28-1

Autor: Pilch, Tadeusz (1939-)

Tytuł: Zasady badań pedagogicznych : strategie ilościowe i jakościowe / Tadeusz Pilch,

Można wypożyczać: ☒ Wypożyczona: ☐ Zagubiona: ☐

ZAPISZ

Automatyczne programowanie ☒

Zakończ pracę

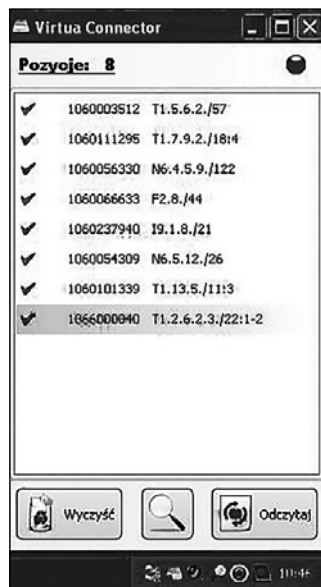
Rys. 3. Ekran główny aplikacji programowania etykiet RFID

się sygnatura książki, dane pobierane są z systemu Virtua); *Autor* (wyświetla się autor książki, dane pobierane są z systemu Virtua); *Tytuł* (dane pobierane są z systemu Virtua); status *Można wypożyczać* (wyświetla się status egzemplarza w systemie Virtua, jest możliwe wypożyczenie książki na zewnątrz); status *Wypożyczona* (wyświetla się status egzemplarza w systemie Virtua, książka jest wypożyczona na zewnątrz); status *Zagubiona* (wyświetla się status egzemplarza w systemie Virtua, książka jest poszukiwana); *Zapisz* (przycisk uruchamiający programowanie etykiety radiowej zgodnie z danymi egzemplarza pobranymi z systemu Virtua); *Automatyczne programowanie* (zaznaczenie tej opcji powoduje automatyczne uruchomienie zapisu po odczytaniu kodu kreskowego egzemplarza, nie ma potrzeby za każdym razem wybierania przycisku *Zapisz*); *Zakończ pracę*.

W celu zaprogramowania etykiety radiowej należy położyć dany egzemplarz na stanowisku programowania (w zasięgu anteny czytnika RFID). Po wprowadzeniu jego kodu kreskowego (ręcznie lub za pomocą czytnika) aplikacja automatycznie pobiera dane o nim z systemu Virtua. Jednorazowo można programować tylko jedną pozycję. Podczas procesu programowania w pobliżu stanowiska programowania nie powinny znajdować się inne egzemplarze z etykietami radio-

wymi. Zaprogramowanie etykiety następuje po naciśnięciu przycisku *Zapisz*. Możliwe jest także automatyczne programowanie etykiety po odczycie danych o książce, co przyspiesza pracę. Poprawny zapis jest sygnalizowany odpowiednim komunikatem na ekranie.

Aplikacja Virtua Connector służy do automatycznego odczytu i rejestracji książek w stosowanym systemie bibliotecznym Virtua. Aplikacja obsługuje operacje wypożyczeń i zwrotów książek.

Rys. 4. Okno aplikacji Virtua Connector

Pracownik wypożyczalni umieszcza wybrane pozycje na czytniku, po wciśnięciu przycisku *Odczytaj* otrzymuje listę książek, które zostały umieszczone na antenie czytnika RFID (oznaczone miejsce położenia książek). Po odczytaniu danych Virtua Connector automatycznie wprowadza książki do uruchomionego klienta aplikacji. Wszystkie pozycje dostępne na liście po wprowadzeniu do Virtua Connector zmieniają kolor na zielony, który potwierdza nadanie poprawnego statusu na etykiecie (rys. 4). Wówczas czytnik może przejść z nimi przez bramkę RFID, zabrać wypożyczone książki i opuścić bibliotekę. Dodatkowo wciśnięcie ikony lupy podaje szczegółowe informacje dotyczące odczytywanej książki. Dzięki etykietom RFID nie ma konieczności bezpośredniego skanowania etykiet, jak odbywa się to w przypadku kodów kreskowych, oraz dezaktywowania książek, tak jak się to odbywa w przypadku standardowych systemów zabezpieczających (system automatycznie przydziela książce status „wypożyczona”).

d. Etykiety do znakowania półek

Są one naklejane na zewnętrznej ścianie frontowej poszczególnych półek regałów i służą do oznakowania półek. Na etykietach jest drukowany kod lokalizacji (półek) w postaci czytelnej wzrokowo i w postaci kodu kreskowego 2D. Etykiety klejone na półki

regałów ułatwiają procesy inwentaryzacji, poszukiwania pozycji i kontroli poprawności ich położenia, które są realizowane za pomocą urządzeń przenośnych RFID (fot. 4).

e. Przenośne urządzenia RFID

Przenośne urządzenie RFID z odpowiednim oprogramowaniem zapewnia możliwość kodowania etykiet RFID, przeprowadzania inwentaryzacji oraz usprawniania procesów poszukiwania i kontroli poprawności położenia zbiorów, współpracuje z system bibliotecznym (fot. 5).

Urządzenie to składa się z przenośnego komputera mobilnego wyposażonego w zintegrowany czytnik kodów kreskowych i czytnik RFID, który jest w sposób stabilny podpięty na stałe do komputera przenośnego. Pracownik może obsługiwać cały zestaw jedną ręką. Istnieje również możli-

wość wypięcia i pracy w taki sposób, że w jednej ręce pracownik biblioteki będzie trzymał komputer przenośny, a w drugiej czytnik RFID. Czytnik RFID zapewnia komunikację z przenośnym komputerem za pomocą łącza Bluetooth, co umożliwia również przeprowadzanie inwentaryzacji i kontroli zbiorów. Przenośne urządzenie do połączenia z bazą danych Virtua wykorzystuje sieć bezprzewodową. Praca z urządzeniem jest łatwa m.in. dzięki ekranowi do-

Fot. 4. Przykładowa etykieta półki

Fot. 5. Przenośne urządzenie RFID

Rys. 5. Obraz z terminala – ustawienia aplikacji w czytniku mobilnym RFID

tykowemu i klawiaturze pozwalającej na łatwe wprowadzanie numeru sygnatury lub oznaczenia działu wybranej pozycji oraz dzięki dźwiękowym i świetlnym powiadomieniom. Urządzenie pracuje na zasilaniu zestawem akumulatorów: jeden zasila komputer mobilny, drugi czytnik RFID. W komplecie znajdują się także doki komunikacyjne, które umożliwiają ładowanie oraz komunikację pomiędzy urządzeniem mobilnym a komputerem PC. Zakres działania urządzenia zależy od regulacji siły czy też mocy odczytu (rys. 5).

2. Kontrola zbiorów w wolnym dostępie

Zabezpieczenie zbiorów przed kradzieżą oraz automatyczne wypożyczania i zwroty nie są jedyną korzyścią wynikającą ze współpracy systemu RFID z funkcjonującym już systemem bibliotecznym. Duże znaczenie dla bibliotekarzy ma także możliwość kontrolowania zbiorów w wolnym dostępie i prowadzenie szybkiej inwentaryzacji.

Podstawową zaletą magazynu otwartego jest bezpośredni i osobisty kontakt czytelnika z książkami i czasopismami ustawionymi dziedzinowo, a przez to skrócenie drogi do nich. Sięga on sam na półki po potrzebne materiały, co umożliwia mu bezpośrednią weryfikację źródeł. Jest to ważne zwłaszcza wtedy, gdy jego poszukiwania są nieskonkretyzowane. Czytelnik korzysta ze zbiorów na miejscu lub wypożycza je do domu. W wyniku udostępniania pośredniego część zbiorów jest eliminowana z obiegu, ponieważ użytkownicy nie zawsze potrafią dotrzeć do informacji o nich. Wolny dostęp umożliwia wykorzystanie większej części zbiorów, a co za tym idzie – większa ich część jest wyjmowana z półek i nie zawsze trafia na swoje miejsce. Samodzielne korzystanie ze zbiorów przez czytelników przyczynia się do częstego przestawiania książek i wymaga ciągłego porządkowania księgozbioru oraz kontrolowania, czy książki znajdują się na

odpowiednich półkach. Czytelnicy powinni odkładać wykorzystane materiały na wyznaczone do tego celu miejsce. W przypadku Biblioteki UPJPII są to wózki stojące przy poszczególnych działach, ale nie zawsze jest to przez nich respektowane. Czasem użytkownicy biblioteki samodzielnie korzystający ze zbiorów w wolnym dostępie nieświadomie mogą powodować zaburzenia w poprawnej kolejności książek na półkach poprzez wkładanie ich w niewłaściwym miejscu. Zdarza się, że czytelnicy ukrywają dane książki, tak aby inni użytkownicy nie mogli jej znaleźć, i nie zawsze pozycje te zwracają we właściwe miejsce w późniejszym czasie. Również pracownikom biblioteki może zdarzyć się niewłaściwe włączanie materiałów wykorzystanych już przez czytelników.

Nieprawidłowe ustawienie zbiorów na półkach sprawia, że są one niedostępne dla poszukujących ich czytelników. Utrzymanie porządku w działach i poprawności ułożenia na półkach jest działaniem żmudnym, pracochłonnym i wymaga permanentnej kontroli. Czasami przypomina to syzyfową pracę, ponieważ mimo zaprowadzenia porządku na nowo pojawiają się jakieś nieprawidłowości. Przyczyną tego jest ciągły ruch zbiorów w wolnym dostępie i w związku z tym wymagają one stałej czujności pracowników biblioteki i ciągłego porządkowania. W Bibliotece UPJPII dużym wsparciem dla bibliotekarzy jest przenośne urządzenie RFID z odpowiednim oprogramowaniem, o którym była już mowa wyżej. Dzięki temu dedykowanemu oprogramowaniu (dostosowanemu do potrzeb Biblioteki UPJPII, kompatybilnemu z używanym systemem bibliotecznym) możliwe są następujące funkcje: kodowanie etykiet RFID, informacja o etykietach, kontrola poprawności ułożenia zbiorów, poszukiwanie wybranej pozycji z listy w trakcie przeprowadzania procesu inwentaryzacji i jako osobna funkcja inwentaryzacja (skontrum) (rys. 6).

Podczas używania mobilnego urządzenia RFID należy tak operować czytnikiem, aby nie wykraczać poza wysokość książek. Szybkość przesuwania czytnika względem książek powinna wynosić nie więcej

Rys. 6. Obraz z terminala – menu główne

niż kilka – kilkanaście centymetrów na sekundę. Uruchomienie skanowania odbywa się za pomocą przycisku znajdującego się na ręczce czytnika RFID (operacja skanowania kodów i odczytu etykiet RFID). Zalecane jest wysunięcie pierwszej książki lub kilku książek stojących blisko bocznej ściany metalowego regału, aby w trakcie sczytywania uniknąć odbicia sygnału od metalu, co może spowodować zaburzenie w kolejności odczytu. Można temu zaradzić właśnie przez wysunięcie kilku pierwszych książek z półki podczas odczytu. W przypadku etykiet znajdujących się w cienkich książkach, które ze sobą sąsiadują, należy je skanować dłużej i również zaleca się ich lekkie wysunięcie. W przypadku wolnych przestrzeni może się zdarzyć zjawisko czytania etykiet z książek znajdujących się na tylnej półce, ale oprogramowanie w urządzeniu przenośnym umożliwia wychwycenie takiego nadmiarowego odczytu.

a. Programowanie etykiet

W Bibliotece UPJPII programowanie etykiet odbywa się w większości przypadków na komputerze stacjonarnym, o czym była już mowa. Jednak w niektórych przypadkach jest możliwe programowanie etykiety książki lub czasopisma (po wcześniejszym wybraniu odpowiedniej ikonki) za pomocą przenośnego urządzenia RFID. W przypadku książek wymaga to pobrania danych z funkcjonującego systemu bibliotecznego i polega na odczycie kodu kreskowego. W przypadku czasopism programuje się na etykiecie stałą wartość. Jak już wyżej wspomniano, informacje dla czasopism są mniej szczegółowe niż dla książek, dla których dane pobiera się z rekordu egzemplarza. Po zaprogramowaniu książki lub czasopisma pojawia się informacja o dostępności na półce (lokalizacja) oraz czy dana pozycja może być wypożyczona (czerwona kropka – nie, zielona kropka – tak). W przypadku niewykrycia etykiety lub wykrycia więcej niż jednej na ekranie pojawia się odpowiedni komunikat i sygnał dźwiękowy. Wówczas należy proces powtórzyć. Jeśli etykieta była już zaprogramowana, pojawia się komunikat informujący o próbie nadpisania danych. Należy pamiętać o tym, aby w trakcie dokonywania zapisu w zasięgu czytnika znajdowała się tylko jedna etykieta RFID. Ta funkcja mobilnego urządzenia jest szczególnie przydatna

w programowaniu publikacji o dużych formatach (np. czasopism) lub innych pozycji, które stoją już na półce, ale z różnych powodów wymagają ponownego programowania etykiety. Wówczas nie trzeba ich przenosić do stacjonarnego czytnika, lecz można dokonać programowania na miejscu ich przechowywania (rys. 7).

Rys. 7. Obraz z terminala – menu programowania książek i czasopism

b. Informacja o etykiecie

Operacja ta pozwala na odczyt danych zapisanych na etykiecie. Po zeskanowaniu etykiety danej pozycji ze zbioru (wciśnięcie przycisku na uchwycie pistoletowym) wyświetlane są następujące dane: kod kreskowy (barkod), sygnatura, tytuł (dziesięć pierwszych znaków), status dostępności („w bibliotece” albo „wypożyczona”), status możliwości wypożyczenia („do wypożyczenia” albo „tylko udostępniane na miejscu”). Podczas odczytu w zasięgu czytnika może znajdować się tylko jedna etykieta RFID. Funkcja ta ułatwia identyfikację zbiorów na miejscu ich przechowywania, bez konieczności przenoszenia do czytnika stacjonarnego (rys. 8).

Rys. 8. Obraz z terminala – informacja o etykiecie

c. Kontrola poprawności położenia

Polega na sprawdzeniu poprawności ułożenia (kolejności) książek na półce. Ze względu na siłę odczytu mobilne urządzenie czasem czytuje poszczególne pozycje nie w takiej kolejności, w jakiej stoją na półce, lecz o kilka wcześniej lub później. Jest to generalnie cecha technologii RFID i nie ma znaczenia, czy są to częstotliwości HF, czy UHF. W obu przypadkach nie da się uzyskać idealnej dokładności, chyba że dotyczy to dość grubych książek. W dedykowanym oprogramowaniu ustala się tolerancję przesunięcia, aby urządzenie zbyt często nie informowało, że kolejność ustawienia jest niepoprawna.

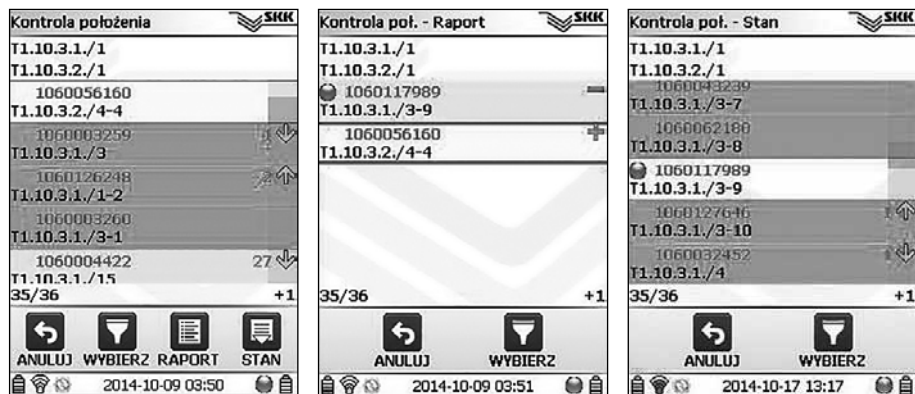
Rys. 9. Obraz z terminala – kontrola

Przed rozpoczęciem kontroli na danej półce należy pobrać dane z programu bibliotecznego dotyczące kontrolowanego działu lub poddziału, a następnie podać zakres kontroli (dwa pierwsze człony sygnatury i lokalizację). Kolejną czynnością jest zeskanowanie kodu kreskowego 2D z półki (określającego początek zbioru) i opcjonalnie drugiego kodu z następnej półki (określającego koniec zbioru) (rys. 9).

Skanowanie następuje w wyniku przesuwania czytnika wzdłuż rzędu książek ustawionych na półce w trybie ciągłym, po przyknięciu i przytrzymaniu przycisku wyzwalania. Urządzenie odczytuje etykiety RFID z książek i w przypadku gdy błąd położenia (rozrzut) jest równy lub większy niż ustalona wartość (parametr ustawiany w oprogramowaniu), na ekranie czytnika mobilnego pojawia się komunikat i rozlega się odpowiedni sygnał dźwiękowy. W trakcie wykonywania operacji kontroli odczytane pozycje są dodawane do listy w kolejności, w jakiej zostały sczytane, wraz z informacją po prawej stronie, o ile wcześniej lub później nastąpiło sczytanie danej pozycji w stosunku do poprzedniej. Poprawna kolejność sczytanych pozycji z danego zakresu kontroli, zgodna z używanym systemem bibliotecznym, jest dostępna w opcji *Stan*. Znaczenie kolorów na liście odczytanych pozycji i w opcji *Stan* jest następujące: zielony – odczytane pozycje, dla których odchylenie położenia jest mniejsze od odchy-

lenia zdefiniowanego w konfiguracji aplikacji; różowy – odczytane pozycje, dla których odchylenie położenia jest równe lub większe od odchylenia zdefiniowanego w konfiguracji aplikacji (podczas odczytu dodatkowo działa sygnalizacja dźwiękowa); żółty – odczytane pozycje, które stoją w kontrolowanym zakresie przez pomyłkę lub zostały odczytane z innego zakresu. Dodatkowo w opcji *Stan* pojawia się kolor biały – brakujące pozycje z różnego powodu (nieodczytane, zagubione lub wypożyczone, oznaczone dodatkowo czerwoną kropką). Nie zawsze sygnatury na różowym tle to nieprawidłowa kolejność książek na półce. Może to wystąpić również w wyniku zaburzenia w kolejności odczytu i dlatego tak ważne jest w tej funkcji prawidłowe trzymanie czytnika i tempo jego przesuwania wzdłuż książek.

Opcja *Raport* zawiera informacje o brakach (oznaczone czerwoną kreską) i pozycjach nadmiarowych (oznaczone zielonym plusem) w stosunku do zdefiniowanego zakresu kontroli. Należy fizycznie sprawdzić, jak wygląda to w rzeczywistości na półce, ponieważ brak jakiejś pozycji nie zawsze oznacza wypożyczenie. Może on być wynikiem pominięcia pozycji podczas odczytu (rys. 10).

Rys. 10. Obraz z terminala – wynik odczytu kontroli poprawności ułożenia zbiorów

Sprawdzanie poprawności ułożenia (kolejności) książek na półce daje tym lepszy wynik, im grubsza jest książka. Dla książek o grubości 2 cm można przy właściwym operowaniu czytnikiem osiągnąć wynik zgodny z rzeczywistą kolejnością (za wyjątkiem książek znaj-

dujących się blisko bocznych ścianek regału). Dzięki tej funkcji pracownicy zajmujący się kontrolą zbiorów w wolnym dostępie zostali zwolnieni od mechanicznego przeglądania książka po książce w celu sprawdzenia poprawność ich ustawienia.

d. Poszukiwanie pozycji

Funkcja ta służy do poszukiwania jednej lub kilku nieodnalezionych książek jednocześnie. Nie jest wymagane pobieranie danych z programu bibliotecznego, można też prowadzić poszukiwania we wszystkich działach. Po ręcznym wpisaniu barkodu poszukiwanej pozycji (w przypadku inwentaryzacji wybranie z listy) należy uruchomić proces wyszukiwania i przesuwać przenośne urządzenie RFID równomiernie wzdłuż grzbietów książek w niewielkiej odległości od półek (rys. 11).

Rys. 11. Obraz z terminala – poszukiwanie zaginionej pozycji

W trakcie odczytu odnalezione pozycje zostają zaznaczone kolorem zielonym i uruchamia się również sygnał dźwiękowy. Proces poszukiwania może być też częścią inwentaryzacji, z tym że w takim przypadku poszukiwanie jest ograniczone do listy pozycji w danej lokalizacji (półki), której kod kreskowy został wcześniej zeskanowany. W przypadku procesu samego poszukiwania książek nie ma takich ograniczeń. Możliwość odnajdywania zagubionych pozycji za pomocą przenośnego urządzenia RFID pozwala zaoszczędzić czas, jaki należałoby przeznaczyć na ręczne przeszukiwa-

nie półek. Jest to bardzo duże wsparcie dla osób pracujących przy wolnym dostępie.

e. Inwentaryzacja (skontrum)

Polega na czytaniu danych z etykiet książek na półkach i porównaniu ich z zawartością bazy stosowanego systemu bibliotecznego. Przeprowadza się ją przez równomierne przesuwanie przenośnego urządzenia RFID w niewielkiej odległości od półki. Dane z czytnika zostają porównane z danymi o wypożyczonych pozycjach znajdującymi się w bazie systemu bibliotecznego. Inwentaryzacja jest przeprowadzana bezdotykowo w czasie nieporównywalnie krótszym niż podczas skontrum przeprowadzanego tradycyjnie. Podobnie również na co dzień można sprawdzać właściwy układ książek na półce i na bieżąco weryfikować informacje o brakach. Przed przystąpieniem do inwentaryzacji należy najpierw pobrać dane z bazy systemu bibliotecznego dotyczące tej części księgozbioru, która będzie poddana kontroli. Najczęściej pobiera się dane dotyczące działu, a w jego obrębie dokonuje się kontroli poddział po poddziale (stan księgozbioru z danego poddziału w bazie biblioteki konfrontuje się ze stanem rzeczywistym na półkach w kontrolowanym poddziale). Kontrola najczęściej odbywa się w poddziałach, ponieważ łatwiej ją wykonać w mniejszych fragmentach zbiorów. Etapy postępowania przy kontroli w ramach inwentaryzacji (skontrum) są podobne jak w przypadku kontroli poprawności ułożenia pozycji na półce, lecz dostarczają innych informacji.

Po pobraniu danych z bazy systemu bibliotecznego należy podać zakres kontroli (dwa pierwsze człony sygnatury i lokalizację). Kolejną czynnością jest zeskanowanie kodu kreskowego 2D z półki (określającego początek zbioru) i opcjonalnie drugiego kodu z następnej półki (określającego koniec zbioru). Następnie przez przyciśnięcie i przytrzymanie przycisku wyzwalania w trybie ciągłym należy przesuwać czytnik wzdłuż rzędu książek ustawionych na półkach w danym poddziale, aż do momentu gdy zostanie on zwolniony po zakończeniu odczytu. Ponowne naciśnięcie nie resetuje już zebranych danych. Jak już wcześniej wspomniano przy okazji kontroli poprawności ułożenia książek na półce, odczyt nie zawsze następuje zgodnie z kolejnością na półce (czasem wcześniej zostają odczytane książki stojące dalej),

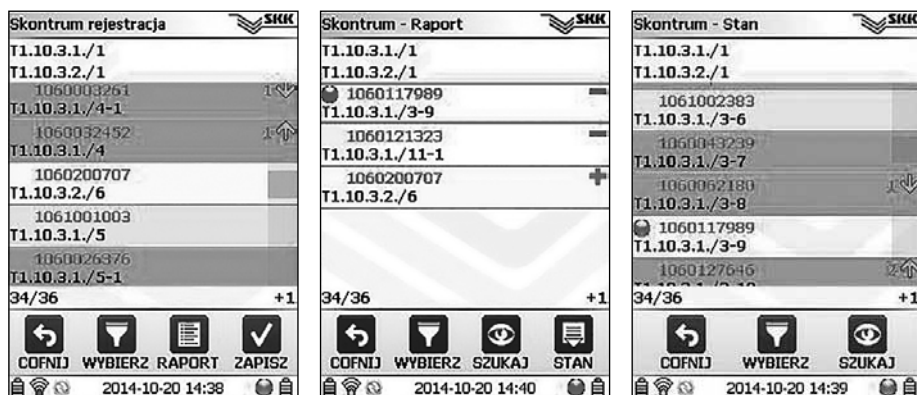
Rys. 12. Obraz z terminala – inwentaryzacja (skontrum)

jednak w przypadku inwentaryzacji nie ma to większego znaczenia (rys. 12).

Jeśli liczba książek czytanych znacznie różni się od stanu z bazy, można wówczas wracać do miejsc, w których dokonano wcześniej odczytu, w celu uzupełnienia listy, ponieważ urządzenie nie odczytuje już raz czytanych pozycji. Podczas odczytu przenośne urządzenie RFID informuje dźwiękiem o nieprawidłowościach, np. o dodatkowej pozycji w danym poddziale. Po dokonaniu odczytu otrzymuje się wykaz zarejestrowanych pozycji z kontrolowanego zakresu na zielonym, różowym

i żółtym tle, wraz z informacją po prawej stronie, o ile wcześniej lub później nastąpiło czytanie danej pozycji w stosunku do poprzedniej. Pozycje na tej liście wyświetlają się zgodnie z kolejnością odczytu. Pozycje w poprawnej kolejności zdefiniowanej w systemie bibliotecznym są dostępne w opcji *Stan*. Znaczenie kolorów w opcji *Rejestracja* i *Stan* jest następujące: różowy – odczytane pozycje udostępniane na miejscu; zielony – odczytane pozycje przeznaczone do wypożyczenia; żółty – odczytane pozycje z innego działu. Pozycje podświetlone na żółto wymagają sprawdzenia, czy stoją w kontrolowanym zakresie przez pomyłkę, czy też zostały czytane z innego działu. Podobnie jak w funkcji *Kontrola* ułożenia zbiorów, również tutaj w opcji *Stan* pojawia się kolor biały – pozycje z różnych powodów brakujące (nie-odczytane, zagubione lub wypożyczone, oznaczone dodatkowo czerwoną kropką) (rys. 13).

Pozycje na różowym tle należy fizycznie sprawdzić, czy są to książki z czerwonymi paskami na półce (tak w Bibliotece UPJPII oznacza się książki udostępniane tylko na miejscu). I odwrotnie, czy książki z czerwonymi paskami na półce są w wykazie na różowym tle (mogą mieć status „do wypożyczenia”, a są udostępniane na miejscu). W przypadku pozycji na zielonym tle należy sprawdzić, czy nie ma wśród nich pozycji mających w kontrolowanym zakresie czerwone paski informujące o udostępnianiu na miejscu. Jeśli obok widnieje czerwona kropka, oznacza to, że dana pozycja została wypożyczona.

Rys. 13. Obraz z terminala – inwentaryzacja (skontrum) – wynik odczytu

W opcji *Raport* znajduje się informacja o pozycjach nieznaleszonych w kontrolowanym zakresie (oznaczonych czerwoną kreską) i o pozycjach nadmiarowych (oznaczonych zielonym plusem) w stosunku do zdefiniowanego zakresu kontroli. Pozycje z kreską należy sprawdzić, czy rzeczywiście ich nie ma na półce. Może się zdarzyć, że będą na półce, ale nie zostały sczytane podczas odczytu, np. z powodu błędnie zakodowanej etykiety. W takim przypadku należy je ponownie zakodować, jeszcze raz sczytać i wtedy zostaną dopisane do listy. Czasami ponowne sczytanie nie jest możliwe, nawet jeśli pozycja należy do kontrolowanego zakresu, ponieważ mógł wcześniej nastąpić błąd przy zwrocie książek (zostały zbyt szybko zdjęte z czytnika stacjonarnego, zanim zakończono proces zapisu na etykiecie). Wówczas należy taką pozycję ponownie zakodować i sczytać. Można to zrobić za pomocą przenośnego urządzenia RFID, korzystając z opcji *Programowanie*, lub na czytniku stacjonarnym. Sygnatura ze znakiem plus oznacza, że jest to dodatkowa pozycja w kontrolowanym dziale (najczęściej jest to wynik odczytu przez urządzenie pozycji z działu po drugiej stronie regału – ustawiona zbyt duża siła odczytu na czytniku). Należy sprawdzić, czy rzeczywiście brak tej książki w tamtym poddziale, a jeśli tak, to odstawić tam nadczytaną książkę.

Funkcja skontrum pozwala na skrócenie czasu potrzebnego do przeprowadzenia inwentaryzacji, a tym samym skraca czas, w którym księgozbiór jest niedostępny dla czytelników. Ponadto w wy-

niku takiej kontroli można wychwycić nieprawidłowości powstałe wypożyczalni podczas zwrotów (książki zabrane zbyt szybko, zanim zakończył się proces zapisu na etykiecie) lub w opracowaniu (niezmieniony status).

3. Zalety i wady systemu

Technologia RFID automatyzuje i niewątpliwie ułatwia zarządzanie zbiorami bibliotecznymi oraz skutecznie zabezpiecza je przed kradzieżą. Do głównych zalet sytemu należy:

- jednoczesne zastąpienie kodów kreskowych identyfikujących zbiory i pasków magnetycznych chroniących zbiory przed kradzieżą;
- odczytywanie danych na odległość, nawet gdy tag (etykieta) nie jest widoczny;
- przechowywanie w tagach dużo więcej informacji niż w kodach kreskowych i etykietach i zajmowanie przy tym mniej miejsca (pojemność pamięci identyfikatora ma od kilkudziesięciu do kilku tysięcy bitów);
- możliwość wielokrotnego zapisu informacji w tagach, a także odczyt wielu tagów równocześnie;
- większa odporność na uszkodzenia tagów RFID;
- integracja z istniejącym systemem automatycznej identyfikacji (kody kreskowe);
- możliwość identyfikacji zbiorów (na etykiecie zostaje zapisana sygnatura, barkod, tytuł, status);
- zabezpieczenie księgozbioru (włączenie alarmu w przypadku próby przekroczenia bramki z książką o statusie „niewypożyczona” wraz z jej identyfikacją);
- usprawnienie procesu wypożyczeń i zwrotów wielu egzemplarzy książek jednocześnie (bez konieczności sekwencyjnego odczytywania kodów kreskowych);
- przeprowadzenie inwentaryzacji (skontrum) za pomocą czytnika mobilnego bez konieczności wyjmowania rejestrowanych książek z półek (przyspieszenie prac inwentaryzacyjnych to minimalizacja niewygody, jaką dla czytelników jest ograniczenie dostępu do części księgozbioru na czas prac inwentaryzacyjnych);

- odnajdywanie za pomocą czytnika mobilnego zagubionych pozycji umieszczonych w nieodpowiednich miejscach;
- możliwość kontroli poprawności ułożenia zbiorów za pomocą czytnika mobilnego.

Do wad systemu należy:

- ograniczenie działania etykiety przez niektóre substancje, np. metal (mogą one zakłócać lub niekorzystnie wpływać na transmisję radiową);
- nieodpowiednie ustawienie siły sygnału na czytnikach może spowodować błędy w odczycie zwrotów i wypożyczeń, w przypadku gdy książka znalazła się zbyt blisko czytnika w momencie wypożyczenia książki przez kogoś innego.

Podsumowanie

Wraz z rozwojem techniki pojawia się coraz więcej możliwości w zakresie usług bibliotecznych. W związku ze zmieniającą się rzeczywistością biblioteka musi stale nadążać za rosnącymi wymaganiami czytelników i starać się dostosować do ich potrzeb. Jej transformacja jest procesem nieuniknionym. Nowoczesne rozwiązania służą z jednej strony usprawnieniu pracy bibliotekarzy, z drugiej zaś ułatwiają czytelnikom dotarcie do potrzebnych materiałów umożliwiających poszerzenie wiedzy. Unowocześnienie i usprawnienie usług bibliotecznych przyciąga nowych czytelników, poprawia wizerunek samej biblioteki i jej relacje z użytkownikami. Jednym z wielu procesów podlegających modyfikacji w bibliotece jest udostępnianie księgozbioru i coraz częstsza organizacja wolnego dostępu do zbiorów. Umożliwia to bezpośredni kontakt użytkowników ze zbiorami i przyczynia się do ich lepszego wykorzystywania. Często zdarza się, że są to nie tylko nowości, ale i dzieła starsze, które zostają na nowo odkryte⁸. Wolny dostęp do zbiorów wymaga ich zabezpieczenia i utrzymania poprawnego ustawienia na półkach oraz prawidłowego zarządzania nim. Dużą pomocą w rozwiązaniu tej kwestii okazał się

⁸ A. Tupikowska, D. Budek, *Wolny dostęp do półek jako forma ożywienia księgozbioru*, „Forum Bibliotek Medycznych”, 3,2 (6) (2010), s. 189.

w Bibliotece UPJPII system RFID, który przyczynił się w dużej mierze do efektywniejszego zarządzania zbiorami bibliotecznymi i pracy samych bibliotekarzy.

Podstawową korzyścią wynikającą z wdrożenia technologii RFID jest ochrona zbiorów przed ewentualną kradzieżą. System ten ułatwia także zarządzanie zbiorami przez zautomatyzowanie i usprawnienie procesu inwentaryzacji oraz poszukiwanie książek na półkach, jak również kontroli ich położenia, co jest bardzo istotne w bibliotece z wolnym dostępem do zbiorów. Dzięki temu bibliotekarze otrzymali duże wsparcie w większości technicznych i pracochłonnych czynności związanych z zarządzaniem zbiorami. Ponadto system RFID ułatwia i usprawnia pracę personelu przy procesach wypożyczeń i zwrotów, zwiększając przez to sprawność i jakość obsługi czytelników. Dzięki połączeniu w jedną operację aktywacji antykradzieżowej etykiety RFID i zdolności do jednoczesnego rejestrowania wypożyczenia kilku książek jednocześnie, a nie sekwencyjnie, jak należało to robić w przypadku wykorzystania czytnika kodów kreskowych⁹, procesy te w znacznym stopniu zostały zautomatyzowane, a czas ich wykonywania został zdecydowanie skrócony. Zamiast spędzać czas na mechanicznym powielaniu tych samych czynności (skanowanie kodów), bibliotekarze mogą teraz więcej uwagi poświęcić czytelnikom.

Technologia RFID uzyskała pozytywną ocenę w wielu bibliotekach na całym świecie, również w Bibliotece UPJPII. System RFID jest przyjazny w obsłudze zarówno w strefie bezpieczeństwa, jak i przy kontroli zbiorów, a więc mimo niewielkich ograniczeń może być przyszłością bibliotek.

W przeciwieństwie do systemów określanych w zależności od użytej technologii symbolami EM lub RF, system RFID pozwala nie tylko na zabezpieczenie zbiorów, ale oferuje wiele dodatkowych funkcji i może być w przyszłości rozbudowywany.

⁹ M. Robowski, *Technologia RFID w Bibliotekach*, „Biuletyn EBIB”, 8 (2004), s. 2, www.ebib.pl/2004/59/robowski.php, 11.10.2019.

Bibliografia

- Boss Richard W., *RFID Technology for Libraries*, <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/download/4714/5612>, 11.10.2019.
- Gładysz Bartłomiej, Wiśniewski Paweł, *RFID UHF i HF w bibliotekach*, „Biblioteka i Edukacja”, 7 (2015), s. 1-16, www.bg.up.krakow.pl/newbie/index.php/bie/article/view/111/112, 11.10.2019.
- Informacja o Firmie SKK*, www.skk.com.pl, 11.10.2019.
- RFID*, www.skk.com.pl, 11.10.2019.
- RFID w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Papieskiego im. Jana Pawła II*, eurologistics.pl/newsy/rfid-w-bibliotece-glownej-universytetu-papieskiego-im-jana-pawla-ii, 11.10.2019.
- RFID w bibliotece*, www.controlengineering.pl/rfid-w-bibliotece, 11.10.2019.
- Robowski Mariusz., *Technologia RFID w Bibliotekach*, „Biuletyn EBIB”, 8 (2004), www.ebib.pl/2004/59/robowski.php, 11.10.2019.
- Tupikowska Agnieszka, Budek Dagmara, *Wolny dostęp do półek jako forma żywienia księgozbioru*, „Forum Bibliotek Medycznych”, 3,2 (6) (2010), s. 187-195.
- Wójtowicz-Kowalska Marta, Rebech Danuta, *Wykorzystanie technologii RFID do zabezpieczenia zbiorów w wolnym dostępie w Bibliotece Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie*, „Forum Bibliotek Medycznych”, 6,2 (12) (2013), s. 419-438.
- Żmigrodzka Kinga, *Zastosowanie technologii RFID w bibliotekach – nowe rozwiązania*, w: *Dolnośląskie Centrum Informacji Naukowej i Ekonomicznej – biblioteka otwarta*, red. B. Żmigrodzka, Wrocław 2011, s. 124-135.

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie zasad działania systemu zabezpieczeń i kontroli zbiorów zastosowanego w Bibliotece UPJPiI. W związku z udostępnieniem w nowym budynku biblioteki większości posiadanych zbiorów w wolnym dostępie zaistniała konieczność ich ochrony przed potencjalną kradzieżą. Udało się to zrealizować za pomocą technologii RFID (*radio frequency identification* – identyfikacja za pomocą fal radiowych) oraz etykiet w standardzie UHF Gen 2. W skład zintegrowanego systemu RFID wchodzi m.in.: bramki kontrolne, serwer bazy danych, specjalna aplikacja do monitorowania ruchu przechodzącego przez bramkę i mobilne urządzenie RFID z dedykowanym oprogramowaniem. Dzięki tej technologii bibliotekarz nie tylko wie, jakie dzieło jest wynoszone bez uprawnienia, ale także zna dokładne jego dane. Dodatkowym atutem wdrożonego systemu okazała się możliwość kontroli i zarządzania zbiorami w wolnym dostępie za pomocą

mobilnego urządzenia RFID (pełna identyfikacja danej pozycji, wyszukiwanie zaginionej pozycji, kontrola poprawności ułożenia na półkach oraz inwentaryzacja bez konieczności wyłączania kontrolowanego księgozbioru z użytkowania).

Słowa kluczowe

RFID, zabezpieczenie zbiorów, kontrola zbiorów, wolny dostęp do zbiorów

THE USE OF RFID TECHNOLOGY TO SECURE AND CONTROL OPEN STACKS COLLECTIONS IN THE LIBRARY OF THE PONTIFICAL UNIVERSITY OF JOHN PAUL II IN CRACOW

Summary

The article aims at describing the principles of operation of a system of collection security and control used in the Library of UPJPII. In the new library building most of the collections are arranged in the open access area, thus there is a need to protect them from potential theft. Security has been ensured by means of RFID technology (Radio Frequency Identification) and labels in UHF Gen 2 standard. The integrated RFID system includes among others: control gates, database server, special application for monitoring traffic passing through the gate and mobile RFID device with dedicated software. Thanks to this technology, the librarian is not only alerted in case of an attempt to carry a book out of the library without authorization, but also knows this book's exact details. The possibility of control and management of the open stacks collections by means of a mobile RFID device proved to be an additional advantage of the system used (as it allows for full identification of a particular book and searching for a lost item, as well as control of the correctness of arrangement on the shelves and inventory without the necessity of excluding the controlled books from use).

Keywords

RFID, collections security system, collections control system, open stacks collections, Library of the Pontifical University of John Paul II, Cracow

KOMUNIKATY

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Rok 26 (2020) nr 1 (50), s. 131-134
ISSN 1426-3777

BARBARA RUCIŃSKA¹

BIBLIOTEKA PARAFIALNA PRZY PARAFII PW. PODWYŻSZENIA KRZYŻA ŚWIĘTEGO W STRZELINIE

Biblioteka parafialna w Strzelinie istnieje od 2000 roku. Działa w mieście powiatowym, odległym tylko o 39 km od Wrocławia. Strzelin jest znany z największych w Polsce złóż granitu oraz ze średniowiecznej rotundy św. Gotarda z XII wieku, należącej do najstarszych zabytków klasy zerowej. Miasto całkowicie odbudowane ze zgliszcz wojennych szczyti się dwoma pięknymi kościołami. Parafianie dbają o swoje świątynie i regularnie je remontują. Ze względu na walory historyczne kościoły te przyciągają licznych turystów.

Biblioteka znajduje się przy pięknym dużym kościele barokowym pw. Podwyższenia Krzyża Świętego. Liczni wierni działają w różnych grupach, oddziałując pozytywnie na innych parafian. Dynamicznie rozwija się Odnowa w Duchu Świętym, coraz liczniejsze jest Koło Biblijne, jak również grupa modlitewna Emmanuel. Co tydzień spotykają się grupy oraz chór młodzieżowy i dziecięca schola, której opiekunem jest niezwykle kreatywny duszpasterz, ks. Wiesław Wawrzynów, z zaangażowaniem prowadzący nabożeństwa dla dzieci. Młodzież działająca w Ruchu Światło-Życie prowadzonym przez ks. Aleksandra Ilnickiego wydaje gazetkę parafialną, organizuje liczne akcje charytatywne, uroczystości okolicznościowe i tworzy chór parafialny. Nie sposób opisać całej działalności parafian,

¹ Biblioteka parafialna w Strzelinie.

warto jednak określić środowisko, w którym przyszło funkcjonować bibliotecę parafialną.

Powstała ona, jak już wspomniano, w 2000 roku z inicjatywy ówczesnego wikariusza, ks. Jana Sienkiewicza, który zauważył liczne wartościowe i niewykorzystywane książki znajdujące się w różnych miejscach parafii. Ksiądz Sienkiewicz zwrócił się z tym problemem do Barbary Rucińskiej, która była wówczas kierownikiem Filii Dolnośląskiej Biblioteki Pedagogicznej w Strzelinie i szerzej widziała ów problem. W mieście bowiem działają dwie doskonałe biblioteki: Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna i biblioteka naukowa. Pierwsza gromadzi literaturę beletrystyczną, popularną oraz prowadzi działalność kulturalną, nastawioną na ogólny rozwój czytelnika. Natomiast Biblioteka Pedagogiczna to jedyna w powiecie biblioteka o profilu naukowym, służąca swoim warsztatem informacyjnym wszystkim studiującym i doksztalającym się mieszkańcom. Autorka tego artykułu już wcześniej dostrzegała pewną lukę, brak miejsca, gdzie można byłoby znaleźć książkę religijną, teologiczną, których na rynku wydawniczym jest mnóstwo i które odpowiadają zainteresowaniom ludzi wierzących, chcących pogłębić swoją znajomość Biblii, zasad wiary i życia religijnego. Zdecydowała się zatem przejść do czynów. Z błogosławieństwem ówczesnego księdza proboszcza, Jana Kisza, postanowiła utworzyć bibliotekę parafialną. Znalazł się lokal po odremontowanej starej kotłowni, zakupiono piękne regały zrobione na wymiar i biurko. Pozyskano maszynę do pisania do sporządzania kart katalogowych, szafki katalogowe, stoliki i krzesła dla czytelników. Pomieszczenie, chociaż małe, zostało ładnie urządzone przez członków Katolickiego Stowarzyszenia Wychowawców, prężnie działającego wówczas w parafii.

Po zebraniu około 1 tys. książek przystąpiono do ich selekcji, wpiisywania do księgi inwentarzowej i katalogowania. Trwało to dość długo, lecz pomagały w tym ofiarnie wolontariuszki, uczennice Liceum Ogólnokształcącego w Strzelinie: Julita Ziółkowska oraz Iwona Kiliś. Wkrótce możliwe stało się poszerzenie księgozbioru o nowości. Zakupów dokonywano trzy – cztery razy w roku, pozyskując każdorazowo do pięćdziesięciu książek. Koszty pokrywał ówczesny ksiądz proboszcz, również obecnie zakupy finansuje ksiądz proboszcz Andrzej Porębny. W bibliotecę znalazły się również liczne

dary obecnych i byłych parafian, wydawnictw i darczyńców. Obecnie księgozbiór liczy prawie 4 tys. woluminów, które wszystkie zostały zinwentaryzowane, opracowane technicznie i skatalogowane. W trosce o wygodę czytelników zastosowano rzeczowy podział księgozbioru według klasyfikacji dziesiętnej, a na poszczególnych półkach numerycznej. Jeśli czytelnik zna nazwisko autora i tytuł książki, szuka sygnatury w katalogu alfabetycznym. Jeśli interesuje go jakieś konkretne zagadnienie, przegląda katalog rzeczowy. Jeśli natomiast zamierza wybrać sobie coś do czytania, staje przed konkretnym regałem i wybiera dowolny tytuł bez zwracania uwagi na sygnaturę. Taki układ zbiorów wydaje się najbardziej efektywny. W ciągu minionych piętnastu lat wykonano jedno skonstrum, wykreślając niestety kilkanaście tytułów zagubionych lub niezwróconych. Zdarzają się wypożyczenia międzybiblioteczne poprzez Bibliotekę Pedagogiczną w Strzelinie. Dokumentacja wpływów, ubytków, ewidencja dyżurów, a także karty czytelnicze i karty książek są obecnie prowadzone komputerowo, zgodnie z przepisami bibliotecznymi.

Biblioteka parafialna przy kościele pw. Podwyższenia Krzyża Świętego jest czynna w każdą sobotę w godzinach od 10:00 do 12:00. Na prośbę czytelników i grup parafialnych księgozbiór jest udostępniany również według zapotrzebowania w innych terminach. Ze zbiorów korzysta regularnie około 100 czytelników. Najliczniejszą grupą są ludzie starsi, emeryci i renciści, czytający głównie literaturę piękną oraz książki historyczne i biografie. Nieco młodsza i mniej liczna grupa to rodzice, przede wszystkim matki zainteresowane książkami pedagogicznymi i psychologicznymi, w których poszukują odpowiedzi na nurtujące je trudne pytania dotyczące wychowania dzieci. Na szczęście w bibliotece znajduje się spory zbiór tytułów na temat wychowania w rodzinie. Kolejną grupą czytelników są nauczyciele katecheci, studenci teologii oraz uczniowie, którzy potrzebują informacji o wybranych świętych, patronach lub przygotowujący się do lekcji religii.

Dużą popularnością cieszy się księgozbiór dotyczący św. Jana Pawła II. Są wszystkie encykliki, pisma, książki i biografie papieża różnych autorów oraz wspomnienia o nim. Zresztą patronem biblioteki jest Papież Polak, Jan Paweł II, którego duża kolorowa fotografia wisi na głównej ścianie nad katalogami.

Autorka wyraża nadzieję, że biblioteka parafialna, o której pisano dwukrotnie w prasie lokalnej, będzie się dalej rozwijać. Zależy to zarówno od dalszej życzliwości obecnego proboszcza, ks. Andrzeja Porębnego, jak i możliwości zdrowotnych i czasowych prowadzącej oraz wspierających ją dzielnych wolontariuszek.

RECENZJE

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Rok 26 (2020) nr 1 (50), s. 135-138
ISSN 1426-3777

KS. HENRYK OLSZAR¹

JÓZEF GAWLINA

IN VIAM PACIS. DZIENNIK BISKUPA POLOWEGO WOJSKA POLSKIEGO 1939-1945

Wstęp i red. Jerzy Myszor, Fundacja Centrum Badań nad Historią Kościoła im. ks. Wincentego Myszora, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2019, ss. 728, ISBN 978-83-955178-0-8

W okresie drugiej wojny światowej bp Józef Feliks Gawlina prowadził systematyczne zapiski w różnych zeszytach i notesach, które obejmują okres od 1 września 1939 do 8 maja 1945 roku. Jego notatki pod tytułem *In viam pacis. Dziennik Biskupa Polowego Wojska Polskiego 1939-1945* zostały opracowane i wydane w 2019 roku przez Jerzego Myszora, profesora Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. W tych lakonicznych zapiskach odbija się tragizm tamtych dni, ustawiczne zagrożenie oraz poczucie klęski i chaosu ogarniającego najważniejsze instytucje państwa. Jednocześnie są one hołdem oddanym tym wszystkim, którzy w chwili klęski nie załamali się i próbowali tworzyć nowe struktury oraz organizować życie polskie na wychodźstwie. Wcześniej, w 2004 roku, z inspiracji abp. Szczepana Wesołego, współpracownika arcybiskupa Gawliny, a od 1980 roku delegata prymasa Polski ds. duszpasterstwa emigracyjnego, nakładem Księgarni św. Jacka w Katowicach ukazały

¹ Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

się *Wspomnienia* Józefa Gawliny, które zostały przez niego osobiście zredagowane w latach 1945-1948 na podstawie dzienników. Z kolei fragmenty *Dziennika* z ostatniego okresu przed wybuchem wojny opublikował prof. dr hab. Wiesław Jan Wysocki jako *Dziennik Biskupa Polowego Wojska Polskiego Józefa Gawliny (1937-1939)* w książce pod tytułem *Kapelani wrześniowi. Służba duszpasterska w Wojsku Polskim w 1939 r. Dokumenty, relacje, opracowania* (praca zbiorowa pod redakcją J. Wysockiego, Warszawa 2001, s. 357-451).

Arcybiskup Gawlina to postać symboliczna dla dziejów polskiego duszpasterstwa wojskowego. Rodowity Górnolązak, uczestnik wielkiej wojny, w okresie międzywojennym pracował w diecezji śląskiej (katowickiej). W latach 1924-1926 był redaktorem naczelnym „Gościa Niedzielnego”. Czternastego lutego 1933 roku został mianowany biskupem polowym Wojska Polskiego. Po wybuchu drugiej wojny światowej na polecenie naczelnych władz Wojska Polskiego opuścił Warszawę i 5 października 1939 roku przybył do Rzymu. Kard. Luigi Maglione, sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej, przedłużył mu jurysdykcję biskupa polowego, co pośrednio oznaczało uznanie ciągłości państwa polskiego i jego armii. Obowiązki biskupa polowego Polskich Sił Zbrojnych na uchodźstwie objął formalnie w Paryżu, jego zaś jurysdykcji podlegali żołnierze polscy we Francji, w Wielkiej Brytanii, Kanadzie, na Bliskim Wschodzie, w Afryce i ZSRR, we Włoszech, w Belgii, Holandii i Niemczech. Dziewiętnastego kwietnia 1942 roku Gawlina przekroczył granicę ZSRR i po krótkim pobycie w Moskwie rozpoczął trzymiesięczną wizytację oddziałów Armii Polskiej w ZSRR generała dywizji Władysława Andersa, które stacjonowały w Uzbekistanie, Tadżykistanie, Kirgizji i Kazachstanie. W 1942 roku przeniósł się z Iranu do Iraku, a następnie do Jerozolimy. Papież Pius XII mianował go biskupem ordynariuszem dla polskich uchodźców cywilnych na Wschodzie. W 1943 roku w Stanach Zjednoczonych spotkał się z prezydentem Rooseveltem. Na wiadomość o tym, że żołnierze II Korpusu szykują się do walki, wrócił, aby towarzyszyć im w całej kampanii włoskiej. Arcybiskup Gawlina uczestniczył w bitwie pod Monte Cassino, o Loreto, Ankonę i Bolonię, za co został uhonorowany Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego *Virtuti Militari*. Ósmego lutego 1945 roku został mianowany protektorem emigracji polskiej na czas, w którym funkcji tej nie mógł

pełnić prymas Polski. Na pewno Gawlina był człowiekiem ambitnym. Wykazywał wysokie poczucie obowiązku i szczere oddanie służbie duszpasterstwa wojskowego.

In viam pacis to źródło historyczne, które trudno przecenić. Historykowi czytającemu te zapiski musi towarzyszyć refleksja, że zgodnie z konwencją wspomnień i autobiografii pisane są one zwykle z myślą o ewentualnym czytelniku i najczęściej mają za zadanie obronę racji autora, ujawnianie błędów przeciwników politycznych oraz krytykę współczesnej sytuacji. Nawet jeśli w *Dzienniku* przebija subiektywny punkt widzenia, to jednak jego wartość jest niepodważalna, ujawnia bowiem kulisy wydarzeń, motywy postępowania autora i jemu współczesnych. Po odpowiedniej interpretacji *Dziennika* i koniecznym w tym przypadku procesie porównywania z innymi źródłami historycznymi i geograficznymi można zbliżyć się do osób i wydarzeń współczesnych Gawlinie, i to w stopniu nawet większym niż dzięki zapisom o charakterze urzędowym. W swoich osądach Gawlina bywał czasem bardzo ostry. Może wiązało się to z jego trudnym życiem i ciągłym borykaniem się z przeciwnościami. Trzeba jednak wczuć się w atmosferę trudnych lat wojny, na której ginęli żołnierze, lat pełnych niepokoju o przyszłość kraju oraz niepewności po demobilizacji.

Dziennik pisany w czasie drugiej wojny światowej, najczęściej wieczorem (jako że często pojawia się adnotacja, że autor kończy dzień odmówieniem modlitw brewiarzowych), ułożony chronologicznie, składa się z piętnastu zeszytów. Gawlina był świadomy znaczenia prowadzonego *Dziennika*, strzegł go i w chwilach zagrożenia przekazywał do przechowania współpracownikom. Każdego dnia chciał „spisać kilka myśli i adnotacji”. Jego wydanie okazało się nie lada wyzwaniem. Pismo arcybiskupa Gawliny z pewnością nie należy do przykładów sztuki kaligraficznej. Autor pisał chaotycznie, na kolanie, niefrasobliwie podchodził do stylu i zasad gramatycznych, stosował skróty.

Przygotowanie *Dziennika* do publikacji było zapewne przedsięwzięciem karkołomnym. Olbrzymia liczba występujących w *In viam pacis* nazwisk, nieraz osób zupełnie nieznanymi i pojawiających się niejako przy okazji lub znanych autorowi z drugiej ręki (z zasłyszanych informacji), jak też nazwy geograficzne bardzo utrudniły, a cza-

sami wręcz uniemożliwiły prof. dr. hab. J. Myszorowi ich identyfikację. Noty biograficzne redaktor sporządził głównie na podstawie wydawnictw encyklopedycznych, słowników biograficznych i leksykonów, starając się ograniczyć do minimum korzystanie z haseł anonimowych zamieszczonych w Wikipedii.

W *Dzienniku* zrezygnował też z przypisów o charakterze biograficznym. Książk Myszor w sumie przygotował aż 4 254 przypisy do omawianego opracowania. Zaletą książki jest również indeks osobowy i geograficzny.

„O Gawlinie nigdy za dużo!” – zauważył za życia abp Szczepan Wesoły, jego bezpośredni spadkobierca. Warto sięgnąć do tego cennego źródła informacji, aby zapoznać się z sylwetką abp. Józefa Gawliny – postacią zdecydowaną, nieunikającą wydawania sądów niewygodnych, ale prawdziwych, konsekwentną czy wręcz nieugiętą na obranej przez siebie drodze. Przypominanie arcybiskupa Gawliny jest zarazem wołaniem o nowych ludzi jego formatu.

LUCYNA SADZIKOWSKA¹

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE DO BIOGRAFII NAUKOWEJ KS. PROF. WINCENTEGO MYSZORA (WYBÓR KORESPONDENCJI)

Wstęp i red. Katarzyna Tałuć, Fundacja Centrum Badań nad
Historią Kościoła im. ks. Wincentego Myszora, Księgarnia
św. Jacka, Katowice 2019, ss. 309, ISBN 978-83-8099-073-9

Na uznanie zasługuje fakt, że w dość krótkim czasie po śmierci ks. prof. Wincentego Myszora (ur. 22 maja 1941 roku w Chełmie Śląskim, zm. 19 lutego 2017 roku w Katowicach) podjęto działania zmierzające do ukazania na podstawie wyboru korespondencji jego warsztatu, codzienności i wyselekcjonowanych obszarów aktywności naukowej. Po przeczytaniu *Materiałów źródłowych do biografii naukowej ks. prof. Wincentego Myszora* dochodzi się do wniosku, że działanie takie było konieczne i wręcz oczywiste. To, że zostało ono świetnie edytorsko wykonane przez dr hab. Katarzynę Tałuć, zawodowo związaną z Uniwersytetem Śląskim, sprawia, że lektura tej publikacji jest ważna, pożyteczna, a ponadto atrakcyjna.

Materiały źródłowe można postrzegać nie tylko jako doskonale opracowany egodokument, lecz także interesujący swoisty apendyks do dzieł i twórczości ks. prof. Wincentego Myszora, którego postaci przybliżyć nikomu chyba nie trzeba, gdyż ten wybitny uczony, jeden z czołowych polskich znawców gnozy i patrologii, wspaniały nauczyciel akademicki, złotymi zgłoskami zapisał się na kartach historii ślą-

¹ Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

skiej uczelni jako organizator i pierwszy dziekan Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w latach 2001-2008.

Wincenty Myszor był człowiekiem wymagającym, pragmatycznym i merytorycznym, potrafił o źródłach gnostyckich II i III wieku i koptyjskich tekstach z Nag Hammadi opowiadać tak przystępnie, że wszyscy – zarówno specjaliści, jak i nieprofesjoniści – go rozumieli. I ta książka jest tego kolejnym dowodem. Na podkreślenie zasługuje jeszcze jedna cecha życia naukowego księdza profesora, która objawia się na kartach opracowania: niezłomność. Nawet w niesprzyjających nauce czasach PRL, kiedy rozwój badań zależał od przychylności ówczesnych władz, umiał na trwałe wpisać się w działania związane z europejskimi studiami nad gnostycyzmem.

Zebrane materiały źródłowe, poprzedzone rzetelnym wstępem autorstwa K. Tałuc, dotyczącym m.in. badań biograficznych i problematyki dyskursu epistolograficznego, uświadamiają, w jakich okolicznościach ks. prof. W. Myszor rozwijał aparat naukowy, gdzie i z kim korespondował, nad czym i jak pracował w konkretnym czasie, co naukowo go inspirowało, gdzie publikował, jak porządkował warsztat badawczy, jak dbał o najwyższy poziom uniwersyteckiego kształcenia i prowadzonych badań naukowych. Wreszcie jak służył społeczeństwu i wspólnotom, współpracując z polskimi instytucjami naukowymi i wydawniczymi w Lublinie (Wydział Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II i Międzywydziałowy Zakład Badań nad Antykiem Chrześcijańskim KUL, Towarzystwo Naukowe KUL, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu), w Katowicach („Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, Księgarnia św. Jacka), w Warszawie (Państwowe Wydawnictwo Naukowe) i Krakowie (Zakład Wydawniczy Nomos, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy – później WAM). Zapewne traktowanie przez niego życia jako służby miało źródło w wartościach wyniesionych z domu rodzinnego w Chełmie Śląskim i w szacunku do fundamentalnych zasad humanizmu. Niezwykłą aktywność ks. prof. Wincentego Myszoza, przejawiającą się zaangażowaniem w życie naukowe wielu ośrodków, odzwierciedlają zamieszczone w *Materiałach źródłowych* listy, które koncentrują się na jednym zagadnieniu, jakim były studia śląskiego kapłana nad rękopisami z biblioteki Nag Hammadi, zwieńczone tłumaczeniem wraz z obszernymi komentarzami.

Omawiana książka została klarownie skomponowana. Poszczególne rozdziały nie dotyczą osobnych problemów, lecz oddzielnych ośrodków naukowych i wydawniczych, co niewątpliwie służy organizacji materiału i wpływa korzystnie na percepcję czytelniczą oraz przejrzystość zaprezentowanej korespondencji. Redaktor Tałuc jest świetnie przygotowana, skrupulatna, rzetelna i skupiona na jak najdokładniejszym zrekonstruowaniu tylko tych wątków z biografii ks. prof. W. Myszora, których dotyczą cytowane listy. To niewątpliwa zaleta tej edycji epistolografii. Między opracowaniem biograficznym a partią dokumentacyjną panuje zgodność, części te wzajemnie się uzupełniają i przenikają, dostarczając czytelnikowi kompletu wiedzy i informacji. Dla porządku warto wspomnieć, że książka *Materiały źródłowe* składa się ze spisu treści, wykazu skrótów, wstępu, rozdziału poświęconego współpracy ks. Wincentego Myszora z instytucjami naukowymi i wydawniczymi w Polsce, bibliografii (wybór), noty edytorskiej, materiałów źródłowych i ich spisu, indeksu osób oraz streszczeń w języku angielskim i niemieckim.

Z omawianej edycji korespondencji o wyraźnym charakterze dokumentacyjnym wyłania się jeszcze jedno oblicze duchownego badacza śląskiego: serdecznego i wyrozumiałego adresata i nadawcy listów, człowieka pracowitego, współpracującego z przedstawicielami ośrodków naukowych w całej Polsce, krytycznego wobec materiału poznawczego.

Książdż prof. W. Myszor okazuje się człowiekiem pełnym pasji, niosącym ciężar odkrywania prawdy oraz żmudnej pracy tłumacza. To badacz uważny i odważny w przekraczaniu naukowych granic. Publikacja winna stać się pozycją obowiązkową nie tylko dla czytelników fascynujących się życiorysami śląskich kapłanów lub historią patrystyki i rozwojem oficyn wydawniczych w Polsce po drugiej wojnie światowej, lecz także dla zainteresowanych opracowaniami świadectw źródłowych, które wpisują się w trend tworzenia historii życia i ściśle wiążą z badaniami nad polskim dziedzictwem kulturowym. *Materiały źródłowe* eksponują fundamentalną w humanistyce perspektywę indywidualną, uwypuklając istotny aspekt dociekań naukowych ks. prof. Wincentego Myszora.

SPRAWOZDANIA

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Rok 26 (2020) nr 1 (50), s. 143-156
ISSN 1426-3777

ANNA SEWERYN¹

WINNING MORE CLIENTS FOR BETTER LIBRARIES: CHALLENGES AND SOLUTIONS

48. ZGROMADZENIE OGÓLNE STOWARZYSZENIA BETH – EUROPEJSKIE BIBLIOTEKI TEOLOGICZNE

(Oksford, 7-11 września 2019 roku)

Założone w 1961 roku ekumeniczne stowarzyszenie BETH – Europejskie Biblioteki Teologiczne² jest współcześnie jedną z ważniejszych platform międzynarodowej współpracy bibliotek teologicznych i kościelnych. Organizacja ma charakter federacyjny, a fundament jej działalności stanowią krajowe stowarzyszenia bibliotekarskie z różnych krajów Europy. Na prawach członków nadzwyczajnych w pracach BETH uczestniczą również pojedyncze instytucje, głównie biblioteki, posiadające cenne, często unikatowe zbiory piśmiennictwa z zakresu religii i szczególnie zaangażowane w działania o zasięgu międzynarodowym na rzecz rozwoju bibliotek teologicznych. Statut organizacji przewiduje ponadto członkostwo specjalne dla osób fizycznych zasłużonych w dziedzinie bibliotekarstwa teologicznego. W chwili obecnej w ramach BETH jest zrzeszonych czternaście sto-

¹ Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² Oficjalna trójjęzyczna nazwa organizacji sformułowana w statucie brzmi: BETH: Bibliothèques Européennes de Théologie / European Theological Libraries / Europäische Bibliotheken für Theologie.

warzyszeń i dziewiętnaście instytucji członkowskich, które łącznie reprezentują prawie 1,5 tys. bibliotek³: uczelnianych, diecezjalnych, zakonnych i innych specjalistycznych, z wielu krajów europejskich, w tym (w porządku alfabetycznym) z Belgii, Chorwacji, Danii, Finlandii, Francji, Hiszpanii, Holandii, Irlandii, Niemiec, Norwegii, Polski, Rumunii, Szwajcarii, Ukrainy, Węgier, Wielkiej Brytanii i Włoch. Polscy bibliotekarze są obecni na tym forum od 1995 roku, gdy Federacja Bibliotek Kościelnych „Fides” uzyskała status członka zwyczajnego. Przewodniczący Zarządu „Fides”, ks. Jerzy Witczak, jest aktualnie członkiem Zarządu BETH. Cele statutowe BETH są zogniskowane na integrowaniu europejskiego środowiska bibliotekarzy teologicznych i kościelnych różnych wyznań chrześcijańskich, ułatwianiu im nawiązywania i podtrzymywania kontaktów zawodowych oraz realizacji wspólnych projektów, a także stymulowaniu rozwoju bibliotek i zapewnieniu ochrony zgromadzonego przez nie dziedzictwa kulturowego. Istotnym działaniem wspierającym międzynarodową wymianę wiedzy i doświadczeń są doroczne zgromadzenia ogólne, podczas których odbywają się zebrania Zarządu BETH, sesje sprawozdań z działalności stowarzyszeń członkowskich oraz konferencje tematyczne o charakterze naukowym i szkoleniowym, obejmujące cykle referatów i komunikatów przygotowanych przez delegatów organizacji członkowskich lub zaproszonych gości. Zjazdy te są organizowane każdego roku w innym kraju członkowskim, przez co stanowią znakomitą sposobność do zapoznania się w praktyce ze specyfiką lokalnego bibliotekarstwa kościelnego⁴.

Czterdzieste ósme Zgromadzenie Ogólne BETH zostało zwołane w dniach 7-11 września 2019 roku w Oksfordzie. Gospodarzem obrad była biblioteka wyższej szkoły teologii anglikańskiej Wycliffe Hall,

³ BETH, *Mission & Governance*, www.beth.be/who-we-are-beth, 30.01.2020; BETH, *Members*, <https://theo.kuleuven.be/apps/press/beth/member-pages/members>, 30.01.2020.

⁴ Zgromadzenia Ogólne BETH dwukrotnie odbyły się w Polsce: w 1998 roku w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie oraz w 2014 roku w Bibliotece Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Sprawozdania z tych zjazdów ukazały się na łamach „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”: J. Bednarczyk, *Walne Zgromadzenie Międzynarodowej Rady Stowarzyszeń Bibliotek Teologicznych. Kraków, 12-18 września 1998 r.*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, 2 (1999), s. 7-8; K. Materska, *BETH (Bibliothèques Européennes de Théologie) we Wrocławiu. Wrocław, 6-10 września 2014 roku*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, 1 (2015), s. 278-280.

funkcjonującej w strukturze Uniwersytetu Oksfordzkiego – najstarszego uniwersytetu brytyjskiego. Spotkanie zgromadziło sześćdziesięciu uczestników z dziewiętnastu krajów, przy czym oprócz delegatów ze stowarzyszeń i instytucji członkowskich w konferencji wzięły udział także przewodniczące dwóch pokrewnych organizacji spoza Europy: amerykańskiej Atla (wcześniej American Theological Library Association) oraz australijsko-nowozelandzkiej ANZTLA (Australian and New Zealand Theological Library Association). Prelekcje i dyskusje plenarne odbywały się zasadniczo w języku angielskim (pojedyncze wystąpienia w języku włoskim i francuskim były tłumaczone symultanicznie na angielski).

Obradom przyświecało hasło przewodnie: „Winning more clients for better libraries: challenges and solutions” (w dosłownym tłumaczeniu: „Pozyskiwanie większej liczby użytkowników dla lepszych bibliotek – wyzwania i rozwiązania”), zachęcające do podjęcia dyskusji nad poszukiwaniem takich usprawnień działalności bibliotek teologicznych, dzięki którym mogą one zyskać na atrakcyjności i przydatności dla użytkowników informacji doby dynamicznej ekspansji Internetu. Wobec zalewu informacji w formie cyfrowej, stale rosnącej potęgi Google i fascynacji efemerycznym, wirtualnym światem mediów społecznościowych szybko zmieniają się potrzeby i zachowania informacyjne współczesnych użytkowników. Jeśli w ogóle korzystają z bibliotek tradycyjnych, to inaczej niż w czasach przedinternetowych: zwykle w pierwszej kolejności poszukują odpowiedzi na swoje pytania w otwartych zasobach sieci globalnej, do biblioteki zaś zgłaszają się, by zamówić konkretną książkę lub uzyskać dostęp do tekstów artykułów uprzednio zlokalizowanych w wyszukiwarce internetowej. Tylko niewiele osób faktycznie korzysta z baz danych i innych profesjonalnych źródeł i narzędzi informacyjnych oferowanych przez biblioteki. W tej sytuacji biblioteki muszą na nowo zdefiniować swoje miejsce w konkurencyjnej przestrzeni rynku informacji. Aby pozyskać czytelników, bibliotekarze stosują różne strategie, z których niektóre skupiają się na przyciąganiu użytkownika do biblioteki (choćby wirtualnie), inne zaś wykorzystują nowe media i technologie, aby to bibliotekę przybliżyć społeczeństwu. Tego typu wyzwania współczesności, stanowiące istotny kontekst funkcjonowania instytucji książki oraz informacji *en masse*, nie omijają, rzecz jasna, bibliotek teologicz-

nych i kościelnych. Organizatorom konferencji zależało właśnie na tym, aby delegaci z różnych krajów podzielili się doświadczeniami własnych placówek – zarówno sukcesami, jak i porażkami w obszarze komunikacji z użytkownikami informacji (m.in. społecznością akademicką, duchowieństwem, świeckimi) oraz skutecznymi metodami promocji bibliotek, ich zbiorów i usług informacyjnych.

Pięciodniowe spotkanie w międzynarodowym gronie bibliotekarzy teologicznych i kościelnych obfitowało w interesujące prezentacje, inspirujące wypowiedzi i dyskusje oraz atrakcyjne wizyty studyjne w oksfordzkich bibliotekach. Program zgromadzenia⁵, choć intensywny (wygłoszono bodaj najwięcej referatów w historii dotychczasowych zjazdów BETH), był przygotowany w sposób przemyślany i realizowany rygorystycznie pod względem czasowym, co pozwoliło efektywnie wykorzystać zaplanowane sesje i wydarzenia.

Obrady oficjalnie otworzył przewodniczący Zarządu BETH, Holender Geert Harmanny. Dyrektor Wycliffe Hall, ks. dr Michael Lloyd, przywitał uczestników zjazdu w późniejszym czasie. Następnie bp Francesco Milito, przewodniczący włoskiej organizacji *Associazione dei Bibliotecari Ecclesiastici Italiani* (ABEI), wygłosił wykład inauguracyjny na temat roli stowarzyszeń bibliotek teologicznych we współczesnej kulturze chrześcijańskiej oraz zaprezentował książkę pamiątkową wydaną z okazji czterdziestolecia działalności ABEI. Pierwsza sesja obejmowała przegląd sprawozdań stowarzyszeń członkowskich BETH, w których przybliżono ich najistotniejsze osiągnięcia, realizowane projekty i wydarzenia, sprawy organizacyjne (takie jak wybory nowego zarządu, doroczne kongresy i walne zgromadzenia), ale także problemy trapiące biblioteki kościelne w poszczególnych krajach.

Jako pierwszy wystąpił delegat z Włoch, który przekazał informacje na temat inicjatyw szkoleniowych oferowanych przez ABEI, zwłaszcza nowego rocznego kursu zawodowego dla bibliotekarzy kościelnych, zorganizowanego we współpracy z Papieskim Uniwersyteciem Gregoriańskim w Rzymie oraz Konferencją Episkopatu Włoch (CEI). Włoskie stowarzyszenie, założone w 1978 roku, zatwierdzone

⁵ Program konferencji, a także nadesłane prezentacje multimedialne i sprawozdania są dostępne online na stronie: BETH, *48th General Assembly of BETH – 2019 – Oxford*, <https://theo.kuleuven.be/apps/press/beth/member-pages/meetings/48th-2019-oxford>, 30.01.2020.

przez CEI w 1990 roku, zrzesza około 150 bibliotekarzy z księżnic należących do Kościoła rzymskokatolickiego. ABEI prowadzi na bieżąco wykazy bibliotek kościelnych i czasopism o treści religijnej, publikuje kwartalny biuletyn informacyjny, prowadzi (od 2005 roku) własną bibliotekę specjalistyczną, organizuje jedno- i dwudniowe konferencje tematyczne, ostatnio poświęcone zagadnieniom ilustracji książkowych oraz ruchowi *open access*.

Przedstawiciel Asociación de Bibliotecarios de la Iglesia en España (ABIE), od 1993 roku integrującej pracowników bibliotek należących do Kościoła rzymskokatolickiego w Hiszpanii (obecnie pięćdziesiąt instytucji), przedstawił relację z obrad XIII Kongresu ABIE na temat kolekcji patrymonialnych. Poinformował także o większej dostępności kursów doskonalenia zawodowego dla hiszpańskich bibliotekarzy kościelnych dzięki pozyskaniu dofinansowania ze środków publicznych na działalność szkoleniową stowarzyszenia, realizowaną we współpracy z ośrodkiem bibliotekoznawstwa Uniwersytetu w Saragossie.

Krótki raport delegata szwajcarskiego stowarzyszenia ekumenicznego BibRel.ch (pełna nazwa w dwóch językach urzędowych: Verein der BibliothekarInnen religionsbezogener Institutionen der Schweiz / Association des bibliothécaires du domaine religieux en Suisse) dotyczył głównie kwestii organizacyjnych związanych ze zmianami statusu szwajcarskich stowarzyszeń bibliotekarskich, połączonych w 2018 roku w ramach federacji Bibliosuisse. Samo BibRel.ch, zrzeszające dziś dwadzieścia bibliotek, formalnie ukonstytuowało się dopiero w 2015 roku, a wcześniej przez ponad dwadzieścia lat funkcjonowało w sposób nieformalny (aczkolwiek większość działań zachowało taki charakter do tej pory).

Węgierskie stowarzyszenie Egyházy Könyvtárak Egyesülése (EKE), obejmujące sześćdziesiąt sześć bibliotek różnych wyznań, w 2019 roku obchodziło dwudziestopięciolecie działalności. Reprezentantka EKE zwróciła uwagę na ścisłą współpracę z ogólnokrajowymi stowarzyszeniami bibliotekarskimi, w tym udział w opracowaniu narodowej strategii i planu działania bibliotek naukowych, realizację projektu współpracy z bibliotekami węgierskich instytucji żydowskich, a także dużą liczbę szkoleń zawodowych i konsultacji prawnych oferowanych bibliotekarzom.

Z kolei delegatka norweskiej sieci luterkańskich bibliotek naukowych Forum for Teologiske og Religionsfaglige Bibliotek (FTRB) zwróciła uwagę na profesjonalno-integracyjny wymiar działalności stowarzyszenia w obliczu spadku zainteresowania studiami teologicznymi oraz coraz częstszych przypadków łączenia instytucji naukowych prowadzących badania w zakresie nauk o religii. FTRB funkcjonuje od 1972 roku i ma charakter niesformalizowany; obecnie zrzesza dziesięć instytucji.

Przedstawiciel bibliotekarzy niemieckich zwrócił uwagę na wspólne osiągnięcie dwu organizacji: ewangelickiej Verband kirchlich-wissenschaftlicher Bibliotheken (VkwB) in der Arbeitsgemeinschaft der Archive und Bibliotheken in der evangelischen Kirche (AABevK) oraz katolickiej Arbeitsgemeinschaft Katholisch-Theologischer Bibliotheken (AKThB), jakim było włączenie zasobów ich wspólnego metakatalogu dziedzinowego Virtueller Katalog Theologie und Kirche (KThK) do międzynarodowego rozproszonego katalogu biblioteczno-księgarskiego Karlsruher Virtuelle Katalog (KVK). Ponadto delegat VkwB przekazał informacje o wznowieniu szkolenia bibliotekarskiego dla pracowników bibliotek kościelnych, o udziale w ogólnokrajowym Kongresie Bibliotek organizowanym przez niemiecką federację stowarzyszeń bibliotekarzy Bibliothek & Information Deutschland (BID), a także o obradach Konferencji Archiwów i Bibliotek Kościoła Protestantckiego w Niemczech, które w 2019 roku dotyczyły transformacji cyfrowej. Niemieckie stowarzyszenia bibliotekarzy teologicznych mają stosunkowo długą i bogatą tradycję: założone w 1956 roku VkwB zrzesza około 100 kościelnych bibliotek naukowych protestanckich Kościołów regionalnych i innych instytucji kościelnych w Niemczech (a także Szwajcarii); natomiast AKThB działa od 1947 roku i obecnie obejmuje 136 naukowych bibliotek katolickich, głównie z obszaru niemieckojęzycznego, ale także z Włoch, Luksemburga, Danii i Węgier.

Sprawozdanie z działalności holenderskiej ekumenicznej organizacji Vereniging voor het Theologisch Bibliothecariaat (VTB) założonej w 1947 roku, zrzeszającej obecnie dwadzieścia dziewięć bibliotek, dotyczyło głównie zjazdów jej członków oraz inicjatyw podejmowanych w ramach współpracy międzynarodowej z włoską organizacją ABEI i Biblioteką Uniwersytetu w Tybindze.

W różnych sprawozdaniach powtarzał się wątek trudności, z jakimi w wielu krajach zmagają się biblioteki kościelne i teologiczne. Najpoważniejsze problemy organizacyjne zasygnalizował przedstawiciel stowarzyszenia Vereniging van Religieus-Wetenschappelijke Bibliothecarissen (VRB) z Belgii. Wobec nasilenia fali likwidacji bibliotek klasztornych dostrzeżono tam potrzebę wypracowania – we współpracy z władzami biskupimi – standardowych procedur relokacji zgromadzonych w tych placówkach księgozbiorów. Reprezentant Belgii poinformował ponadto o walnych spotkaniach członków stowarzyszenia oraz o podjęciu prac nad nową strategią promocji. VRB zostało założone w 1965 roku, aktualnie członkami stowarzyszenia jest pięćdziesięciu pięciu bibliotekarzy z czterdziestu trzech instytucji, głównie katolickich.

Z kolei francuskie stowarzyszenie Association des bibliothèques chrétiennes de France (ABCF), utworzone w 1963 roku, zrzesza obecnie ponad 200 członków ze 136 bibliotek kościelnych różnych wyznań chrześcijańskich, w większości katolickich. W swoim sprawozdaniu delegatka z Francji zwróciła uwagę na zaangażowanie członków stowarzyszenia w realizację projektu Relindial – Specjalistycznego Zespołu IFLA do spraw dialogu między religiami. Z innych zadań realizowanych przez ABCF wymieniono: organizację kongresów, publikację półrocznego biuletynu informacyjnego, działalność szkoleniową, a także uruchomienie profilu stowarzyszenia w serwisie społecznościowym Facebook.

Najszerszym zasięgiem wyznaniowym spośród europejskich stowarzyszeń charakteryzuje się Association of British Theological and Philosophical Libraries (ABTAPL) – zawiązane w 1956 roku stowarzyszenie bibliotek teologicznych i filozoficznych z terenu Wielkiej Brytanii i Irlandii. Oprócz bibliotek różnych wyznań chrześcijańskich, które stanowią trzon ABTAPL, organizacja ta jest otwarta również na inne religie, np. buddyzm i judaizm. Aktualnie zrzesza 133 członków, w tym siedemdziesiąt sześć instytucji brytyjskich i irlandzkich oraz dwudziestu pięciu członków zagranicznych. W ostatnim czasie prace stowarzyszenia skupiały się na organizacji branżowych konferencji, szkoleń i wizyt studyjnych, aktualizacji katalogu członków oraz publikacji biuletynu (trzy numery rocznie).

Polską perspektywę w sesji sprawozdawczej przedstawił ks. Jerzy Witczak, który omówił działania podejmowane aktualnie przez Fe-

derację „Fides”. W swojej relacji podkreślił znaczenie prac związanych z tworzeniem Centralnego Katalogu „Fides” oraz włączeniem metadanych o zasobach bibliotek kościelnych do Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT. Ponadto zaprezentował stan prac nad Elektroniczną Bibliografią Nauk Teologicznych oraz Księgozbiorem Wirtualnym Federacji „Fides”, a także poinformował o kontynuacji takich projektów, jak specjalistyczna multiwyszukiwarka FIDKAR i półrocznik „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”. Ksiądz Witczak poinformował o walnych zgromadzeniach Federacji w Katowicach i Sandomierzu, a także zwrócił uwagę na wykorzystanie profilu stowarzyszenia w serwisie Facebook do wymiany bieżących informacji istotnych dla środowiska polskich bibliotekarzy kościelnych.

Po sprawozdaniach z bieżącej działalności członków zwyczajnych BETH⁶ głos zabrali przedstawiciele instytucji i organizacji partnerskich. Delegat Biblioteki Uniwersytetu w Tybindze przedstawił raport z realizacji projektu Fachinformationsdienst Theologie („Serwis informacji specjalistycznej z zakresu teologii”), w ramach którego trwają intensywne prace nad rozwojem Międzynarodowej Bibliografii Teologii i Religioznawstwa Index Theologicus (IxTheo). Baza ta, tworzona od 1975 roku i udostępniana online na zasadach *open access*, obejmuje aktualnie 2,12 mln rekordów bibliograficznych zawierających metadane o artykułach, książkach, a także zasobach internetowych (w tym np. blogach naukowych), a częściowo także umożliwia dostęp do ich pełnych tekstów. Na bieżąco jest indeksowana zawartość ponad 850 czasopism, przy czym planuje się zwiększenie ich liczby do 1,3 tys. w ciągu kilku najbliższych lat. Coraz więcej czasopism przetwarza się półautomatycznie za pomocą oprogramowania Imageware i Zotero. Indeksy wyszukiwawcze, w tym hasła przedmiotowe, są dostępne w dziewięciu językach: angielskim, niemieckim, francuskim, włoskim, hiszpańskim, portugalskim, greckim, rosyjskim i chińskim. Oprócz usług bibliograficznych biblioteka w ramach projektu oferuje także hosting dla czasopism teologicznych publikowanych w formule *open access* na platformie OJS oraz prowadzi cyfrowe repozytorium reprintsów.

⁶ Oprócz wymienionych w tekście stowarzyszeń status członka zwyczajnego BETH mają także: fińska organizacja Suomen teologinen kirjastoseura (Finnish Theological Library Association), założona w 2017 roku i licząca jedynie dwóch członków, a także Unione Romana Biblioteche Ecclesiastiche (URBE), założona w 1974 roku i skupiająca siedemnaście akademickich bibliotek kościelnych zlokalizowanych w Rzymie, zarówno w części włoskiej, jak i watykańskiej.

Swoje sprawozdania przedstawiły również reprezentantki siostrzanych wobec BETH organizacji o zasięgu międzynarodowym: amerykańskiego stowarzyszenia Atla oraz Specjalistycznego Zespołu IFLA do spraw dialogu pomiędzy religiami – Relindial.

Atla powstała w 1946 roku jako American Theological Library Association; swoją obecną nazwę, utworzoną na podstawie uprzedniego akronimu, przyjęła w 2019 roku w wyniku rebrandingu odzwierciedlającego nową wizję i strategię organizacji wdrażaną od 2015 roku. Zgodnie z nową dewizą: „Collectors & Connectors in Religion & Theology” Atla stanowi już nie tylko wspólnotę bibliotekarzy, ale profesjonalną organizację o szerszym zasięgu, obejmującą zróżnicowaną społeczność specjalistów informacji i animatorów współpracy w zakresie wiedzy o religii i teologii. Jako stowarzyszenie integruje obecnie ponad 800 członków indywidualnych oraz instytucjonalnych – bibliotek naukowych prowadzonych przez instytucje różnych religii. Jako wiodący producent elektronicznych źródeł i narzędzi informacyjnych opracowuje i udostępnia takie komercyjne serwisy międzynarodowe, jak: bibliografia Atla Religion Database (Atla RDB – ponad 2,8 mln rekordów), pełnotekstowe bazy czasopism AtlaSerials (Atlas – ponad 350 tytułów czasopism, 678 tys. rekordów) i AtlaSerials PLUS (ponad 500 tytułów czasopism, 900 tys. rekordów), otwartą bibliotekę cyfrową Atla Digital Library (ponad 97 tys. rekordów) oraz przewodniki cyfrowe Atla LibGuides.

Specjalistyczny Zespół (Special Interest Group) Relindial – Religions: Libraries and Dialogue ukonstytuował się w strukturach IFLA w 2012 roku, istotą zaś jego działań jest założenie, że biblioteki mogą służyć jako centra dialogu międzykulturowego poprzez pogłębianie wiedzy z zakresu religii i promowanie postawy otwartości na różne religie świata. W ramach grupy realizowane są aktualnie projekty: AlKindi (oprogramowanie dla katalogu piśmiennictwa dotyczącego dialogu katolicko-islamskiego, opracowywane przez Dominikański Instytut Studiów Orientalnych IDEO), Cartonera (warsztaty promujące poszanowanie różnorodności kulturowej i religijnej) oraz międzynarodowa bibliografia dialogu międzyreligijnego.

Część konferencyjna 48. Zgromadzenia Ogólnego BETH obejmowała osiemnaście referatów. Pierwsza sesja problemowa, zatytułowana *Libraries Serving Libraries (Biblioteki dla bibliotek)*, dotyczyła międzynarodowych inicjatyw edukacyjnych w zakresie bibliotekar-

stwa teologicznego. Reprezentująca Niemcy Martina Ćurić, sekretarz BETH, przedstawiła aktywność założonej w 2015 roku Międzynarodowej Grupy Roboczej ds. Edukacji Bibliotekarzy Teologicznych (International Theological Librarianship Education Task Force – ITLE), której celem jest stworzenie oferty szkoleniowej dla osób pracujących w bibliotekach teologicznych, ale bez wykształcenia bibliotekoznawczego. Prelegentka zaprezentowała badania potrzeb edukacyjnych bibliotekarzy przeprowadzone przez Atla we współpracy z fundacją Theological Book Network, omówiła założenia planowanej publikacji serii podręczników dostępnych online na wolnej licencji, a także zasady wdrażanego przez Atla programu stażowego Międzynarodowego Instytutu Liderów Bibliotekarstwa Teologicznego (International Theological Librarian Leadership Institute), umożliwiającego bibliotekarzom teologicznym z krajów rozwijających się zdobycie doświadczenia zawodowego w wiodących placówkach amerykańskich. Nina Sundnes Drønen z Norwegii podzieliła się swoimi doświadczeniami instruktora tygodniowego kursu bibliotekarskiego dla osób zatrudnionych w luterkańskich seminariach teologicznych na wiejskich obszarach Madagaskaru. Z kolei Brytyjka Helen Stocker przedstawiła raport z działań Misji Bibliotekarzy Kościoła Nazarejczyka, dzięki którym w małych bibliotekach kościelnych w dwudziestu dwóch krajach świata wdrożono zautomatyzowany system biblioteczny OPALS.

Z bardzo dużym zainteresowaniem spotkała się prelekcja *Access to Scientific Information: Anyplace, Anytime, Anywhere (Dostęp do informacji naukowej – w każdym miejscu, zawsze, wszędzie)* wygłoszona przez Simone Kortekaas z biblioteki Wageningen University & Research Centre, uczelni wyspecjalizowanej w dziedzinie zdrowej żywności i środowiska życia. Holenderka zaprezentowała wnioski z obserwacji zmieniających się potrzeb i zachowań użytkowników własnej biblioteki akademickiej (w swoich badaniach wykorzystwała m.in. techniki z zakresu *UX design*⁷). Teza jej wypowiedzi sprowadza

⁷ *UX design (user experience design)* – projektowanie doświadczeń użytkownika; metoda stosowana w celu zwiększenia satysfakcji użytkowników z interakcji z produktami lub usługami (zwykle cyfrowymi, np. serwisami internetowymi, interfejsami oprogramowania itp.) poprzez poprawę ich funkcjonalności, użyteczności, ergonomii, estetyki. Podstawą takiego podejścia jest uważne badanie potrzeb, oczekiwań i ograniczeń potencjalnych użytkowników produktu lub usługi, a jednym z efektów może być stworzenie grupy lojalnych klientów. Zob. np. I. Mościchowska, B. Rogoś-Turek, *Badania jako podstawa projektowania User Experience*, Warszawa 2015.

się do stwierdzenia, że „95 proc. tego, czego szukają użytkownicy, można znaleźć w Internecie, toteż bibliotekarze powinni przestać skupiać się na wyszukiwaniu, a usprawnić procesy dostarczania, oferując najwyższej jakości usługi w zakresie pozostałych 5 proc. informacji”. Zdaniem Kortekaas uczeni już prawie nie przychodzą do bibliotek, gdyż korzystają głównie z elektronicznych czasopism i książek dostępnych online albo z własnych księgozbiorów. Informacji poszukują najczęściej za pomocą wyszukiwarek internetowych (Google Scholar, Pubmed, Scopus), coraz rzadziej też korzystają z bibliotecznych katalogów i indeksów, które uważają za zbyt trudne w użyciu. Zauważalna jest natomiast popularność bibliotek wśród studentów, którzy jednak przychodzą do nich ze względu na ładne otoczenie, dostępność szybkiego Wi-Fi, ciszę, towarzystwo kolegów, akademicką atmosferę. Kluczowe zadania dla współczesnych bibliotek to zatem z jednej strony stworzenie przyjaznych, spersonalizowanych warunków do nauki, z drugiej zaś zapewnienie możliwie najszerszego dostępu online do własnych zasobów, w tym także licencjonowanych. Jeśli dokumentu nie można wyszukać w Google, to w ogóle nie zostanie znaleziony, a jeśli nie będzie dostępny w formie cyfrowej, najprawdopodobniej nie zostanie przeczytany. Dlatego tak ważne jest, by metadane biblioteczne były przetwarzane nie tylko przez katalogi OPAC lub inne serwisy umieszczone na stronach internetowych bibliotek, lecz przede wszystkim przez uniwersalne wyszukiwarki internetowe, stanowiące dziś podstawowe, a coraz częściej wręcz jedyne narzędzie wyszukiwania informacji naukowej. Ze spostrzeżeniami Kortekaas korespondowały kolejne wystąpienia prelegentów z Holandii: Joost van Gemert przedstawił analizę funkcjonalną możliwości wyszukiwawczych serwisu WorldCat z perspektywy użytkownika końcowego, natomiast Johan Tilstra zaprezentował Lean Library – wtyczkę do przeglądarki internetowej, ułatwiającą użytkownikom bibliotek naukowych zdalne korzystanie z czasopism elektronicznych i baz danych subskrybowanych przez te biblioteki. Wątek znaczenia zdalnego dostępu do zasobów cyfrowych kontynuował dominikanin Cornelis (również z Holandii), który przedstawił punkt widzenia użytkownika naukowca. Na podstawie własnych doświadczeń humanisty badającego nowoczesnymi metodami cyfrowymi książki średniowieczne brat Cornelis pokazał, jak bardzo zmienił się warsztat pracy współczesnego badacza. W jego opinii jednym z ważniejszych zadań dzisiaj-

szych bibliotek jest digitalizacja, która nie tylko ułatwia korzystanie z trudno dostępnych wcześniej obiektów historycznych, ale także warunkuje zupełnie nowe metody i techniki badawcze.

Zgodnie z oczekiwaniem organizatorów wiele referatów dotyczyło zagadnień relacji z użytkownikami oraz promocji zasobów i usług w świetle doświadczeń bibliotek teologicznych w różnych krajach. Fabienne Henryot z Francji skupiła się na trudnościach w udostępnianiu informacji z zakresu religii w kontekście postępującej laicyzacji społeczeństwa i radykalnego wymogu świeckości wszelkich instytucji publicznych (w tym bibliotek publicznych, akademickich, szkolnych, naukowych). Gospodarz konferencji, Hannie Riley, kierownik Wycliffe Hall Library, przedstawiła różne formy angażowania użytkowników w działalność biblioteki (m.in. komitet biblioteczny, wolontariat, ankiety, media społecznościowe) jako sposób na pozyskanie sojuszników i skuteczną promocję placówki. Kanadyjczyk Greg Sennema zwrócił uwagę na zróżnicowanie potrzeb informacyjnych użytkowników bibliotek akademickich i wskazał na korzyści płynące z doboru odpowiednich zestawów narzędzi informacyjnych przeznaczonych dla różnych grup odbiorców w zależności od ich poziomu wiedzy specjalistycznej i zaawansowania badawczego. Z kolei Agnes Balint poruszyła kwestię biblioterapii jako jednego z kierunków rozszerzania zakresu usług węgierskich bibliotek teologicznych i kościelnych.

O działaniach w zakresie komunikacji z użytkownikami podejmowanych przez polskie biblioteki teologiczne mówiła Anna Seweryn, bibliotekoznawca z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, która wygłosiła referat *Contemporary Forms of Communication with Library Users – the Experiences of Theological Libraries in Poland*. Badaczka poddała analizie różnorodne formy promocji stosowane wspólnie przez biblioteki instytucji szkolnictwa wyższego kształcących w dziedzinie teologii, w tym biblioteki uniwersytetów kościelnych (KUL, UPJPII) i państwowych (UKSW), wydziałów teologicznych na uniwersytetach państwowych (UO, UAM, UWM, UŚ, UMK, USz), papieskich wydziałów teologicznych (Wrocław, Warszawa), ekumenicznych uczelni teologicznych (ChAT, EWST), a także seminariów duchownych (katolickich: diecezjalnych i zakonnych, a także innych wyznań). W prelekcji omówiła przede wszystkim serwisy informacyjne zamieszczane na stronach WWW tych bibliotek, rodzaje za-

sobów i usług udostępnianych online oraz aktywność w mediach społecznościowych. Podkreśliła także rolę Federacji „Fides” jako inicjatora i koordynatora współpracy oraz ważnego rzecznika bibliotek kościelnych, w tym akademickich.

Na temat praktycznych rozwiązań stosowanych we własnych instytucjach wypowiadali się bibliotekarze z Belgii (scharakteryzowana została działalność Biblioteki im. Maurits Sabbe funkcjonującej w strukturach Katolickiego Uniwersytetu w Lowanium), Finlandii (bibliotekarz dziedziny z zakresu teologii z Biblioteki Uniwersytetu Wschodniej Finlandii opowiedział m.in. o szkoleniach użytkowników oraz wykorzystaniu serwisów społecznościowych) oraz Niemiec (omówiono największą niemiecką kolekcję edycji Biblii zgromadzoną w Państwowej Bibliotece Publicznej w Stuttgarcie oraz współczesną działalność założonej w 1559 roku Biblioteki im. Jana Łaskiego młodszego w Emden). Przedstawiciel jednego ze sponsorów, wydawnictwa De Gruyter, zaprezentował ofertę publikacji i baz danych z zakresu religioznawstwa i teologii, ze szczególnym uwzględnieniem *Encyclopedia of the Bible and Its Reception* dostępnej w druku i online.

Pewne urozmaicenie pod względem tematyki wystąpień stanowił wykład Alana Danskina z Biblioteki Brytyjskiej, który zaprezentował projekt badawczy FAST (Faceted Application of Subject Terminology) – nowe narzędzie opisu rzeczowego zbiorów opracowane przez OCLC. Zasób leksykalny wykorzystywany w FAST stanowi w większości słownictwo zaczerpnięte z języka haseł przedmiotowych Biblioteki Kongresu (LCSH), dostosowane do wymagań indeksowania i wyszukiwania informacji w środowisku cyfrowym. Nowy język informacyjny ma zapewnić bardziej elastyczną, intuicyjną w użyciu, fasetową alternatywę dla LCSH. Prezentacja na temat FAST stanowiła nawiązanie do poprzednich obrad Zgromadzenia Ogólnego BETH w Norymberdze, poświęconych zagadnieniom katalogowania rzeczowego.

Oprócz części sprawozdawczej i konferencyjnej w programie 48. Zgromadzenia Ogólnego BETH przewidziano również kilka wizyt studyjnych w wybranych bibliotekach należących do systemu informacyjnego Uniwersytetu Oksfordzkiego. Wielką atrakcją było zwiedzanie z przewodnikiem najstarszych zachowanych części głównej biblioteki uniwersyteckiej, Biblioteki Bodlejańskiej (Bodleian Li-

brary). Wycieczka obejmowała zwiedzanie piętnastowiecznej auli Divinity School, w której pierwotnie odbywały się wykłady i egzaminy z zakresu teologii, oraz ulokowanej bezpośrednio nad nią najstarszej czytelni, Biblioteki Diuka Humfrefa (Duke Humfrey's Library), w której zgromadzone są cenne mapy, druki muzyczne oraz rękopisy i starodruki opublikowane do 1640 roku. Osoby zainteresowane mogły dodatkowo we własnym zakresie obejrzeć wystawy dostępne w strefie otwartej Weston Library – najnowszego budynku biblioteki, otwartego w 2015 roku jako główna czytelnia zbiorów specjalnych. Równie interesujące okazały się wizyty w oksfordzkich księżnicach i archiwach teologicznych: anglikańskiego kolegium Wycliffe Hall, anglikatolickiego instytutu Pusey House oraz baptystycznego kolegium Regent's Park (Angus Library and Archive). Dodatkowo w niedzielny poranek organizatorzy zaplanowali dla uczestników możliwość wspólnej modlitwy podczas nabożeństw, do wyboru według jednej z trzech liturgii: rzymskokatolickiej, anglikańsko-ewangelikalnej lub Kościoła Anglii; natomiast pierwszy i ostatni wieczór zjazdu zarezerwowano na integracyjne kolacje w eleganckich restauracjach Oksfordu.

Walne obrady zakończyły się zapowiedzią kolejnego spotkania, które odbędzie się na początku września 2020 roku we Lwowie. Gospodarzem 49. Zgromadzenia Ogólnego BETH będzie Biblioteka Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego, a za temat przewodni konferencji przyjęto kompetencje informacyjne i edukację w tym zakresie (*information literacy*).

Niewątpliwie warto korzystać z wyjątkowej możliwości międzynarodowej wymiany wiedzy i doświadczeń, jaką stwarzają doroczne konferencje BETH. Udział w sesjach, a także nieformalne dyskusje kularowe w naturalny sposób poszerzają perspektywę patrzenia na problemy i wyzwania, przed którymi stoją współcześnie biblioteki kościelne. Obserwując działalność bibliotekarzy teologicznych w różnych zakątkach Europy (a w zasadzie świata), nietrudno dostrzec bogactwo tego zawodu – zarówno w aspekcie różnorodności projektów i lokalnych rozwiązań, jak i pewnego uniwersalizmu, wyrażającego się choćby w podobieństwach w zakresie form lub metod pracy. Wartość spotkań na ekumenicznym forum BETH najprościej można streścić w trzech słowach: integracja – informacja – inspiracja.

ALEKSANDRA KŁOS-SKRZYPCZAK¹
BOGUMIŁA WARZĄCHOWSKA²

OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA NAUKOWA OBRAZ POWSTAŃ ŚLĄSKICH I PLEBISCYTU W EDUKACJI, HISTORIOGRAFII, KULTURZE I PRZESTRZENI PUBLICZNEJ

PODSUMOWANIE PIERWSZEGO ETAPU PRAC PROJEKTU PANTEON GÓRNOŚLĄSKI – BADANIA NAUKOWE

(Katowice, 18 listopada 2019 roku)

Osiemnastego listopada 2019 roku na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach odbyła się konferencja pt. *Obraz powstań śląskich i plebiscytu w edukacji, historiografii, kulturze i przestrzeni publicznej*, która stanowiła podsumowanie pierwszego etapu prac projektowych *Panteon Górnos Śląski – badania naukowe*.

W lutym 2019 roku dzięki środkom pozyskanym z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego uruchomiono projekt badawczy o nazwie *Panteon Górnos Śląski – badania naukowe*. Celem trwającego dwadzieścia cztery miesiące przedsięwzięcia jest wniesienie intelektualnego wkładu do tworzącej się w podziemiach archikatedry Chrystusa Króla w Katowicach instytucji kultury, która ma za

¹ Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

zadanie ukazać bogactwo kulturowo-społeczne ziemi śląskiej i metropolii katowickiej. Prace projektowe zmierzają do przybliżenia życia i osiągnięć najważniejszych lokalnych osobistości, związanych z przestrzenią administracji i polityki, nauki i szkolnictwa, kultury i sportu, przemysłu, świętości osób stojących wobec wyzwań totalitaryzmu, laureatów nagrody „Lux ex Silesia”, postaci powstań śląskich i plebiscytu.

Główne działania projektu badawczego koncentrują się na pogłębionej, a zarazem merytorycznie krytycznej analizie doświadczeń i przemyśleń na temat ludzi, którzy tworzą wspomnianą instytucję kultury. Z tego względu do udziału w projekcie zaproszono zarówno specjalistów z wybranych dziedzin nauki, jak i doświadczonych praktyków obeznanych w biografistyce – łącznie ponad czterdzieści osób. Należą do nich przedstawiciele filozofii i teologii, hagiografii, historii, socjologii, pedagogiki, prawa, politologii, muzykologii oraz cieszący się autorytetem przedstawiciele lokalnych samorządów i stowarzyszeń obywatelskich. Wśród osób biorących udział w tym przedsięwzięciu znaleźli się również pracownicy Biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, którzy z dużym zaangażowaniem włączyli się w opracowanie biogramów i pomagali w przygotowaniu materiałów dla pozostałych wykonawców projektu. Pracami projektowymi kieruje ks. dr hab. Henryk Olszar, prof. UŚ, z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego. Funkcję zastępcy kierownika projektu sprawuje dr Aleksandra Kłos-Skrzypczak, adiunkt na tymże wydziale. Partnerem merytorycznym tej inicjatywy jest Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach.

Organizatorzy wydarzenia (Uniwersytet Śląski w Katowicach, Kuria Metropolitalna w Katowicach oraz Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach) zaprosili do wygłoszenia prelekcji przedstawicieli z zakresu historii, hagiografistyki, muzykologii, filozofii, teologii oraz filmoznawstwa. Patronat narodowy objął prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Andrzej Duda. Natomiast komitet honorowy konferencji tworzyli: Jego Ekscelencja abp dr Wiktor Skworec, metropolita katowicki, oraz Jego Magnificencja prof. dr hab. Andrzej Kowalczyk, rektor UŚ w Katowicach. Z kolei nad naukowym poziomem konferencji czuwał komitet naukowy w składzie: ks. dr hab. Henryk Olszar, dr hab. Maciej Fic (Wydział Humanistyczny UŚ), dr hab. Lech

Krzyżanowski (Wydział Humanistyczny UŚ), mgr Halina Bieda (Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach), prof. dr hab. Wanda Musialik (Politechnika Śląska w Opolu), dr hab. Halina Dudała, prof. Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, dr hab. Adam Dziurok (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Instytut Pamięci Narodowej w Katowicach), dr Andrzej Sznajder (IPN w Katowicach).

Konferencja przebiegała w następującym cyklu: w godzinach przedpołudniowych odbywała się wspólna dla wszystkich uczestników część plenarna oraz panelowa, natomiast w godzinach popołudniowych przeprowadzono dwa równoległe panele tematyczne. Na zakończenie obrad konferencyjnych wyświetlono film w reżyserii Kazimierza Kutza *Sól ziemi czarnej* w odnowionej, cyfrowej wersji.

W ramach części plenarnej konferencji, którą prowadził ks. dr hab. Arkadiusz Wuwer, prof. UŚ, głos zabrali: prorektor ds. badań naukowych prof. dr hab. Andrzej Noras, Wielki Kanclerz Wydziału Teologicznego JE abp Wiktor Skworec, metropolita katowicki, oraz dyrektor Muzeum Powstań Śląskich Halina Bieda, senator X kadencji. Słowo do uczestników wydarzenia skierowały również najważniejsze osoby w państwie: list od prezydenta Andrzeja Dudy w jego imieniu odczytała dr Agnieszka Lenartowicz-Łysik, a list od premiera Mateusza Morawieckiego odczytał wojewoda śląski Jarosław Wierczorek. Wystąpienia inauguracyjne zwieńczyły część plenarną konferencji.

Goście zebrani w sali audytoryjnej Wydziału Teologicznego mieli okazję, już w ramach całodziennego części obrad plenarnych, wysłuchać referatów, których treść pozwalała zarysować tematykę spotkania. Prelegenci przedstawili obraz powstań śląskich w filmie fabularnym, literaturze polskiej, dokumentach osobistych, pieśniach, przestrzeni publicznej Trzeciej Rzeczypospolitej, historiografii oraz w polskich zasobach archiwalnych. Głos zabrali uczeni z macierzystej uczelni i z zaprzyjaźnionych partnerskich ośrodków naukowych. Jako pierwszy wystąpił prof. dr hab. Andrzej Gwóźdź (UŚ), przybliżając *Obraz powstań śląskich i plebiscytu w kinematografii (filmie fabularnym)*. Następnie prof. dr hab. Barbara Kubis (Uniwersytet Opolski) omówiła *Obraz powstań śląskich i plebiscytu w polskiej literaturze dokumentu osobistego*, a prof. dr hab. Krystyna Turek (UŚ) przedstawiła *Obraz powstań śląskich w pieśni*. Natomiast dr hab. Marek

Białokur, prof. UO, zreferował *Obraz powstań śląskich i plebiscytu w przestrzeni publicznej III Rzeczypospolitej*, a dr hab. Maciej Fic (UŚ) zajął się tematem *Obraz powstań śląskich w polskiej historiografii*. Z kolei dr Paweł Parys (Muzeum Śląskie) zaprezentował *Powstania śląskie w polskich zasobach archiwalnych*. Popołudniową część konferencji podzielono na dwa równoległe panele: pierwszy z nich, zlokalizowany w auli wydziału, moderował dr hab. Maciej Fic (UŚ), drugi natomiast, odbywający się w jednej z sal budynku, prowadził ks. dr hab. Arkadiusz Wuwer, prof. UŚ. Wśród prelegentów panelu pierwszego należy wymienić dr Joannę Gołębiewską (UO), która omówiła *Obraz powstań śląskich i plebiscytu w podręcznikach historii do 2017 roku*, oraz mgr Marię Wyleżek (UŚ), która przedstawiła *Obraz powstań śląskich i plebiscytu w podręcznikach historii po 2017 roku*, a także mgr Urszulę Batko (Muzeum Górnośląskie), która podjęła temat *Za wiarę, wolność i ojczyznę. Obraz powstań śląskich w plastyce nieprofesjonalnej*. Pierwsze trzy prelegentki zarysowały obraz powstań śląskich i plebiscytu w plastyce nieprofesjonalnej oraz w podręcznikach historii sprzed roku 2017 i potem. Natomiast dr Bernard Linek (Państwowy Instytut Naukowy) w swoim referacie *Pamięć plebiscytu i powstań śląskich w okresie międzywojennym. Kilka uwag na marginesie obchodów 10. rocznicy plebiscytu i III powstania śląskiego* wrócił pamięcią do obchodów dziesiątej rocznicy plebiscytu oraz trzeciego powstania śląskiego, z kolei dr Joanna Lusek (Muzeum Górnośląskie) przedstawiła *Obraz kobiety w dobie powstań śląskich i plebiscytu na tle wspomnień zawartych w „Księdze pamiątkowej pracy społeczno-narodowej kobiet na Śląsku od roku 1880 do roku 1922”*. Ostatni zaś z prelegentów, ks. dr Mariusz Trąba (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II), przybliżył temat *Rola Kościoła katolickiego i duchowieństwa w powstaniach śląskich i plebiscycie*.

W ramach panelu drugiego głos zabrali: dr Tobiasz Janikowski (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej), poruszając zagadnienie *Powstania śląskie jako akty terroru. Walka niepodległościowa z perspektywy niemieckojęzycznych pisarzy i publicystów*, a dr Krystian Węgrzynek (Instytut Badań Regionalnych Biblioteki Śląskiej) scharakteryzował *Obraz powstań śląskich i plebiscytu w polskiej literaturze*, natomiast dr hab. Michał Skop (UŚ) omówił temat *Rywalizacja plebiscytowa na łamach „Der schwarze*

Adler” i „*Der weisse Adler*”, a ks. dr Damian Bednarski (UŚ) zaprezentował *Obraz powstań śląskich na łamach „L'Osservatore Romano”*. Z kolei dr Mirosław Węcki (UŚ, IPN) przybliżył zebrany *Obraz powstań śląskich na łamach „New York Timesa”*, natomiast dr Jarosław Durka (Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli WOM) przedstawił *Rocznice powstań śląskich na łamach „Trybuny Ludu”*. Wspomniani mówcy rozważali obraz powstań śląskich i plebiscytu z perspektywy prasy polskiej i zagranicznej, gdzie występowało wiele ciekawych wątków z materiałów archiwalnych dotychczas nieujawnionych w publikowanych materiałach.

Każdy z paneli wieńczyła ożywiona dyskusja stanowiąca doskonałą okazję do uściślenia wypowiedzi prelegentów, wymiany opinii, poglądów i myśli.

Zorganizowane 18 listopada wydarzenie uzupełniały wystawy przygotowane przez Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach oraz Archiwum Państwowe w Katowicach (*Śląska droga do niepodległości, Wojciech Korfanty – współtwórca II Rzeczypospolitej oraz Zagłębie powstań śląskich*), jak również obrazy malarza i miłośnika sztuki, Józefa Podkowika.

Dopełnieniem całego przedsięwzięcia była projekcja filmu *Sól ziemi czarnej*, która odbyła się w auli Wydziału Teologicznego, została zaś poprzedzona wykładem wprowadzającym do filmu, który wygłosiła dr hab. Ilona Copik (UŚ). Prelegentka nakreśliła tło historyczne i sytuację społeczno-gospodarczą ówczesnych czasów oraz przybliżyła pomysł powstania i realizacji filmu.

Warto dodać, że w ramach prac projektu *Panteon Górn Śląski – badania naukowe* zaplanowano na drugą połowę roku 2020 kolejną konferencję naukową, połączoną z wydaniem pozycji bibliograficznej złożonej z przygotowanych biografii postaci zasłużonych dla Śląska.

atla

Collectors & Connectors
in Religion & Theology

Bazy wydawane przez Atla (American Theological Library Association)

Baza Atla Religion Database® (Atla RDB®) jest podstawową bazą bibliograficzną z zakresu teologii i religioznawstwa. Liczy ona obecnie łącznie ponad 2,8 miliona rekordów, w tym ponad 1,1 miliona opisów artykułów z około 2 300 tytułów czasopism (z których więcej niż 1 000 jest indeksowanych na bieżąco), ponad 275 000 opisów artykułów z prac zbiorowych, ponad 940 000 rekordów recenzji i ponad 411 000 opisów książek. Zakres chronologiczny bazy rozpoczyna się od 1949 roku, a retrospektywne indeksowanie części czasopism sięga XIX wieku. Ostatnio z bazą Atla RDB została zintegrowana katolicka baza bibliograficzna *Catholic Periodical and Literature Index® (Atla CPLI®)*.

Baza AtlaSerials® (Atlas®) jest pełnotekstową bazą czasopism, obejmującą ponad 350 tytułów czasopism z zakresu religii dostępnych online. Zawiera ona ponad 678 000 artykułów i jest aktualizowana w cyklu miesięcznym. Ponadto biblioteki w Polsce mające dostęp do pakietu baz EBSCO w ramach licencji krajowej mają również dostęp online do 344 czasopism indeksowanych w *Atla Religion Database*.

Baza AtlaSerials PLUS® (Atlas PLUS®) jest nowym produktem, który oferuje pełnotekstowy dostęp online do ponad 500 tytułów czasopism z wielu różnych obszarów religii i teologii, wydawanych w 20 językach w 35 różnych krajach. Baza *Atlas PLUS* zawiera wszystkie tytuły wchodzące w skład podstawowej bazy *AtlaSerials (Atlas)* i dodatkowo ponad 150 nowych tytułów. Między innymi są to czasopisma publikowane przez uniwersytety papieskie w Rzymie. Aktualnie baza zawiera ponad 900 tysięcy artykułów i jest co miesiąc aktualizowana.

Baza New Testament Abstracts Online jest produktem partnerskiej współpracy pomiędzy Atla i Boston College. Baza jest nieodzownym narzędziem bibliograficzno-abstraktowym dla naukowców, bibliotekarzy, studentów i duchowieństwa do badań nad Nowym Testamentem i jego tłem historycznym. Baza zawiera ponad 84 000 anglojęzycznych abstraktów artykułów, recenzji, książek i oprogramowania. Co roku do bazy dodawanych jest 2 000 abstraktów artykułów z ponad 500 czasopism w różnych językach oraz streszczenia około 900 aktualnie wydanych książek. Archiwa w bazie sięgają 1985 roku.

Baza Old Testament Abstracts Online jest produktem partnerskiej współpracy pomiędzy Atla i Catholic Biblical Association. Baza zawiera abstrakty artykułów z ponad 500 czasopism oraz z monografi, dzieł zbiorowych i oprogramowania, dotyczących badań nad Starym Testamentem. Wszystkie abstrakty są w języku angielskim niezależnie od oryginalnego języka publikacji. Tematyka bazy obejmuje starożytność, archeologię, teologię biblijną, filologię i wiele innych dziedzin. Baza liczy aktualnie ponad 69 000 rekordów. Archiwa w bazie sięgają 1978 roku.

Jedynym dystrybutorem baz Atla online jest firma EBSCO. W Polsce subskrypcja połączonej bazy *Atla Religion Database® (Atla RDB®) with AtlaSerials PLUS® (Atlas PLUS®)* jest objęta dofinansowaniem, które przyznawane jest przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla konsorcjum na okres roku kalendarzowego (do tej pory co roku w wysokości 50 procent). W związku z tym decyzja o ewentualnej prenumeracie musi zapaść na przełomie października/listopada. W 2019 roku bazę *Atla Religion Database with AtlaSerials* prenumerowało sześć bibliotek należących do „Fides”: Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Uniwersytetu Opolskiego (dla Biblioteki Wydziału Teologicznego), Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (dla Biblioteki Wydziału Teologicznego), Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu jak również Biblioteka Ewangelikalnej Wyższej Szkoły Teologicznej we Wrocławiu.

Więcej informacji: <https://www.atla.com/research/>

DOROTA REJMAN¹

STARE DRUKI & „SZALEŃSTWO KATALOGOWANIA”

SPRAWOZDANIE Z SESJI W BIBLIOTECIE UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

(Warszawa, 22 października 2019 roku)

Dwudziestego drugiego października 2019 roku w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego odbyła się sesja z okazji jubileuszu siedemdziesięciolecia Gabinetu Starych Druków i zakończenia prac nad *Katalogiem druków XV-XVI wieku*². Sesję zatytułowaną *Stare druki & „Szaleństwo katalogowania”* otworzyła Katarzyna Ślaska, wicedyrektor ds. zbiorów specjalnych BUW.

Sesję podzielono na dwa bloki. W pierwszej części prelegenci przedstawili swoje refleksje i obserwacje z prac nad tworzeniem katalogów zbiorów specjalnych, w drugiej zaś przedstawiciele różnych dziedzin nauk humanistycznych podzielili się własnymi doświadczeniami z badań nad zbiorami starych druków.

Jako pierwszy zagadnienie katalogowania starych druków i rękopisów omówił dr Jacek Partyka (Biblioteka Jagiellońska) w prelekcji zatytułowanej *Ultima ratio librariae, czyli katalog starych druków w XXI w.* Jacek Partyka przedstawił różne punkty widzenia na kształt i rolę katalogu w obecnych czasach. Czy katalog jest zbiorem danych

¹ Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu.

² Kolejne tomy *Katalogu* ukazywały się drukiem sukcesywnie w latach 1994-2018, opracowanie zasobu objętego katalogiem trwało od 1978 roku.

przeznaczonych dla bibliotekarzy, pomocnym głównie przy inwentaryzacji zasobu, czy też źródłem badawczym dla naukowców? Z tak postawionym pytaniem łączy się kwestia, jakie dane i na jakim poziomie szczegółowości powinny znaleźć się w opisie bibliograficznym. Następnie w części wystąpienia zatytułowanej *Varia, rara, curiosa* prelegent przedstawił ciekawe i niecodzienne woluminy z zasobu Biblioteki Jagiellońskiej. Omówił między innymi tzw. klocek podróżny opata Jana Ponętowskiego³ zawierający rękopis, dwa stare druki, skrytkę na karty do gry oraz planszę do gry w tryktraka. Prelegent omówił także przypadki odnajdywania zaskakujących treści ukrytych w wyklejkach książek, trudności w identyfikacji i opisie unikatów oraz defektów, podkreślił też wagę wykonywania kopii zapisów i notatek proveniencyjnych w przypadku ich złego i wciąż pogarszającego się stanu zachowania.

Historię powstania katalogu druków XV-XVI wieku zreferowała Halina Mieczkowska w wystąpieniu pt. *Labor ipse voluptas, czyli jak powstawał Katalog druków XV-XVI wieku w zbiorach BUW*. Omówiła genezę powstania katalogu, formowanie zespołu, opracowanie metod opisu starych druków zgodne z ISBD (A)⁴ i praktyczne wdrożenie wypracowanej instrukcji. Zakładany przez zespół siedmioletni termin zakończenia prac nad opracowaniem zasobu już w pierwszych latach okazał się nierealny. Jako powody znacznego przedłużenia się prac Mieczkowska podała m.in. złożoność procesu opracowania według przyjętej metody, niestabilność kadrową, konieczność meliorowania opisów proveniencji lub ich opracowania od podstaw, zaangażowanie członków zespołu w działalność społeczną w latach 1980-1981, awarie, zalania i remonty budynku oraz przeprowadzki. Za moment przełomowy uznała komputeryzację biblioteki w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych. Korzystanie z edytora tekstu znacznie usprawniło wtedy pracę redakcyjną nad katalogiem. Możliwość posługiwania się tym narzędziem Mieczkowska określiła jako odczuwalną przez zespół rewolucję na miarę wynalazku ruchomej czcionki. Prelegentka omówiła następnie okoliczności wydawa-

³ J. Patryka, *Niezwykłe artefakty Biblioteki Jagiellońskiej*, www.blog.bj.uj.edu.pl/stare-druki/-/journal_content/56_INSTANCE_gJh937aPNE4h/136002189/140702221, 24.10.2019.

⁴ IFLA, *ISBD (A): International Standard Bibliographic Description for Older Monographic Publications (Antiquarian)*, <https://archive.ifla.org/VII/s13/pubs/isbda.htm>, 24.10.2019.

nia kolejnych tomów katalogu na przestrzeni lat 1986-2018, w tym kwestie związane z dofinansowaniem publikacji przez MNiSW. Na zakończenie współautorka katalogu wyraziła ubolewanie z powodu braku recenzji i omówień wydanego opracowania z wyjątkiem jednej, opublikowanej przez Mariana Malickiego⁵.

Dr Maria Cubrzyńska-Leonarczyk w prelekcji zatytułowanej „*Kto zaczął, zdziałał połowę*”. Wokół prac nad edycją proveniencji druków XV-XVI wieku ze zbiorów BUW zdradziła kulisy pracy nad częścią katalogu dotyczącą właścicieli książek. Na wstępie przybliżyła sylwetkę Marii Sipayłło, z inicjatywy której w BUW podjęto w 1957 roku badania proveniencyjne. M. Sipayłło ustaliła plan badań i wypracowała metody opisu w zakresie proveniencji. Do zespołu dołączyły m.in.: Halina Juszcakowska, Ewa Truskolaska, Halina Michalska, Antonina Włodarska, w kolejnych latach Maria Bohonowa i Teresa Komender, a od 1977 roku także autorka wystąpienia. Kolejnym zasileniem zespołu przez nowych pracowników było dołączenie do zespołu Elżbiety Bylinowej, Marianny Czapnik oraz Izabeli Wiencek-Sielskiej. Prelegentka podkreśliła na zakończenie celowość stworzenia stałego etatu dla osoby odpowiedzialnej za bazę proveniencji.

Izabela Wiencek-Sielska (BUW) w wystąpieniu zatytułowanym *Efektywnie czy efektownie? Zadania i perspektywy Gabinetu Starych Druków* przedstawiła przemyślenia na temat zawodu bibliotekarza starodrucznika w obliczu zmieniającego się prawa, rosnących wymagań użytkowników oraz informatyzacji. Idealny pracownik biblioteki gromadzącej zbiory specjalne powinien wykazywać się szerokimi kompetencjami obejmującymi znajomość paleografii, języków obcych, wiedzy historycznej oraz szeroką wiedzę ogólną, a także takimi cechami osobowymi, jak skupienie, precyzja i koncentracja. Następnie w odniesieniu do wcześniej sformułowanych oczekiwań wobec przyszłych starodruczników Izabela Wiencek-Sielska, kierownik Gabinetu Starych Druków, przedstawiła najbliższe plany i zamierzenia gabinetu: przygotowanie oferty szkoleń i warsztatów, m.in. dla studentów, kontynuację współpracy międzynarodowej (np. z CERL),

⁵ M. Malicki, *O katalogu druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie kilka uwag*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, 1/2 (1996), s. 333-345.

katalogowanie druków z XVII wieku, kontynuację organizacji wystaw tematycznych. Najistotniejszy wydaje się projekt utworzenia bazy znaków własnościowych obejmującej rekordy proveniencyjne i zdjęcia zapisów pochodzących z książek. Realizacja zadania zależy od pomyślnego rozstrzygnięcia konkursu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki.

Pierwszą część sympozjum zakończyły uroczyste podziękowania dla współautorek katalogu: Haliny Mieczkowskiej i Marii Cubrzyńskiej-Leonarczyk.

Drugi blok tematyczny rozpoczęło wystąpienie dr. hab. Macieja Ptaszyńskiego zatytułowane *Zabytki polskiej reformacji w zbiorach Gabinetu Starych Druków BUW*. Badacz nakreślił zarys dziejów reformacji i kontrreformacji oraz przedstawił niemal trzydzieści druków antyreformacyjnych ze zbiorów BUW. Omówienie druków obejmowało zagadnienie gatunku literackiego i formy wypowiedzi, języka i autorstwa tekstów.

W kolejnej prelekcji zatytułowanej *Katalog starych druków jako wsparcie socjolingwistycznie ukierunkowanych studiów historyczno-językowych* dr hab. Izabela Winiarska-Górska wskazała na wybrane możliwości połączenia badań historycznojęzykowych i ustaleń bibliograficznych. Na przykładzie wybranych polskich tłumaczeń Biblii prelegentka wyłuszczyła dane pochodzące z katalogów, które pozwoliły np. na próbę określenia, jak Biblia funkcjonowała w społeczeństwie oraz jak stymulowała rozwój polszczyzny. Podsumowując swoje wystąpienie, Izabela Winiarska-Górska podkreśliła przydatność katalogów jako materiału badawczego, o ile zostanie on udostępniony w formie niewymagającej pogłębionych studiów.

Dr hab. Justyna Kiliańczyk-Zięba w wystąpieniu pt. *Fundament, trampolina, tekst do uzupełnienia. Katalog starych druków w badaniach nad kulturą dawnej książki* wykazała, posługując się przykładami z katalogów polskich i zagranicznych, jak dzięki pogłębieniu wiedzy oraz dostępności do informacji można weryfikować i uzupełniać dotychczasowe bazy i katalogi. Badaczka sformułowała postulat utworzenia centralnego katalogu starych druków oraz bibliografii staropolskiej, co ułatwiłoby badaczom analizowanie dużych zbiorów danych. Zauważyła także konieczność zapewnienia zdalnego dostępu do takiej bazy.

O zbiorach specjalnych w kulturze popularnej traktowało wystąpienie Martyny Osuch zatytułowane *Nie tylko obiekt badań – o współczesnych rolach dawnej książki*. Na licznych przykładach prelegentka pokazała rolę dawnej książki w kształtowaniu współczesnej kultury popularnej. Autorka zaprezentowała m.in. przykłady obecności starych druków lub rękopisów w literaturze i filmie. *Imię Róży* Umberto Eco, ekranizacja powieści Dana Browna *Anioły i demony* w reżyserii J.J. Annauda oraz powieści tego samego autora *Kod da Vinci* w reżyserii Rona Howarda, a także ekranizacja powieści *Klub Dumas* autorstwa Artura Péreza-Reverte’a *Dziewięte wrota* w reżyserii Romana Polańskiego – to wszystko dzieła, których cała akcja toczy się wokół dawnej książki. Podobnie jest w cyklu J.K. Rowling, gdzie wspaniała biblioteka Hogwartu jest jednym z najważniejszych miejsc. Z ciekawszych rodzimych pomysłów wspomniała o kolorowance *Gdańsk w XVII wieku. Do kolorowania*, w której autorzy w oryginalny sposób wykorzystali materiały dostępne w domenie publicznej. Martyna Osuch przedstawiła także następujące przykłady na istnienie dawnej książki w przestrzeni internetowej:

- serwis Digital Cultures⁶;
- zbiór Discarding Images⁷ opisywany przez jego twórców na profilu instagramowym jako „Collection of #Medieval #images updated on a daily basis”;
- gra Inkulinati, w której gracz wciela się w średniowiecznego iluminatora toczącego walki na kartach rękopisu;
- serwis Pankreator, w którym użytkownik, wykorzystując m.in. dostępne ryciny, może stworzyć własną wirtualną kartkę⁸;
- fanpage na Facebooku: The Public Domain Review, np. Polish Emblems / Emblematy Polskie;
- grupy na Facebooku: IFLA Rare Books & Special Collections Section, Bookbinding – Art & Conservation i in.

Sesję zakończyła dyskusja uczestników. Podniesiono między innymi kwestię zauważalnych braków wśród kadry, głównie w dziedzi-

⁶ Aplikacja Hybridizer wykorzystująca wizerunki zwierząt z siedemnastowiecznych rycin, <http://digitalcultures.pl/hybridizer>, 24.10.2019.

⁷ Discarding Images, <https://www.instagram.com/discardingimages/?hl=pl>, 24.10.2019; <https://www.facebook.com/discardingimages>, 24.10.2019.

⁸ PANKreator, <http://pankreator.org>, 24.10.2019.

nie umiejętności odczytywania średniowiecznych zapisów odręcznych w starych drukach. W tym miejscu dr hab. Jacek Soszyński, dyrektor Instytutu Historii Nauki PAN, zwrócił uwagę na problemy z dostępnością oryginałów rękopisów do celów dydaktycznych i podkreślił, że nawet najwierniejsza kopia cyfrowa nie zastąpi oryginału. Kolejnym głosem był postulat, jaki wysunął dr Henryk Hollender, proponując uwzględnienie opisu rzeczowego starych druków oraz określanie ich gatunku literackiego. Liczne odpowiedzi uczestników sesji ukazały możliwe trudności w realizacji tego dezyderatu (konieczna znajomość łaciny i innych języków obcych, niezbędna erudycja katalogującego, wypracowanie wspólnych norm opisu).

Kończąc sympozjum, Katarzyna Ślaska i Izabela Wiencek-Sielska zaprosiły uczestników do udziału w wydarzeniach towarzyszących⁹ oraz planowanej na 25-26 listopada konferencji *Hinc omnia*¹⁰.

⁹ Wystawa cymeliów XV-XVI wieku z Gabinetu Starych Druków BUW oraz koncert muzyki dawnej zespołu „Gregorianum”.

¹⁰ *Hinc omnia. Zbiory specjalne polskich bibliotek naukowych w katalogu centralnym NUKAT*, https://konferencje.buw.uw.edu.pl/hincomnia2019/?fbclid=IwAR2Dd_668APO-XHpa60p97st6sm1NAc4DYKdxairg0-nQfisQ1irnZ7Z2vo, 24.10.2019.

Z ŻYCIA FEDERACJI

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Rok 26 (2020) nr 1 (50), s. 169-173
ISSN 1426-3777

KS. JERZY WITCZAK¹

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH „FIDES” I ZARZĄDU FEDERACJI ZA OKRES OD 5 WRZEŚNIA 2018 DO 3 WRZEŚNIA 2019 ROKU

1. Federacja aktualnie liczy osiemdziesięciu członków zwyczajnych, reprezentujących zgodnie ze Statutem tyleż polskich bibliotek kościelnych. Dwudziestego lutego 2019 roku Zarząd stwierdził wygaśnięcie członkostwa czterech bibliotek: zawiesiła swoją działalność Biblioteka Diakonii Ruchu Światło-Życie Diecezji Warszawsko-Praskiej; biblioteki Instytutu Świeckiego Życia Konsekwowanego Świętej Rodziny w Łomiankach oraz Instytutu Teologicznego w Sandomierzu przestały istnieć, a Biblioteka Opactwa Cystersów zrezygnowała z członkostwa. Zarząd otrzymał również pismo z 29 marca 2019 roku informujące o likwidacji Biblioteki Franciszkańskiego Centrum dla Europy Wschodniej i Azji Północnej w Warszawie. Niemniej trzeba z przykrością zauważyć, że wiele innych bibliotek członkowskich nie bierze udziału w spotkaniach i pracach „Fides”, a część z nich nie płaci również składek, co może skutkować wykluczeniem ich z Federacji.

2. Do 11 października 2018 roku Zarząd Federacji pracował w składzie: przewodniczący – ks. dr Jerzy Witczak (Biblioteka PWT, Wrocław), zastępca przewodniczącego – dr Bogumiła Warząchow-

¹ Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego i Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu.

ska (Biblioteka Teologiczna, Katowice), skarbnik – ks. dr Wacław Umiński CM (Biblioteka Księży Misjonarzy, Kraków), sekretarz – ks. dr Tomasz Garwoliński (Biblioteka WSDMW „Hosianum”, Olsztyn), członek zarządu – dr hab. Katarzyna Materska, prof. UKSW (Biblioteka UKSW, Warszawa). Po tej dacie w związku z zaprzestaniem pełnienia funkcji dyrektora Biblioteki UKSW przez panią Katarzynę Materską nastąpiło wygaśnięcie jej członkostwa w „Fides” oraz w Zarządzie. Zarząd postanowił nie dokooptowywać na jej miejsce innej osoby do końca kadencji. W ciągu roku sprawozdawczego w Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu odbyły się dwa protokołowane posiedzenia: 20-21 lutego i 2-3 września 2019 roku. Poza tym Zarząd kontaktował się intensywnie drogą elektroniczną.

3. Podczas 47. Walnego Zgromadzenia BETH w Norymberdze w dniach 8-12 września 2018 roku ks. Jerzy Witczak został wybrany na członka Zarządu na statutowy okres pięciu lat.

4. Zarząd Federacji stanowi jednocześnie redakcję czasopisma „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”. Związane z tym były liczne i czasochłonne prace członków Zarządu, a zwłaszcza B. Warząchowskiej, ks. T. Garwolińskiego i ks. J. Witczaka. W pracy redakcyjnej pomagał ks. Bogusław Dygdała i o. Grzegorz Filipiuk. W 2019 roku wydano dwa kolejne numery „Fides” liczące łącznie 568 stron.

5. Z okazji jubileuszu dziesięciolecia istnienia czasopisma „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy” 28 maja 2019 roku w Centrum Informacji Naukowej i Bibliotece Akademickiej w Katowicach odbyło się seminarium poświęcone czasopismom bibliologicznym i informatologicznym w dobie przemian. Bogumiła Warząchowska wygłosiła referat „*Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych*” – *prezentacja półrocznika w przeddzień 25. rocznicy wydania*, podkreślając, że biuletyn jest wydawany przez Federację Bibliotek Kościelnych „Fides” oraz zgodnie z zapisami statutowymi Federacji porusza historyczne i aktualne problemy bibliotek kościelnych.

6. Rada ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego Konferencji Episkopatu Polski, w której ks. Jerzy Witczak pełni funkcję konsultora, zapowiada zorganizowanie w 2020 roku we współpracy z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogólnopolskiej konferencji dotyczącej bibliotek kościelnych, która pokazałaby bogactwo ich zbiorów oraz problemy i oczekiwania dotyczące ich funkcjonowania.

7. Siódmego grudnia 2018 roku przewodniczący Zarządu spotkał się z dyrektorem Biblioteki Narodowej, dr. Tomaszem Makowskim, w celu omówienia przyszłej współpracy „Fides” z Biblioteką Narodową w ramach projektu OMNIS.

8. Ósmego maja 2019 roku w Książnicy Podlaskiej zorganizowano uroczystość wręczenia Nagrody Srebrnej Róży ks. dr. Dariuszowi Wojteckiemu, dyrektorowi Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku. Dyrektor Książnicy Podlaskiej przyznaje ją każdego roku osobom i instytucjom zasłużonym dla bibliotek województwa podlaskiego.

9. Podstawowy cel statutowy Federacji stanowi zbudowanie jednolitego systemu komputerowego i wspólnej bazy katalogowej bibliotek kościelnych oraz umożliwienie szerokiego i łatwego dostępu do informacji katalogowej i bibliograficznej. Aktualnie „Fides” realizuje ten cel, głównie tworząc Centralny Katalog Bibliotek „Fides” oraz Elektroniczną Bibliografię Nauk Teologicznych. Funkcję administratora wszystkich serwisów informacyjnych Federacji pełni ks. Jerzy Witczak, prace informatyczne prowadzi głównie o. Janusz Kaczmarek OP.

10. Do Centralnego Katalogu Bibliotek w systemie Koha obecnie należy łącznie dziewiętnaście bibliotek. W roku sprawozdawczym dołączyły do niego cztery biblioteki: salezjanów w Krakowie (14 września 2018 roku), WSD w Świdnicy (7 listopada 2018 roku), WMSD w Warszawie (28 lutego 2019 roku) i Warszawskiej Prowincji Kapucynów w Zakroczymiu (9 maja 2019 roku). Wszystkie współtworzące katalog biblioteki są zarazem widoczne w katalogu NUKAT, dwanaście zaś z nich współpracuje z NUKAT czynnie. Według stanu z 31 sierpnia 2019 roku katalog liczy ponad 600 tys. rekordów (przy dążeniu do zachowania zasady „jeden rekord – wspólne zasoby”), a liczba egzemplarzy przekroczyła już 1,5 mln i wynosi 1,647 mln jednostek. Do przeniesienia swoich katalogów do katalogu centralnego przygotowują się następne biblioteki. Zarząd nadal usilnie zachęca do włączenia się wszystkich bibliotek używających wciąż systemu MAK do tego wspólnego projektu.

11. W związku z prowadzeniem katalogu centralnego utrzymywano kontakty robocze z Centrum NUKAT i Biblioteką Narodową. Między innymi 15 lutego 2019 roku ks. Jerzy Witczak, Katarzyna

Mituś z Biblioteki Misjonarzy oraz o. Janusz Kaczmarek OP uczestniczyli w spotkaniu bibliotekarzy systemowych w Centrum NUKAT.

12. Drugim ważnym statutowym dziełem Federacji „Fides” jest tworzenie Elektronicznej Bibliografii Nauk Teologicznych. Baza powstaje z opisów otrzymywanych z Zakładu Bibliografii Zawartości Czasopism Biblioteki Narodowej oraz tworzonych przez niektóre biblioteki członkowskie. Aktualnie bibliografia liczy łącznie ponad 102 tys. rekordów bibliograficznych. Baza EBNT działa również w systemie Koha, co umożliwia dodawanie i edycję rekordów bibliograficznych online z dowolnej lokalizacji, tak że jest przygotowana do rozwinięcia na szerszą skalę współpracy bibliotek członkowskich w jej tworzeniu. Z powodu braku wystarczającej ilości czasu baza nie była aktualizowana. Opracowaniem całości bazy zajmuje się ks. J. Witczak, a od strony informatycznej o. J. Kaczmarek.

13. Federacja od 2006 roku utrzymuje własną bibliotekę cyfrową. Księgozbiór Wirtualny „Fides” liczy obecnie 1 723 publikacje. W ciągu roku od poprzedniego walnego zgromadzenia dodano dwadzieścia jeden nowych obiektów. Bardzo dobrze układa się współpraca z Biblioteką UKSW w Warszawie, której kolekcja liczy już czterdzieści sześć publikacji, w tym osiemnaście zdigitalizowanych starych druków oraz dwadzieścia sześć archiwalnych inwentarzy bibliotecznych zlikwidowanych przez władze komunistyczne wydziałów teologicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Warszawskiego. Pozostałe biblioteki członkowskie Federacji nie korzystają z możliwości publikowania swoich zbiorów we wspólnej bibliotece cyfrowej. Federacja zaprasza do współtworzenia Księgozbioru Wirtualnego. Można żywić nadzieję, że we współpracy z Poznańskim Centrum Superkomputerowo-Sieciowym uda się dokonać aktualizacji oprogramowania dLibra oraz scalić inne kościelne zbiory cyfrowe w ramach Księgozbioru Wirtualnego.

14. Cały czas trwały bieżące prace związane z utrzymaniem multiwyszukiwarki FIDKAR. Program FIDKAR w tym czasie nie był i nie będzie już aktualizowany przez autora, a zatem narzędzie to staje się coraz bardziej anachroniczne. W związku z tym, jak również w związku z rozpoczęciem tworzenia Centralnego Katalogu i rozwojem EBNT wyszukiwarka FIDKAR zmienia stopniowo swój charakter i traci na znaczeniu. Zmniejsza się powoli liczba baz objętych

wyszukiwaniem. Aktualnie w sekcji bibliotek kościelnych prezentuje swoje bazy trzydzieści instytucji. Spośród nich trzynaście nieodpłatnie utrzymuje na serwerze „Fides” swoje strony z katalogami. Kilka bibliotek nie dostarcza nowych kopii katalogu dłużej niż ponad rok, inne mają kłopoty z zachowaniem ciągłości dostępu online.

15. Utrzymywany był i w miarę możliwości czasowych aktualizowany serwis WWW Federacji. Ponadto „Fides” prowadzi własną stronę na portalu społecznościowym Facebook i stopniowo zwiększa się liczba osób nią zainteresowanych. W ostatnim czasie liczba osób obserwujących stronę wynosiła 643.

16. Nadal prowadzono dystrybucję bazy MAK zawierającej hasła formalne CKHW NUKAT. Jest ona utrzymywana w systemie Linux i raz na jakiś czas eksportowana do programu MAK. Obsługą bazy CKHW zajmuje się o. J. Kaczmarek OP, a tworzeniem z niej bazy MAK ks. J. Witczak. Kopię bazy w postaci spakowanego archiwum zainteresowane biblioteki, w tym również nienależące do Federacji, pobierają samodzielnie z serwera „Fides”.

17. Tegoroczne 48. Walne Zgromadzenie BETH odbędzie się w Oksfordzie w dniach 7-11 września pod tytułem „Winning more clients for better libraries: challenges and solutions”. Federację będzie reprezentował ks. Jerzy Witczak. Referat pt. *Contemporary Forms of Communication with Library Users – the Experiences of Theological Libraries in Poland* wygłosi Anna Seweryn z Uniwersytetu Śląskiego. Federacja spodziewa się otrzymania subwencji od Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski na koszty podróży i udziału. Pozostała część kosztów oraz składka członkowska BETH będzie opłacona ze środków pochodzących z prowizji za promocję baz Atla oraz tylko w minimalnym stopniu ze składek członkowskich bibliotek należących do „Fides”.

KS. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

PROTOKÓŁ Z POSIEDZENIA ZARZĄDU FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH „FIDES”

(Sandomierz, 2-3 września 2019 roku)

1. Zarząd Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” spotkał się w dniach 2-3 września 2019 roku na posiedzeniu w Sandomierzu. Obecni byli: ks. Jerzy Witczak – przewodniczący, p. Bogumiła Warząchowska – zastępca przewodniczącego, ks. Wacław Umiński CM – skarbnik, ks. Tomasz Garwoliński – sekretarz, a także o. Grzegorz Filipiuk OFMCap – sekretarz Komisji Rewizyjnej.

2. Ks. Jerzy Witczak zapoznał zebranych z treścią sprawozdania z działalności Federacji i Zarządu, które później zostanie przedstawione podczas XXV Walnego Zgromadzenia. Zapoznał również zebranych z dokumentami przesłanymi przed spotkaniem BETH, które odbędzie się w dniach 7-11 września 2019 roku w Oksfordzie. Przekazał też pozdrowienia od Geerta Harmanny, przewodniczącego Zarządu BETH.

3. Zgodnie z punktem 2 artykułu 16 i z artykułem 34 Statutu Zarząd przyjął uchwałę o przyjęciu jako członka wspierającego dr. Tomasza Stolarczyka, który zadeklarował dokumentowanie działalności i popularyzowanie wiedzy o bibliotekach kościelnych oraz prac badawczych poświęconych bibliotekom zakonnym w Polsce w XVI-

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

-XIX wieku, m.in. przez publikacje w periodykach naukowych i pracach zbiorowych.

4. Zarząd wystosował do XXV Walnego Zgromadzenia wnioszek o nadanie członkostwa honorowego ks. dr. hab. Bogusławowi Drożdżowi, prof. PWT, oraz mgr Barbarze Zezuli.

5. Zarząd podsumował swoją działalność w mijającej kadencji i dyskutował o nowych perspektywach w obliczu wyborów na trzyletnią kadencję.

6. Członkowie Zarządu podjęli dyskusję o przyszłości periodyku „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” w kontekście nowych zasad przyznawania punktów przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W niedalekiej przyszłości trzeba będzie rozstrzygnąć, czy czasopismo miałoby mieć podobną formę, czy przekształcić się raczej w rodzaj poradnika dla bibliotekarzy kościelnych. Nakład czasopisma zmniejszono z 200 do 150 egzemplarzy. B. Warząchowska zaproponowała, aby biblioteki członkowskie prezentowały na łamach biuletynu swoją historię i działalność.

7. Ojciec Filipiuk wraz z księdzem Witczakiem ustalili niektóre szczegóły przeniesienia archiwum Federacji do Biblioteki Warszawskiej Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów w Zakroczymiu.

8. Ksiądz Umiński poinformował, że po wysłaniu ponownego upomnienia Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej w Gościkowie-Paradyżu wpłaciła zaległe składki. Z wpłatami zalega natomiast Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku.

9. Ksiądz Witczak poinformował, że s. Natanaela Błażejczyk CSSF z Rady ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego Konferencji Episkopatu Polski w najbliższym czasie będzie prowadziła rozmowy z dr. Tomaszem Makowskim, dyrektorem Biblioteki Narodowej, na temat zorganizowania ogólnopolskiej konferencji o bibliotekach kościelnych, która pokazałaby bogactwo ich zbiorów oraz oczekiwania i problemy dotyczące funkcjonowania bibliotek kościelnych.

10. Członkowie Zarządu podjęli dyskusję na temat nowego logo Federacji. Dotychczasowe propozycje nie uzyskały akceptacji. Opracowaniem nowego logo i wzoru dyplomu honorowego członka Federacji podjął się o. G. Filipiuk.

11. Zarząd wyznaczył na przewodniczącego obrad XXV Walnego Zgromadzenia w Sandomierzu ks. dr. Jerzego Witczaka. Następnie uporządkowano program i przydzielono do poszczególnych sesji zaproponowane wcześniej punkty porządku obrad:

Część powitalna

- 3 września 2019 roku, 16:00 (Diecezjalne Centrum „Quo Vadis”)
- modlitwa, otwarcie XXV Walnego Zgromadzenia i powitanie uczestników (ks. dr Jerzy Witczak),
 - powitanie przez ks. prał. Józefa Szczepańskiego, dyrektora Diecezjalnego Centrum „Quo Vadis”,
 - wystąpienie *Historia Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu* (ks. dr Piotr Tylec),
 - prezentacja najcenniejszych zbiorów Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu (mgr Dorota Rejman),
 - zwiedzanie Wyższego Seminarium Duchownego i Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu,
 - grill i czas na wzajemne spotkanie.

Sesja I – konferencyjna

- 4 września 2019 roku, od 9:30 do 11:15 (aula)
moderator: dr Bogumiła Warząchowska
- powitanie uczestników przez ks. dr. Jerzego Witczaka,
 - *Paleografia w pracy bibliotekarza* (ks. dr hab. Tomasz Moskał, prof. KUL),
 - *Katalogowanie starodruków i określanie ich proveniencji* (mgr Dorota Rejman),
 - dyskusja.

Sesja II – konferencyjna

- 4 września 2019 roku, 11:45 – 13.00 (aula)
moderator: ks. dr Tomasz Garwoliński
- *Rękopisy w bibliotekach kościelnych. Sytuacja nadzwyczajna czy normalna praktyka?* (ks. dr Wacław Umiński CM),
 - *Pozyskiwanie środków ministerialnych na konserwację zbiorów bibliotecznych* (ks. dr Piotr Tylec),
 - dyskusja.

Sesja III – statutowa

4 września 2019 roku, 16:30 – 19:00 (aula)

moderator: ks. dr Jerzy Witczak

– *Pięć lat Katalogu Centralnego Bibliotek „Fides”* (ks. dr Jerzy Witczak),

- wybór skrutatorów,
- odczytanie i zatwierdzenie porządku obrad,
- odczytanie i zatwierdzenie protokołu z XXIV Walnego Zgromadzenia w Katowicach,
- sprawozdanie z pracy Zarządu i dyskusja nad nim,
- sprawozdanie skarbnika i dyskusja nad nim,
- nadanie członkostwa honorowego,
- sprawy „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”,
- od 19:45 spotkanie w grupach tematycznych (problemy bibliotek naukowych – Bogumiła Warząchowska, ks. Tomasz Garwoliński; problemy formatu i wspólnego katalogowania – o. Janusz Kaczmarek; problemy bibliotek pracujących w MAK i innych bibliotek – ks. Jerzy Witczak)

Sesja IV – statutowa

5 września 2019 roku, 9:30 – 12:30 (aula)

moderator: o. Grzegorz Filipiuk OFMCap

- sprawozdanie ze spotkania w grupach tematycznych,
- informacje z bibliotek członkowskich,
- sprawozdanie Komisji Rewizyjnej,
- wybory władz Federacji na trzyletnią kadencję,
- propozycje miejsca kolejnego walnego zgromadzenia,
- wolne wnioski,
- zakończenie obrad.

KS. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

PROTOKÓŁ Z POSIEDZENIA ZARZĄDU FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH „FIDES”

(Sandomierz, 5 września 2019 roku)

1. Piątego września 2019 roku, podczas XXV Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides”, które odbyło się w Sandomierzu, wybrano nowy Zarząd na kadencję 2019-2022.

2. Nowy Zarząd Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” spotkał się, aby dokonać podziału zadań. Zgodnie ze Statutem Federacji walne zgromadzenie najpierw wybrało na przewodniczącego ks. dr. Jerzego Witczaka (Biblioteka PWT i MWSD we Wrocławiu). Pozostałymi członkami Zarządu zostali: dr Bogumiła Warząchowska (Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach), ks. dr Piotr Tylec (Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu), ks. dr Tomasz Garwoliński (Biblioteka WSD MW „Hosianum” i Wydziału Teologii UWM w Olsztynie) i o. Grzegorz Filipiuk OFMCap (Biblioteka Warszawskiej Prowincji Braci Mniejszych Kapucynów).

3. Zgodnie z artykułem 30 Statutu Federacji Zarząd dokonał podziału funkcji. Zastępcą przewodniczącego został o. Grzegorz Filipiuk OFMCap, skarbnikiem – ks. dr Piotr Tylec, sekretarzem – ks. dr Tomasz Garwoliński, a członkiem Zarządu – dr Bogumiła Warząchowska.

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

KS. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

BIOGRAMY NOWYCH CZŁONKÓW HONOROWYCH FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH „FIDES”

Ks. dr hab. Bogusław Drożdż, prof. PWT, był organizatorem i długoletnim dyrektorem Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Legnicy. Jest redaktorem naczelnym półrocznika „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” i wykładowcą teologii pastoralnej na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu. Z jego inicjatywy powstała Biblioteka Cyfrowa Diecezji Legnickiej. Należy do grona recenzentów „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”.

Mgr Barbara Zezula w latach 2011-2018 pełniła funkcję dyrektora Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Reaktywowała członkostwo biblioteki w Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides”. Zorganizowała XXI Walne Zgromadzenie w 2015 roku, kilka konferencji naukowych oraz obchody 100-lecia istnienia Biblioteki KUL.

Ks. dr Wacław Umiński CM jest adiunktem na Wydziale Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie oraz redaktorem naczelnym czasopisma „Nasza Przyszłość”. Od 1998 roku pełni funkcję dyrektora Biblioteki Zgromadzenia Księża Misjonarzy w Krakowie. W 2014 roku doprowadził do włączenia katalogu biblioteki do Centralnego Katalogu Bibliotek „Fides”. Od 2001 roku należał do Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych, sprawując w nim różne funkcje: członka (2001-2004), zastępcy przewodniczącego (2004-2007), sekretarza (2007-2013) i skarbnika (2013-2019).

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

KS. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

PROTOKÓŁ Z XXV WALNEGO ZGROMADZENIA FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH „FIDES”

(Sandomierz, 5 września 2019 roku)

1. XXV Walne Zgromadzenie Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” zorganizowano w Sandomierzu na zaproszenie ks. dr. Piotra Tylca, dyrektora Biblioteki Diecezjalnej. Wzięło w nim udział pięćdziesięciu trzech przedstawicieli trzydziestu pięciu bibliotek kościelnych w Polsce, bp prof. dr hab. Andrzej Siemieniewski – delegat Konferencji Episkopatu Polski ds. Federacji „Fides”, a także dwaj członkowie honorowi i zaproszeni goście. Obecny był również ks. Andrzej Jakóbczak wraz z kierownikiem Biblioteki Instytutu Teologicznego we Lwowie-Brzuchowicach.

2. Obrady rozpoczęły się 3 września 2019 roku w domu rekolekcyjnym „Quo Vadis”, gdzie ks. prał. Józef Szczepański opowiedział o historii tego miejsca. Następnie zebrani przeszli do Wyższego Seminarium Duchownego. Tu po modlitwie przewodniczący Zarządu, ks. dr Jerzy Witczak, podziękował ks. dr. Piotrowi Tylcowi za zaproszenie i zorganizowanie XXV Walnego Zgromadzenia. Ksiądz Witczak powitał przybyłych oraz przekazał pozdrowienia od osób, które nie mogły przyjechać. Na przewodniczącego obrad walnego zgromadzenia Zarząd wybrał ks. Jerzego Witczaka.

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

3. Ksiądz Tylec przedstawił historię Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu, a następnie Dorota Rejman zaprezentowała jej najcenniejsze zbiory. Następnie uczestnicy zwiedzili seminarium i bibliotekę, która w 2020 roku będzie obchodziła 200. rocznicę swojego istnienia.

4. Czwartego września 2019 roku w porannej sesji, której moderatorem była dr Bogumiła Warząchowska, oprócz uczestników walnego zgromadzenia uczestniczyli zaproszeni goście. Miała ona charakter konferencji naukowej, podczas której w auli domu rekolekcyjnego swoje referaty wygłosili: ks. dr hab. Tomasz Moskał, prof. KUL, i mgr Dorota Rejman. Po wystąpieniach odbyła się dyskusja.

5. Przedpołudniową sesję moderował ks. dr Tomasz Garwoliński, referaty zaś zaprezentowali ks. dr Wacław Umiński i ks. dr Piotr Tylec. W dyskusji ks. T. Garwoliński krótko zaznajomił zebranych z projektem Manuscripta.pl, którym kieruje prof. dr hab. Jacek Soszyński z Polskiej Akademii Nauk, mającym na celu zarejestrowanie rękopisów średniowiecznych znajdujących się na terenie Polski.

6. Podczas sesji popołudniowej ks. Jerzy Witczak wystąpił z prezentacją *Pięć lat Katalogu Centralnego „Fides”*. Następnie zaproponował przyjęcie porządku obrad XXV Walnego Zgromadzenia oraz protokołu z XXIV Walnego Zgromadzenia, które odbyło się w 2018 roku w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Porządek obrad został przyjęty jednogłośnie przez trzydzieści cztery osoby uprawnione do głosowania. Protokół również przyjęto jednogłośnie, bez poprawek, w głosowaniu jawnym. Głosy podliczyli wcześniej wybrani skrutatorzy: s. Teresa Chomiczewska i s. Bernarda Żabierek.

7. Sekretarz, ks. Tomasz Garwoliński, odczytał uchwałę Zarządu o przyjęciu jako członka wspierającego dr. Tomasza Stolarczyka.

8. Następnie ks. Jerzy Witczak przedstawił sprawozdanie z działalności Zarządu za miniony rok, z kolei ks. Wacław Umiński odczytał sprawozdanie skarbnika.

9. Ksiądz Garwoliński w imieniu Zarządu zwrócił się do uczestników walnego zgromadzenia z wnioskiem o nadanie członkostwa honorowego Federacji „Fides” ks. dr. hab. Bogusławowi Drożdżowi, prof. PWT, oraz mgr Barbarze Zezuli. Obydwie kandydatury zostały zaakceptowane jednogłośnie przez trzydzieści trzy osoby uprawnione

do głosowania. Tym samym dołączyły do grona dwudziestu dziewięciu żyjących członków honorowych Federacji.

10. Redaktor naczelna „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych” wręczyła egzemplarze autorskie osobom, które przesłały materiały do dwóch najnowszych numerów półrocznika. Następnie omówiła sprawę bieżące dotyczące periodyku.

11. W dalszej części uczestnicy walnego zgromadzenia kontynuowali spotkania w grupach tematycznych. O problemach bibliotek naukowych dyskutowała grupa pod kierunkiem p. Bogumiły Warząchowskiej i ks. Tomasza Garwolińskiego. Na temat formatu i wspólnego katalogowania rozmawiała grupa pod kierunkiem o. Janusza Kaczmarka OP. Z kolei sytuacją bibliotek nadal pracujących w programie bibliotecznym MAK i innych bibliotek zajęła się grupa pod kierunkiem ks. Jerzego Witczaka.

12. Piątego września 2019 roku o. Grzegorz Filipiuk poprowadził ostatnią sesję, na której dokonano podsumowania spotkania w grupach.

13. Następnie przewodniczący Zarządu poinformował zebranych, że pracę dyrektorów lub kierowników bibliotek rozpoczęli: ks. Tomasz Krzysztofiak (Biblioteka Prymasowskiego WSD w Gnieźnie), ks. Kamil Zadrożny (Biblioteka WSD w Częstochowie), ks. Adam Sroka (Biblioteka WSD w Tarnowie), ks. Tomasz Zięba (Biblioteka WSD w Świdnicy), Barbara Kmiecik (Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego) i Tomasz Winiarski (Biblioteka UKSW w Warszawie).

14. Ks. Bogusław Dygdała przedstawił sprawozdanie Komisji Rewizyjnej. Podkreślił, że zostały wyjaśnione ubiegłe niejasności dotyczące Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Komisja Rewizyjna nie zgłosiła żadnych zastrzeżeń i wniosowała o udzielenie Zarządowi absolutorium. XXV Walne Zgromadzenie udzieliło Zarządowi absolutorium jednogłośnie przy trzydziestu dwóch osobach uprawnionych do głosowania.

15. Następnie ks. J. Witczak podziękował członkom Zarządu za pracę podczas kończącej się kadencji. Przed wyborami przypomniał również zadania poszczególnych członków Zarządu, prosząc o odpowiedzialne głosowanie i wybór osób kompetentnych i zaangażowanych.

16. Z kolei o. G. Filipiuk poprowadził sesję wyborczą. Funkcję sekretarza Komisji Wyborczej objął Edwin Klessa, a skrutatora s. Teresa Chomiczewska i s. Bernadeta Żabierek. Na przewodniczącego Zarządu w pierwszym głosowaniu został wybrany ks. dr Jerzy Witczak, uzyskując trzydzieści jeden głosów na trzydzieści cztery ważne. Również w pierwszym głosowaniu zostali wybrani pozostali członkowie Zarządu: dr Bogumiła Warząchowska (trzydzieści trzy głosy), ks. dr Piotr Tylec (trzydzieści głosów), ks. dr Tomasz Garwoliński (dwadzieścia dziewięć głosów) i o. Grzegorz Filipiuk OFMCap (dwadzieścia osiem głosów).

Następnie zostali wybrani członkowie Komisji Rewizyjnej: w pierwszym głosowaniu ks. dr Bogusław Dygdała (trzydzieści jeden głosów), a w drugim głosowaniu, przy trzydziestu trzech głosach ważnych, Tomasz Winiarski (dwadzieścia sześć głosów) i ks. dr Wacław Umiński CM (osiemnaście głosów).

17. Ks. T. Garwoliński w imieniu Zarządu zwrócił się do uczestników XXV Walnego Zgromadzenia z wnioskiem o nadanie członkostwa honorowego Federacji „Fides” ks. dr. Wacławowi Umińskiemu CM. Jego kandydatura została zaakceptowana jednogłośnie przez trzydzieści trzy osoby uprawnione do głosowania.

Na zakończenie słowo do zebranych i do organizatorów wygłosił ks. Jerzy Witczak, który dokonał podsumowania obrad i ich zamknięcia.

KS. PIOTR TYLEC¹

SPRAWOZDANIE Z XXV WALNEGO ZGROMADZENIA FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH „FIDES”

(Sandomierz, 5 września 2019 roku)

Od 3 do 5 września 2019 roku odbywało się XXV Walne Zgromadzenie Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides”. Zjazd ten doczekał się więc swojego srebrnego jubileuszu. Na miejsce spotkania bibliotekarzy kościelnych wybrano niewielkie, choć szczytujące się średniowiecznymi korzeniami królewskimi miasto Sandomierz. Organizatorem walnego zgromadzenia był tradycyjnie Zarząd Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” oraz gospodarz miejsca zjazdu, tj. Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu. Książnica ta w ten właśnie sposób rozpoczęła obchody 200-lecia swojego istnienia, których kulminacja nastąpi w 2020 roku. Uczestnicy zostali zakwaterowani w Diecezjalnym Centrum Kultury, Edukacji i Formacji Chrześcijańskiej „Quo Vadis”, zlokalizowanym w budynku poreformackiego klasztoru przy kościele św. Józefa w Sandomierzu. Tam też odbywała się znaczna część prelekcji i obrad.

W walnym zgromadzeniu wzięły udział pięćdziesiąt trzy osoby z trzydziestu pięciu bibliotek kościelnych w Polsce. Obecni byli również dwaj przedstawiciele Biblioteki Instytutu Teologicznego we Lwowie-Brzuchowicach: jej kierownik oraz ks. Andrzej Jakóbczak. W zjeździe wzięł również udział bp prof. dr hab. Andrzej Siemie-

¹ Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu.

niewski – delegat Konferencji Episkopatu Polski ds. Federacji „Fides”. Poza tym w sesjach plenarnych uczestniczyli zaproszeni goście, m.in. przedstawiciele duchowieństwa diecezji sandomierskiej oraz Sandomierskiego Towarzystwa Naukowego.

Bibliotekarze kościelni swoje spotkanie rozpoczęli w kaplicy domu rekolekcyjnego, gdzie ks. Józef Szczepański przybliżył historię miejsca ich zakwaterowania. Następnie zebrani udali się do Wyższego Seminarium Duchownego, by uczestniczyć w oficjalnej inauguracji walnego zgromadzenia. W jednej z sal wykładowych dla kleryków nastąpiła wspólna modlitwa i powitanie przez przewodniczącego Zarządu „Fides”, ks. dr. Jerzego Witczaka. Duchowny ten został również wybrany przewodniczącym obrad walnego zgromadzenia. Po tejsze formalności pracownicy miejscowej biblioteki podjęli się przybliżenia dziejów diecezji sandomierskiej, jej seminarium duchownego oraz księżnicy kościelnej. Jako pierwszy swój wykład wygłosił ks. dr Piotr Tylec, który ukazał historię seminarium i biblioteki. Te dwie instytucje powstały bowiem w tym samym czasie i funkcjonują wspólnie do chwili obecnej (choć od 2007 roku biblioteka jest jednostką niezależną). Następnie najcenniejsze zbiory sandomierskiej księżnicy zaprezentowała mgr Dorota Rejman. Uczestnicy prelekcji mogli podziwiać m.in. średniowieczne pergaminy i rękopisy oraz zabytkowe inkunabuły i starodruki. Po części wykładowej nastąpiło zwiedzanie seminarium duchownego oraz biblioteki diecezjalnej. Uczestnicy walnego zgromadzenia mogli podziwiać miejsca, które na co dzień nie są dostępne dla zwiedzających, m.in. kaplicę klerycką przekształconą z refektarza panien benedyktynek i niektóre magazyny biblioteczne. Na zakończenie dnia odbyło się integracyjne spotkanie przy grillu w wirydarzu domu rekolekcyjnego.

Drugi dzień walnego zgromadzenia rozpoczął się od wspólnej Mszy Świętej, której przewodniczył bp Andrzej Siemieniewski. Na Eucharystii obecny był również ordynariusz diecezji sandomierskiej, bp Krzysztof Nitkiewicz, który wygłosił kazanie. W swoim słowie nazwał bibliotekarzy kościelnych „generałami w walce z ignorancją”. Zwrócił również uwagę na to, że „nie wystarczy sama świadomość bogactwa, za które odpowiadają bibliotekarze kościelni. Ten skarbiec ma służyć wszystkim w pogłębianiu wiary, a także być pomocny w rozwoju człowieczeństwa i zdobywaniu potrzebnej wiedzy”. Na

koniec przywołał słowa bł. Piera Giorgia Frassatiego: „życie bez wiary, bez dziedzictwa, którego trzeba bronić, bez angażowania się w walkę o prawdę nie jest życiem, lecz wegetowaniem”.

Po spotkaniu modlitewnym i śniadaniu rozpoczęła się poranna sesja plenarna. Miała ona charakter konferencji naukowej, a jej moderatorem była dr Bogumiła Warząchowska. Jako pierwszy wystąpił z wykładem ks. dr hab. Tomasz Moskał, prof. KUL. Duchowny skupił się na temacie paleografii w pracy bibliotekarza. Prelegent podkreślił, że nauka pomocnicza historii może pomóc pracownikom bibliotek w opracowywaniu i katalogowaniu książek, a zwłaszcza starych druków (m.in. przy określaniu proveniencji lub odczytywaniu glos). Drugie wystąpienie miało charakter bardziej praktyczny. Kwestię katalogowania starodruków i określania ich proveniencji przybliżyła mgr Dorota Rejman. Po tych dwóch wykładach przewidziana była dyskusja.

Sesję przedpołudniową moderował ks. dr Tomasz Garwoliński. Pierwszy referat, na temat rękopisów w bibliotekach kościelnych, przedstawił ks. dr Wacław Umiński CM. W swojej prelekcji starał się odpowiedzieć na pytanie, czy zbiory rękopiśmienne, które są gromadzone we wspomnianych księżnicach, to sytuacja nadzwyczajna, czy raczej normalna praktyka. Drugi wykład wygłosił ks. dr Piotr Tylec, który przybliżył kwestię pozyskiwania środków ministerialnych na konserwację zbiorów bibliotecznych, m.in. poprzez programy: „Ochrona zabytków”, „Kultura cyfrowa” i „Działalność upowszechniająca naukę”. Podczas dyskusji moderator sesji zaznajomił zebranych z projektem Manuscripta.pl, kierowanym przez prof. dr. hab. Jacka Soszyńskiego z Polskiej Akademii Nauk. Inicjatywa ta ma na celu zarejestrowanie wszystkich średniowiecznych rękopisów znajdujących się na terenie Polski.

Po obiedzie uczestnicy walnego zgromadzenia udali się na zwiedzanie Sandomierza. Bibliotekarze mieli okazję odwiedzić Muzeum Diecezjalne w Sandomierzu, które znajduje się w Domu Długosza, podziemną trasę turystyczną, katedrę pw. Narodzenia NMP oraz romańską świątynię pw. św. Jakuba Apostoła. Nie obyło się również bez wspólnego zdjęcia na sandomierskim rynku.

Podczas popołudniowej sesji odbyła się prezentacja na temat Centralnego Katalogu Bibliotek „Fides”. Przedstawił ją ks. dr Jerzy

Witczak, który podał dane statystyczne z pięciu lat funkcjonowania tegoż katalogu. Następnie rozpoczęto obrady walnego zgromadzenia. Na wstępie przyjęto ich porządek oraz zaakceptowano protokół z poprzedniego zjazdu bibliotekarzy kościelnych, które odbyło się w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Następnie ks. dr Jerzy Witczak przedstawił sprawozdanie z działalności Zarządu za miniony rok, a ks. dr Wacław Umiński odczytał sprawozdanie skarbnika. Po części sprawozdawczej ks. dr Tomasz Garwoliński w imieniu Zarządu wystąpił z wnioskiem o nadanie członkostwa honorowego Federacji „Fides” dwóm osobom: ks. dr. hab. Bogusławowi Drożdżowi, prof. PWT, oraz mgr Barbarze Zezuli. Obie kandydatury zostały zaakceptowane jednogłośnie. Kolejnym punktem obrad było omówienie kwestii czasopisma „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”. Redaktor naczelna dr Bogumiła Warząchowska, oprócz omówienia spraw bieżących periodyku, wręczyła egzemplarze autorskie osobom, które podjęły się przygotowania materiałów do dwóch najnowszych numerów.

Wieczorem uczestnicy walnego zgromadzenia kontynuowali spotkania w grupach tematycznych. Pierwsza z nich pod kierunkiem dr Bogumiły Warząchowskiej i ks. dr. Tomasza Garwolińskiego rozważała kwestie bibliotek naukowych. Druga, której przewodził o. Janusz Kaczmarek OP, podjęła temat formatu i wspólnego katalogowania. Natomiast o problemach bibliotek, które nadal użytkują program MAK, rozmawiano w grupie prowadzonej przez ks. dr. Jerzego Witczaka. Późnym wieczorem, po długim i intensywnym dniu, bibliotekarze mogli w końcu udać się na zasłużony odpoczynek.

Ostatni dzień walnego zgromadzenia rozpoczął się również od wspólnej Mszy Świętej, której przewodniczył ks. dr Jerzy Witczak, który wygłosił też homilię. Po śniadaniu odbyła się ostatnia sesja, którą prowadził o. mgr Grzegorz Filipiuk OFM Cap. Na początku przedstawiono nowych dyrektorów bibliotek kościelnych, którzy skierowali do zebranych krótkie słowa pozdrowienia. Następnie ks. dr Bogusław Dygdała odczytał sprawozdanie Komisji Rewizyjnej, która nie zgłosiła żadnych zastrzeżeń wobec Zarządu Federacji „Fides”. Z kolei XXV Walne Zgromadzenie udzieliło Zarządowi absolutorium. Ostatnim etapem obrad był wybór nowego Zarządu Federacji „Fides”. Na przewodniczącego Zarządu został wybrany po-

nownie ks. dr Jerzy Witczak. Grono Zarządu uzupełnili: dr Bogumiła Warząchowska, ks. dr Piotr Tylec, ks. dr Tomasz Garwoliński oraz o. mgr Grzegorz Filipiuk OFMCap. W skład Komisji Rewizyjnej weszli: ks. dr Bogusław Dygdała (obrony przewodniczącym), Tomasz Winiarski (jako sekretarz) oraz ks. dr Wacław Umiński CM (członek komisji). Wybrani do Zarządu członkowie będą pełnili następujące funkcje: o. Grzegorz Filipiuk OFMCap – zastępcy przewodniczącego, ks. dr Tomasz Garwoliński – sekretarza, ks. dr Piotr Tylec – skarbnika, a dr Bogumiła Warząchowska będzie członkiem Zarządu. Po wyborze nowego Zarządu ks. dr Tomasz Garwoliński zwrócił się do uczestników XXV Walnego Zgromadzenia z wnioskiem o nadanie honorowego członkostwa Federacji „Fides” ks. dr. Wacławowi Umińskiemu CM. Jego kandydatura została zaakceptowana jednogłośnie. Na zakończenie słowo do zebranych skierował ks. dr Jerzy Witczak, który dokonał podsumowania i zamknięcia obrad.

W tym miejscu sprawozdawca pragnie podziękować wszystkim, którzy zaangażowali się w przygotowanie XXV Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides”, a szczególnie pracownikom Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu: mgr Dorocie Rejman, mgr Monice Kopeć oraz mgr Izabeli Marciniak. Zająły się one nie tylko koordynacją wszelkich działań związanych z przygotowaniem i przebiegiem walnego zgromadzenia, lecz podjęły również inicjatywę stworzenia okolicznościowej wystawy zbiorów ikonograficznych wspomnianej biblioteki pt. *Dawny Sandomierz w oczach twórców obrazu i słowa*. Sprawozdawca wyraża również nadzieję, że walne zgromadzenie, które odbywało się w Sandomierzu, przyczyni się do rozwoju Federacji „Fides”, a także usprawni działania bibliotek członkowskich.